

DE CÆREMONIIS, SACRAMENTIS, OFFICIIS

ET OBSERVATIONIBUS ECCLESIASTICIS,

AUCTORE, UT VIDETUR,

ROBERTO PAULULO.

PRÆFATIO.

Memini dudum, de ecclesiasticis officiis dum parva quædam ad memoriæ conservationem mihi ipsi scriberem, te, frater amantissime, quaterniunculum meum extra armorioli clausulam incaute derelictum invenisse, et aliqua quæ tibi placere videbantur legisse. Cum autem postea ejusdem tibi fieri copiam sæpius postulares, negabam, nunc opusculum inexpletum esse asserens, nunc incorrectum; et utrumque vere. Ipsa enim ecclesiastica officia, quibus agendis divina gratia parvitatem nostram deservire voluit, de ecclesiasticis officiis agere non sinebant. Sed ne forte propter dilationem nimiam aliquid aliud suspiceris, partem noctis sopori furatus, feci quod potui. Eaque quæ mihi ipsi dictaveram et quædam alta in Patrum tractatibus inventa moderata brevitate perstrinxi, ut et memoria concludi possint, et tædium lecta non afferant. In quibus si quid laudabile inveneris, meum nullatenus arbitreris. Nihil enim hic meum dixerim, nisi quod in diversis reperta fibris, prout potui brevitando transcripsi, et quasi paleas amovens grana congregavi. Pauca etiam, sed quæ nihil scrupuli habent, non ingenio meo inventa sed ab ore suscepta magistrorum, quia perutilia videbantur apponere curavi. Verbis communibus et rebus ipsis de quibus agitur cognatis opus explicare congruentius axi, quam schismatum varietatibus involvere, et res per se fulgidas decolorando verba colorare. Sicut enim mulier pulcherrima inde pulchritudinis suæ amittit pretium, unde turpis sibi umbratilem quamdam pulchritudinem in oculis hominum acquirit, sic colorum rhetoricorum cerussa et purpurisso cætera exornantur, quæ autem proprium fulgorem habent, eorundem super inductione fuscantur. Si quid in hoc opusculo vel insufficienter, vel non recte dictum inspezaris, tu, frater charissima, corrigere non pigriteris, sicut cum notula aliqua mihi corrigendum remittere. Titulos capitulorum annotare placuit et numeros, ut quod quæsieris facilius queas invenire.

LIBER PRIMUS.

DE CONSECRATIONE ECCLESIAE ET DE SACRAMENTIS ECCLESIASTICIS.

INCIPIUNT CAPITULA.

CAP. I.— De trina circumfusione episcopi cum aqua benedicta, et de luminariibus interim in ecclesia accensis.

CAP. II.— De trino accessu episcopi ad ostium basilicæ, et percussione superliminaris, et apertione ostii in tertia percussione.

CAP. III.— De scriptura duplicis alphabeti in pavimento.

CAP. IV.— Quid ingressus in basilicam episcopus primo faciat vel dicat.

CAP. V.— De aqua intra basilicam sanctificata et de admistione salis et cineris et vini.

A CAP. VI.— De crucibus actis, et de aqua sancti scata in altari et in cornibus ejus.

CAP. VII.— De septenaria circuituione episcopi circa altare.

CAP. VIII.— De residuo molte ad basim altaris.

CAP. IX.— De extersione altaris lineo panno facta.

CAP. X.— De unctione altaris.

CAP. XI.— Quid significant altaris velamina.

CAP. XII.— De sacramentis ecclesiasticis quæ et quibus convenient.

CAP. XIII.— De baptismo et forma ejus et efficacia.

CAP. XIV.— Quare in aqua tantum baptizetur.

CAP. XV.— De responsione patrinorum pro parvulo.

- CAP. XVI.— Quid dimittatur in baptismo.
 CAP. XVII.— De die scrutinii.
 CAP. XVIII.— De antecedentibus ante baptismum.
 CAP. XIX.— De trina immersione et unctione chrisimatis.
 CAP. XX.— De veste alba et communicatione parvulorum.
 CAP. XXI.— Quod parvuli in ætate congrua parvulorum promissione tenentur.
 CAP. XXII.— De confirmatione.
 CAP. XXIII.— De pœnitentia.
 CAP. XXIV.— Quare pœnitentia solemnis non iteretur.
 CAP. XXV.— Qualiter sacerdos peccata dimittat.
 CAP. XXVI.— De injuste excommunicato utrum ligatus sit.
 CAP. XXVII.— De unctione infirmorum.
 CAP. XXVIII.— De conjugio.
 CAP. XXIX.— De bonis conjugii.
 CAP. XXX.— Quid facit conjugium.
 CAP. XXXI.— Quid impediant conjugium.
 CAP. XXXII.— De ordinibus.
 CAP. XXXIII.— De ostiariis.
 CAP. XXXIV.— De lectoribus.
 CAP. XXXV.— De exorcistiis.
 CAP. XXXVI.— De acolythis.
 CAP. XXXVII.— De subdiaconibus.
 CAP. XXXVIII.— De diaconibus.
 CAP. XXXIX.— De presbyteris.
 CAP. XL.— De episcopis.
 CAP. XLI.— De archiepiscopis.
 CAP. XLII.— De patriarchis et sedibus eorum.
 CAP. XLIII.— De summo pontifice.
 CAP. XLIV.— Quare episcopi die Dominica consecrantur.
 CAP. XLV.— De veste sacerdotali.
 CAP. XLVI.— De alba.
 CAP. XLVII.— De cingulo.
 CAP. XLVIII.— De stola.
 CAP. XLIX.— De subcingulo.
 CAP. L.— De casula.
 CAP. LI.— De favone.
 CAP. LII.— De veste episcopali.
 CAP. LIII.— De dalmatica.
 CAP. LIV.— De sandaliis.
 CAP. LV.— De mitra.
 CAP. LVI.— De chirothecis.
 CAP. LVII.— De pallio archiepiscopi.

PROLOGUS.

Inter omnes quærentium sapiem Dei Jacob occupationes, nil æque memoria pariter et usu dignum arbitror, ut ecclesiastica sacramenta simul et officia. Illa enim de fide et moribus recte considerata docent et instruunt, hæc rerum auctori pro donis quotidianis vectigalia rependunt, ut ampliora promerereantur divinæ largitatis beneficiis. Propter utraque, quæ de Scripturarum silvis elicere congrua potuimus, in unum colligere studuit parvitas nostra et primo de consecratione ecclesiæ materialis, quæ sacramentorum nostrorum præfert figuram, succinctis agere verbis.

CAP. I. De dedicatione

Dedicatio sive consecratio ecclesiarum episcopali dignitati reservata est, sicut et consecratio virginum et ordinatio clericorum. In primis episcopus ad consecrandam accedens ecclesiam aquam benedicit, cui et salem benedictum admiscet. Inde ecclesiam ter gyrando exterius aspergit. In quo et baptismi, et pœnitentiæ comitantis baptismum, figura præ-

A tenditur. Sic enim homo cum baptizatur, propter tres personas, quarum muneris est peccatorum remissio, ter in aquam mergitur. Per pœnitentiam autem dimittit Deus quidquid humana perversitas cogitatione, locutione, vel actione committit. Quod bene in aqua et sale figuratur, quia et a sordibus emundat, et a vitiorum putredine mentem conservat. Interim in ecclesia locis duodecim luminaria sunt accensa: quibus significatur ardens et lucens apostolica doctrina, quæ et in ecclesia materiali prædicatur, et in templo non manufacto per Spiritum sanctum accenditur. Sic quoque cum tabernaculum a Moyse Domino jubente constructum fuisse dedicatum, duodecim duces eadem munera obtulerunt, sed diebus diversis (*Num. vii*), hoc significante Spiritu sancto quod apostolica doctrina, quocumque tempore prædicata, in Ecclesia concors esset et indivisa.

Et notandum quod ecclesia, antequam pontifex eam ingrediatur, populi, ignorantis Deum et perfidie tenebris inclusi, typum gerit. Quam ter circuit pontifex aqua benedicta admisto sale aspergendo, sicut dictum est, subsequente clero et populo, quia sicut leo rugiens diabolus circuit, querens quem devoret (*I Petr. v*), sic prælatus Ecclesiæ circuire debet quærens quem a faucibus leonis illius eripiat, ad pœnitentiam adducens et baptizans. Unde et Petrus ait: *Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum (Act. ii)*.

CAP. II. De trino accessu episcopi ad ostium basilicæ.

Ut autem ostendat pontifex sibi concessam potestatem liberandi et utiliter captivandi captivitatem diaboli, sacramenta Ecclesiæ ministrando, de qua dictum est: *Et portæ inferi non prævalebunt adversus eam (Matth. xvi)*, ad singulos circuitus accedit ad ostium basilicæ, et superliminare percussit virga pastoralis, quæ typum gerit sacerdotalis potestatis, sicut et illa quam Dominus discipulos ad prædicandum mittens in via ferre permisit. Percutiendoque dicit Antiphonam: *Tollite portas, principes, vestras*, etc. Principes populi, per basilicam non consecratam significati, dæmones sunt; portæ, per quas introeunt ad corda hominum, vitia sunt et prava opera. Hæc imperat auferri ut eleventur portæ per quas introitur ad æternitatem, scilicet virtutes, ut introeat Rex gloriæ ad corda hominum ad fidem venientium. Figuram autem populi præfati gerit archidiaconus, qui intus ad admonitionem pontificis quasi admirans interrogat: *Quis est iste Rex gloriæ?* Post trinam percussorem ostium aperitur, quia trinitatis potestate pars adversa superatur. Ingressus episcopus cum clero et populo dicit ter: *Pax huic domui*: quia Christus per assumptionem carnis mundum ingrediens, parietem inimicitarum destruxit, et pacem inter cœlestia et terrestria reformavit. Pontifex ergo basilicam intrans, *Pax huic domui* dicit, quia sancti doctores hic intendunt ut populus qui a Deo discordaverat per peccata, ei reconcilietur per bonorum operum exercitia. In-

gressus episcopus ecclesiam, primo prostratus orat cum clero et populo, adimplens quod dicit Apostolus : *Obsecro primum omnium fieri orationes, obsecrationes, postulationes pro omnibus (I Tim. 11)*, etc. Surgens ab oratione nondum salutatur populum dicendo *Dominus vobiscum*, sed ad orationem invitatur quia novellus populus nondum salutatione pontificis dignus videtur. Magis autem pro eo quod ab eo orandum est, ut postea salutatione dignus habeatur. Inde est quod Dominus prædicatoribus suis præcepit ut neminem in via salutarent, quod est ut hominem adhuc hominem corde, non spiritu, id est adhuc transitoria et non spiritualia appetentem, non demulceant spe vana.

CAP. III. De scriptura duplicis alphabeti in pavimento.

His itaque completis, incipit pontifex de sinistro angulo orientali in dextrum occidentalem pavementi alphabetum scribere, et de dextro orientali in occidentalem sinistram. Alphabetum rudimenta doctrinæ ecclesiasticæ significat. Unde græcè scribitur et latine, quia hæ duæ linguæ in doctrina Christiana concordant, et uterque populus ad rudimenta fidei vocatus est. Quod autem ab angulo in angulum cancellatis lineis scribitur, duplici figuræ alludit. Quarum prior est ut (quia tali forma crux figuratur) doctrinæ evangelicæ qua simplices imbuendi sunt, mors Christi principaliter inseratur. Unde Paulus Corinthiis adhuc rudibus dicit : *Non iudicavi me aliquid scire in vobis, nisi Jesum Christum et hunc crucifixum (I Cor. 11)*. Secunda est, ut quia scriptura alphabeti a sinistro angulo transit ad dextrum et e diverso, intelligamus per doctrinam evangelicam et crucem factam quod populus dignior factus est indignior, et e contrario. Quod et in benedictione Jacob figuratum est, quando cancellatis manibus dextram posuit super caput junioris filii Joseph, scilicet Ephraim, et sinistram super caput majoris, scilicet Manasse.

CAP. IV. Quid ingressus basilicam episcopus primo dicat vel faciat.

Per ea quæ hactenus nostra explicavit oratio, ecclesia dedicanda ad hoc præparata est, ut dedicari possit et debeat, id est consecrari. Pontifex ergo ad altare accedens, et quasi incipiens dicit : *Deus, in adiutorium meum intende (Psal. LXXIX)* etc., absque alleluia. Est enim versus ille laborantium in hac vita, et contra hostes visibiles et invisibiles colluctantium, et ideo in suum adiutorium Deum invocantium. Alleluia autem laus angelorum est, ad homines per Joannem in Apocalypsi delata, ubi se prohibet vocem angelorum audisse dicentium *alleluia (Apoc. XIX)*. Est autem vox lætitiæ spiritualis. Unde in tempore luctus, scilicet a Septuagesima usque ad Pascha, in Ecclesia non cantatur. Pontifex ergo, qui cum subditorum imperitiis adhuc certat, et adhuc in figura non fidelem Ecclesiam ad fidem vocat, vel lapsos ad poenitentiam, adiutorium quidem Dei postulat, sed alleluia pro eis non decantat de quorum salute nondum plene sperat.

CAP. V. De aqua et sale et cinere commistis.

Post hæc benedicatur aqua, cui admiscantur sal et cinis, et ad ultimum vinum. Aqua expiationem significat, quia per aquam coinquinata emundari et ablui solent. Expiatio autem peccatorum recte fit, si adhibeatur sal sapientiæ, qui corruptibilia a corruptione servat. Unde in lege præcipitur : *In omni sacrificio offeres sal; nec auferes sal sæcleris Domini tui de sacrificio ejus (Levit. 11)*. Quod est : Nihil Deo temere offeras. Illa enim opera placent illi quæ sale sapientiæ sunt condita. Cinis vero significat reliquias, id est memoriam Dominicæ passionis; quam etiam significabat cinis vitulæ aspersus ad expiationem populi, sicut in Deuteronomio legitur. Non est autem expiatio a peccatis sine fide Dominicæ passionis. Vel cinis, qui de carbonibus efficitur extinctis, mortificationem vitiorum significat et extinctionem. Vinum spiritualemente dulcedinem significat, quia ab ubertate domus Dei mentes sobriæ inebriantur, ad quam per prædicta venit, sicut promittitur in figura, cum vinum post cætera omnia infunditur. Potest etiam dici quod aqua et vinum duas in Christo significant naturas, quarum fides emundat a peccatis.

CAP. VI. De crucibus aquæ in altari.

In hac aqua tingit pontifex pollicem suum, et facit crucem in altari quæ attingit totam ejus longitudinem et latitudinem; deinde facit crucem per quatuor cornua altaris. Altare enim Christi figuram præfert; quod per quatuor cornua distenditur, quia Christus in membris suis per quatuor mundi cardines dilatatur. *Dilataberis, inquit, usque ad orientem, et occidentem, et septentrionem et meridiem (Genes. XXVIII)*. Bene autem crux de aqua fit, et in toto est in partibus, ut ostendatur et universam Ecclesiam Christi et singulas Ecclesias per lavacrum aquæ et fidem passionis a peccatorum sordibus esse mundatas.

CAP. VII. De septenaria circuitione episcopi circa altare.

Inde circuit altare septem vicibus et aspergit. Quo numero significatur plenitudo Spiritus sancti, id est *spiritus sapientiæ et intellectus, spiritus consilii et fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis et spiritus timoris Domini (Isai. XI)*. Huic enim spiritui septiformi cedit quicquid contra Deum se erigit. Sicut et in circuitu septimo muri Jericho cornuisse leguntur. Aspergitur autem aqua hyssopo, quæ est herba humilis, purgans pectus et duritiam saxorum radicibus penetrans. Significat autem humilitatem Christi, qui superbiæ nostræ tumores humiliando se usque ad mortem curavit et duritiam cordium nostrorum suæ humilitatis intuitu emolliivit. Dehinc circuitu totam ecclesiam intus ter, et aqua parietes aspergit. Quæ aspersio templi non manufacti emundationem significat interiorem quæ quotidie fit per veram poenitentiam. Sicut enim aspersio aquæ exterior significat baptismi ablutionem, id est illam quæ in baptismo fit peccatorum emundationem, sic interior

eam quæ fit per veram pœnitentiã. Ideo autem A ter, quia per pœnitentiã dimittitur quidquid prava locutione, cogitatione, vel opere committitur, sicut supra dictum est. Canitur autem psalmus : *Exsurgat Deus (Psal. LXVII)*, cum Antiphona, ut viribus destituantur hostes huic emundationi resistentes. Canitur et Antiphona : *Qui habitat in adjutorio Altissimi (Psal. xc)*, innuens nullum a Deo protegi, nisi eum qui, de suis viribus non præsumens, Dei adjutorium imploraverit. His peractis, pontifex ad orationem se confert, petens ut omnes qui eandem donam intraverint exauditos se esse gaudeant.

CAP. VIII. De residuo molæ seu molæ ad basim altaris condendo.

Completa oratione, convertit se pontifex ad altare incipiens Antiphonam cum psalmo : *Introibo ad altare Dei (Psal. xlii)*. Et quod remanet de molta qua conditæ sunt sanctorum reliquiæ, fundit ad basim altaris, quia quod ipse nequit, humiliter Deo committit, et purgationem scilicet subditorum per aquam intelligunt, et honorificationem sanctorum. Hinc est quod in sacrificiis Veteris Testamenti de sanguine hostiarum digito sacerdotis aspergebatur contra Deum; vel in cornibus altaris ponebatur juxta sacrificiorum diversitatem, et quod reliquum erat, ad basim altaris fundebatur, quia sacerdotum est quidquid possunt ad utilitatem gregis sibi commissi facere; quod autem vires suas excedit, Domino devotissime commendare. Quam formam summus Pastor cæteris reliquit, cum passioni appropinquans Patri dixit : *Pater, serva eos quos dedisti mihi (Joan. xvii)*. Quam Magistri formam secutus Paulus in supremo articulo vitæ præsentis, dicebat discipulis suis : *Et nunc commendo vos Domino, et verbo gratiæ ejus (Act. xx)*. Hoc autem innuit Antiphona. Dicit enim se introiturum ad altare Dei, videlicet ad illud quod significatur per istud visibile, ad quod non penetrat oculus carnis, sed pura et devota intentio mentis. Et hoc est quod sequitur : *Ad Deum qui lætificat juventutem meam (Psal. xlii)*.

CAP. IX. De extersione altaris cum lineo panno.

Postea altare linteo extergitur. Linum enim de terra ortum, cum magno labore perducitur ad candorem. Ergo quasi linteo altare non manufactum extergimus, quando Christum per angustias passionis intrasse prædicamus in gloriam, et eos qui de corpore ipsius sunt, quod est Ecclesia, ad ejus imitationem invitamus. Deinde offertur incensum, quod significat orationes sanctorum, quia pro eis debent orare prælati, quos ad tolerantiam passionum invitant.

CAP. X. Quid significetur in unctione altaris.

His expletis, pontifex crucem facit de chrismate in medio altaris; deinde per quatuor ipsius cornua, sicut prius fecerat de aqua consecrata. Et est ordo congruus, ut post emundationem per aquam et post alia quæ dicta sunt, oleum adhibeatur, quia et sancta Ecclesia prius in aqua mundatur baptismatis,

et sic unctione chrismatis insignitur per manus pontificis. In qua unctione datur Spiritus sanctus ad diligendum Deum et proximum, sicut in ea unctione quæ fit in baptismo datur idem Spiritus ad remissionem peccatorum. Ungitur ergo altare et cantatur Antiphona : *Unxit te Dominus oleo lætitiæ præ consortibus tuis (Psal. xlii)*. Ut in hac unctione intelligamus gratiæ plenitudinem quæ præcessit in capite, et misso Spiritu sancto die Pentecostes refulsit in apostolis. De qua etiam plenitudine, teste Joanne, *omnes accepimus (Joan. i)*. Unde consecrato altari cruces undique chrismantur in parietibus.

CAP. XI. Quid sit quod altare velaminibus albis cooperitur?

Peracta denique consecratione, altare velaminibus B albis cooperitur, quibus et sacramentum novitatis intelligitur in baptizatis, et prænuntiatur gloria futuræ incorruptionis, quæ erit in dedicatione illa gloriosa quæ jam completa in capite, in membris exspectatur adimplenda.

CAP. XII. De sacramentis ecclesiasticis.

Quoniam de ecclesiæ consecratione, prout brevitatatis ratio posebat, egimus, sub eadem compendii regula de eis quæ in Ecclesia geruntur, aliquid dicamus. Septem sunt principalia sacramenta quæ in ecclesia ministrantur, quorum quinque generalia sunt, quia ab eis neuter ævus, nulla ætas, conditio nulla excluditur, videlicet baptismus, confirmatio, Eucharistia, pœnitentia, unctio infirmorum. Duo particularia sunt, eo quod non tribuantur omnibus, sed quibusdam hominum, ordines scilicet et conjugium. De his omnibus scribere necessarium duxi, ut memoriter teneam quid in his acceperim, sive ministrem, si quando aliquod eorum manibus meis ministrari contingat. Alioquin ad usus aliorum panes porto, nec gusto, divina tamen gratia sua non deserente sacramenta. Notandum igitur quod prædicta quinque sacramenta generalia remedia sunt contra peccata, et originalia, et actualia. Et est baptismus intrantium Ecclesiam: confirmatio stantium quasi in pugna, pœnitentia lapsorum sed resurgentium, eucharistia manentium in Ecclesia, unctio exeuntium ab hac vita. Quæ quidem remedia ante legem fiebant per sacrificia: sub lege, et per circumcisionem et per sacrificia. Sacramentum duobus modis dicitur. Aliquando enim sacramentum dicitur sacræ rei signum, velut in baptismo exterior ablutio, quæ interiori significat emundationem. Aliquando dicitur sacramentum quasi sacramentum secretum, velut sacramentum incarnationis et hujusmodi. Sacramentum autem in tribus consistit, videlicet in factis, in dictis, in rebus. In rebus, ut est aqua et oleum, in dictis, ut est invocatio Trinitatis; in factis, ut est submersio in aquam et insufflatio.

CAP. XIII. De baptismo.

Primum sacramentum est baptismus. Est enim quasi janua omnibus atria Ecclesiæ introeuntibus. Est autem baptismus immersio hominis in aquam,

facta in nomine Trinitatis. Baptismus interpretatur *ablutio*. Circa sacramentum baptismi, hæc inquisitione digna videntur: Quæ sit ejus forma, a quo sit ministrandum, quæ ejus efficacia, et unde, et quando incæpit. In baptismo hæc forma servanda est, ut in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti baptizetur. Sic enim Magister summus docuit discipulos dicens: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* (Matt. xxviii). Legitur tamen in Actibus apostolorum apostolos baptizasse in nomine Christi. (Act. x). In quo, ut Ambrosius ait, Pater intelligitur a quo unctus est, et Filius qui unctus est, et Spiritus sanctus quo unctus est. Administratio autem baptismi sacerdotam est ex institutione. Necessitate tamen instante, baptizare possunt alii altaris ministri ordine servato dignitatis, ut præsentem diacono subdiaconus baptizare non præsumat; sic in cæteris. Absentibus altaris ministris, et clericis omnibus, et urgente necessitate, laicus baptizare potest. Si nec laicus præsto fuerit, mulier baptizet. Si nulla alia reperiri potuerit, mater ipsa baptizet. Nec propter hæc a viro suo separabitur, quia per necessitatem excusatur. Virtutem autem et efficaciam dat baptismus, et baptismus Christi, et sanguis Christi. Ipse enim ad baptismum Joannis accedens, vim regenerativam contulit aquis, ut efficaciam remissionis haberent, non tamen ex seipsis, sed ex gratia operante oer sanguinem fusum pro peccatis. In cujus figura quoniam sacrificiorum sanguis fundebatur sub lege, etiam ex ipso remissionis efficaciam habuisse creditur. Tempus baptismi incæpit quando dictum est: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii et Spiritus sancti*. Qui tamen priusquam prædicationem apostolorum audire possent sine baptismo decesserunt, non ideo perierunt, postquam autem in omnem terram sonus prædicationis eorum exiit (Psal. xviii), non salvatur non solum qui baptizatus non fuerit, ut ait Augustinus, sed qui nec esse potuerit. De illis tamen qui ad baptismum properant et interim decedunt quæritur utrum salventur. Quod inde videtur quia in contritione cordis et proposito confessionis dimittuntur peccata, juxta illud: *Dixi: Confitebor adversus me iniquitatem meam Domino* (Psal. xxxi), etc. Verbi gratia: Aliquis contritus est corde, et confessus iniquitatem suam coram sacerdote, habet etiam dilectionem Dei et proximi, ut Cornelius: cur igitur non intraret ad nuptias cum vocatus sit et habeat vestem nuptialem? Aliquibus tamen visum est talem non posse salvari, quoniam scriptum est: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu sancto, non intrabit in regnum Dei* (Joan. iii). Hanc autem litem dirimit Augustinus, dicens: Quantum valeat sine visibili etiam sacramento baptismi, quod ait Apostolus: *Corde creditur ad injustitiam, ore autem confessio fit ad salutem* (Rom. x), in illo latrone declaratum est. Sed tunc impletur invisibiliter cum

mysterium baptismi non contemptus religionis, sed articulus necessitatis excludit. Quibus verbis solvit Augustinus quod ab adversa parte objectum est: *Nisi quis renatus*. Quod sic intelligendum docent ipsa Augustini verba: Qui renasci contempserit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum colorum. Quod autem martyrium locum baptismi suppleat, nulli est dubium. Qui baptizati fuerunt baptismus Joannis, rebaptizati leguntur. Non enim erant renati ex aqua et Spiritu sancto. Baptizati autem etiam ab hæreticis in forma a Christo tradita, scilicet cum invocatione Trinitatis, non rebaptizantur. Si præter formam illam, rebaptizantur, imo vere baptizantur: quia prius baptizati non fuerant.

CAP. XIV. De verbis rustice prolatis, et quare in aqua tantum fiat baptismus.

Si sacerdos sive alius in baptizando corrupte proferat verba, ut in nomine patriæ et filia et spiritus sancta, non tamen errorem aut hæresim intendens, sed ex ignorantia, non est rebaptizandus. Ideo non in vino vel oleo sed in aqua tantum institutum est baptismum celebrari, ut sacramentum cum re sacramenti convenientiam haberet, et per visibile sacramentum res invisibilis possit intelligi. Ablutio enim exterior emundationem significat interlorem. Ab abluendum autem nil accommodatius aqua potest inveniri.

CAP. XV. De responsione patrinorum pro puero.

In persona pueri respondent patrinus *Credo*, id est sacramentum fidei accipio, quia hic, sicut dicit Augustinus, sacramentum fidei fides appellatur. Quod autem in persona pueri dicunt: *Abrenuntio Satanae*, etc., spondent puerum, si ad annos discretionis venerit, sic et sic facturum. Per quæ verba puer obligatur in posterum, ut nisi sic fecerit, promissionis violatæ reus habeatur. Nullus baptizari potest in utero matris, non enim renasci potest nondum natus. Quod autem Jeremias et Joannes in utero sanctificati sunt, in miraculis est habendum divinæ potestatis. De qua tamen sanctificatione diversi diversa sentiunt. Nam quia sanctificatio cum peccato originali non est, dicunt quidam eos sanctificatos in utero, id est a peccato originali mundatos. Mihi sine potioris sententiæ præjudicio, videtur quod propter futuræ sanctitatis signa, in utero sanctificati dicuntur, quia nec tunc charitatem habuisse credendi sunt, penes quam totius est summa sanctificationis, nec charitatis sive alterius gratiæ sacramentum.

CAP. XVI. Quid in baptismo dimittatur.

Per baptismum reatus dimittitur, Pœna autem pro peccato inflictæ non tollitur: illa scilicet pœna temporalis quam quotidie in frigore et æstu et fame et siti hujusmodi sentimus, quæ in nobis manet, ut vita æterna ardentius quæratur a nobis. Illa quæ præcedunt baptismum, ut exorcismus, id est abjuratio, et catechismus, id est instructio minuunt diaboli potestatem, non conferunt peccato-

rum remissionem. Quædam etiam ibi sunt ad honorem sacramenti.

CAP. XVII. De die scrutinii.

Notandum etiam quod baptizandi in sabbato paschali, quarta feria quartæ hebdomadæ Christianæ militiæ, id est quadragesimæ, deferuntur ad ecclesiam ut exorcizentur et catechizentur. Ideo autem quarta feria quartæ hebdomadæ hic officio deputata est, ut qui baptizandi sunt, ipso numero intelligant se non ad otium, sed ad Christianam vocari militiam; ac si quarta ætate, scilicet juventute quæ pugnæ est apta, ad militiam eligantur. Et quia prædicta quarta feria de fide inquiruntur et instruuntur, ideo dies illa dies scrutinii, et officium illud scrutinium, appellatur. Vocantur autem prædicta die per lectionem quæ præcedit epistolam, quæ et ipsa de aquis baptismi est, sicut et ordinandi propter similem causam quarta feria Quatuor Temporum ante Epistolam vocantur per lectionem quæ pertinet ad Spiritum sanctum, per quam scilicet consecrandi sunt. Unde et ea die veniunt de iis quæ ad officium suum pertinent requirendi et examinandi.

CAP. XVIII. De antecedentibus ante baptismum.

Sunt et alia quædam circa baptizandos consideranda. Signantur enim primum in fronte, in pectore, inter humeros, in auribus, in ore, crucis signaculo, cujus virtute et omnia sacramenta complentur, et omnia diaboli signa frustrantur. Sic cum occiderentur primogeniti Ægypti, populus Hebræorum, signatis postibus domorum sanguine agni paschalis in typo Dominicæ passionis, salvatus est. Sic etiam apud Ezechielem ab imminente clade Jerusalem liberandi prænuntiantur qui litteram Thau (quæ figuram crucis exprimit) in frontibus habent insignitam. Postea datur sal benedictus in os baptizandi, ut sale sapientiæ sit concitus. Exsufflatur non quidem creatura Dei in ipso, sed diabolus in cujus regno propter peccatum natus est, exsufflatur ab ipso, id est, per Spiritum sanctum cujus signum est flatus exterior, amovetur, dum per ea quæ ibi dolet agi, potestas ejus minoratur, nondum omnino tollitur. Nondum enim per baptismum renatus est, sed tantum per crucis signum et cætera quæ circa eum acta sunt in utero matris Ecclesiæ conceptus et nutritus, ut tandem per aquam salutis Christo renascatur. Deinde tanguntur aures et nares cum saliva; quæ, quoniam a capite descendit, supernam signat sapientiam. Cujus tactu et aures cordis aperiuntur ad intelligendum verbum Dei, et nares cordis ut sentiant fragrantiam unguentorum Christi, et dicat cor, eam sentiens: *In odore unguentorum tuorum currimus (Cant. 1)*. Hanc formam Christus Ecclesiæ tradidit, quando, multi et surdi os et aures tangens, dixit: *Eupheta: quod est adaperire (Marc. vii)*.

**A CAP. XIX. De trina immersione et unctione chrisma-
tis.**

His peractis, benedicuntur fontes, et traditur novæ vitæ iter aggredientibus fidei Symbolum; quod a duodecim apostolis ordinatum est et totidem sententiis comprehensum. Postea interrogatur si abrenuntiet Satanæ, etc. Et post trinam responsionem immersione trina baptizatur, quia ibi Trinitatis virtute et gratia mundatur a peccatis. Dehinc sacro chrismate ungitur in vertice, ut intelligat se promoveri in regem et sacerdotem, non ministerio quidem sed dignitate sanctitatis, secundum illud: *Vos estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. (1 Pet. ii)*. Et ut a Christi consortio vocetur Christianus, et æterni regis sit cohæres, huic sacramento post aquam baptismi Spiritus sanctus infunditur, ut sit renatus ex aqua et Spiritu sancto, imo infusus ostenditur. Si quidem Spiritus sanctus in ipsa tria immersione remissionem confert peccatorum. Sed non simul cum immersione poterat exhiberi ejus sacramentum.

CAP. XX. De veste alba et communicatione parvulorum.

Exinde datur baptizato vestis candida, quæ innocentiam significat; et stolam jucunditatis perpetuæ, si innocentiam servaverit, ei pronuntiat. Ad ultimum datur cereus accensus in manu ejus, quatenus illud Evangelii implere doceatur: *Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent, non vos, sed Patrem vestrum qui in cælis est (Matth. v)*. Ominibus his novus homo in utero matris Ecclesiæ inchoatur, provehitur, consurematur, et universitati Ecclesiæ aggregatur, hoc est corporis Christi membrum efficitur. Unde si ejus valetudinis est, sacramenta unitatis, id est corpus et sanguinem Christi, accipere debet. Pueris recens natis idem sacramentum in specie sanguinis est ministrandum digito sacerdotis, quia tales naturaliter sugere possunt. Augustinus ad Bonifacium contra hæresim Pelagianorum: In Ecclesia Salvatoris per alios parvuli credunt sicut ex aliis quæ in baptismo dimittuntur peccata traxerunt. Nec illud cogitetis eos vitam habere posse qui sunt expertes corporis et sanguinis Christi, dicente ipso Domino: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, et biberitis ejus sanguinem (Joan. vi)*, etc., ergo si sine periculo fieri potest, juxta primariam Ecclesiæ institutionem sacramentum eucharistiæ in specie sanguinis est tradendum pueris. Unde ignorantia presbyterorum, adhuc formam retinens, sed non rem, dat eis loco sanguinis vinum, quod penitus supervacuum arbitraretur si sine scandalo simplicium dimitti posset. Si autem in reservando sanguinem Christi, vel in ministrando, pueri immineat periculum, potius super-sedendum videtur. Nec terreant vos præmissa Augustini verba. Ipse enim alibi, quasi ea determinans, dicit: Nulli est aliquatenus ambigendum, tunc unum-queque fidelium corporis sanguinisque Domini

participem fieri, quando in baptismo membrum A corporis Christi efficitur, nec alienari ab illius panis consortio, etiamsi antequam illum panem comedit et calicem bibat, de hoc sæculo in unitate corporis Christi constitutus abscedat.

CAP. XXI. Quod parvuli in ætate congrua patrum promissione tenentur.

Cum vero ad intelligibiles annos pervenerit, monendus est a presbyteris et ab iis per quorum vocem Satana abrenuntiavit et fidei Symbolum accepit, quatenus quod per aliorum ora promisit jam studeat corde credere, et ore proprio confiteri, et opere imitari. Unde Augustinus in sermone habito Dominica prima post Pascha : Vos ante omnia tam viros quam feminas moneo qui filios in baptismo suscepistis, ut cognoscatis vos fidei iussos existisse apud Deum pro illis. Ideo semper illos monete ut castitatem custodiant, justitiam diligant, charitatem teneant, hoc omnibus faciant quod sibi fieri volunt. Ante omnia Symbolum et Dominicam orationem et vos ipsi tenete, et illis quos excepistis ostendite, et paterno affectu eos in Domino diligite.

CAP. XXII. De confirmatione.

Cum in baptismo plena sit facta peccatorum remissio, quid confert confirmatio? In baptismo datur Spiritus ad remissionem, hic vero ad robur. Per hanc enim contra hostes invisibiles armamur. Sine hoc sacramento potest homo salvari, si non ex contemptu dimiserit. Est autem adeo necessarium et efficax ut episcopali dignitati ministratio ejus reservata sit, et ut ab alio traditum, habeatur irritum. C

De eucharistia in sequentibus dicemus ubi de missa tractatus habebitur.

CAP. XXIII. De pœnitentia.

Pœnitentia est commissa flere, et flenda nocte committere. Et : Est, ut dicit Hieronymus, *secunda tabula post naufragium*, quia si quis de munditia in baptismo recepta periclitatur, per pœnitentiam resurgere potest et evadere. Ut autem pœnitentia sit utilis, tria sunt necessaria : cordis compunctio, oris confessio et satisfactio. In contritione tamen cordis ante oris confessionem peccata dimitti credendum est, propter illud : *Dixi : Confitebor adversum me injustitiam meam Domino, et tu remisisti impietatem peccati mei (Psal. xxxi)*. Quid igitur prodest sequens oris confessio? Multum. In cordis enim contritione dimittitur reatus et æternæ damnationis debitum pro criminalibus, nec non debitum pœnæ temporalis. Deus enim misericors et justus sic peccata dimittit, ut ea tamen non relinquat impunita; pœnam autem temporalem recipit pro æterna. Illa autem ad sacerdotis arbitrium habenda docetur, ubi munito a lepra dictum est : *Vade, et ostende te sacerdotibus (Math. viii)*, etc. Quod si post contritionem contemnatur, aut peccata jam dimissa redeunt (secundum quosdam) aut peccato ingratiitudinis pari, dimissis omnibus, reus tenetur qui gratiæ Dei ingratus invenitur.

PATROL. CLXXVII.

CAP. XXIV. Quare pœnitentia sollemnis non iteretur.

Sollemnis pœnitentia, quæ scilicet in publico extra ecclesiam agitur, non iteratur, licet iterentur crimina propter quæ suscipitur, imo iteranti crimina, aliud consilium datur. Quod ideo in Ecclesia videtur constitutum, ut iteratio peccatorum post pœnitentiam amplius timeatur; quæ adeo detestabilis est, quod auctorem suum etiam pœnitentia conveniente reddit indignum. Inconsulto episcopo non debet presbyter excommunicatos vel publice pœnitentes reconciliare, nisi ultima cogat necessitas.

CAP. XXV. Qualiter sacerdos peccata dimittit.

Solus Deus peccata dimittit. Habent tamen auctoritates quod sacerdotes peccata dimittunt, et quod Deus per eos ea dimittit. Sed sacerdotes peccata dimittere dicuntur, quia sacramenta ministrant, in quibus et per quæ peccata auctoritate divina dimittuntur. Vel ideo sacerdotes peccata dimittere dicuntur, quia eum qui pro peccatis suis excommunicationis vinculo ligatus fuerat absolvunt. In quo suo modo peccata dimittunt, quia eum propter præcedentia peccata non amplius debere vitari ostendunt. Retinent autem peccata iterum et iterum ut magis evitentur, excommunicando : Domine no utrumque approbante sicut dictum est apostolis : *Quorum dimiseritis peccata, dimittentur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt (Joan. xx)*. Non ergo de omnibus peccatis intelligendum videtur secundum hunc modum remissionis vel retentionis, quod sacerdotes ea dimittant vel retineant, sed de eis tantum propter quæ lata est sententia excommunicationis. Secundum priorem modum de omnibus potest intelligi.

CAP. XXVI. De injuste excommunicato utrum ligatus sit.

De injuste excommunicato queritur utrum apud Deum ligatus sit. Si enim non est, quid est quod in typo Ecclesiæ dictum est Petro : *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis? (Math. xvi)*. Sed forte solutionem mendicans dices : *Quodcumque ligaveris juste super terram, erit ligatum et in cælis*. At quomodo dicitur injuste dedisse sententiam, qui rei veritatem scire non prævalens secundum audita recte judicavit? Item beatus Gregorius ait : Sententia pastoris sive justa sive injusta timenda est. Ad quid ergo timenda est si non tenet? Econtrario videtur quod sententia injuste lata in irritum cedat. Dicit enim decretum, causa 11 : Si lata fuerit in te sententia, deponere errorem et evacuata est sententia. Errorem dicit culpam propter quam datur sententia. Si ergo deposito peccato propter quod data est sententia, ipsa evacuat, multo magis vacua est ab initio, quæ non propter peccatum ejus qui in causam ductus fuerat, sed ex odio sacerdotis est pronuntiata, vel sine ordine canonico vel ex causa injusta. Hæc tria namque in sententia excommunicationis pensanda sunt : animus iudicis,

ordo et causa. Quorum si unum pervertatur, dicitur A injusta, modo ex animo, modo ex ordine, modo ex causa. Cum autem prædicta tria ad sententiæ justitiam exigantur, videlicet ut animo correctionis detur non odii, et ordine canonico, et pro causa talem promerente sententiam, causa præ omnibus iudicium obtinere videtur ut si causa non præcesserit, excommunicatio vera non sit, nec apud Deum teneatur ligatus, qui sine culpa sua fuerit excommunicatus. Quomodo enim sine culpa potest quis ligatus esse apud Deum, qui merita causarum sine fallacia solus examinat? Nam et apud homines injustum habetur, ut quis sine merito puniatur. Denique excommunicationis et absolutionis idem est (quantum ad hoc) iudicium. De absolutione autem sic loquitur beatus Gregorius: Tunc vera est absolutio præsentis, cum interni arbitrium sequitur iudicis. Quod bene quadruidani Lazari illa resurrectio designat, qua mortuus Dominus vocavit et vivificavit, dicens: *Lazare, veni foras* (Joan. xi), et postmodum is qui vivens fuerat egressus, a discipulis est solutus. Ex qua consideratione nobis intuendum est quod illos nos debemus per pastoralem auctoritatem solvere, quos auctorem nostrum intelligimus per suscitantem gratiam vivificare. Ex his verbis videtur nec excommunicationem nec absolutionem veram esse, quæ non sequitur summi pastoris sententiam, quæ merita causarum exanimat nec aliquem immeritum damnat. Augustinus in psalmum xxviii: Prævalebit in te falsum testimonium, sed apud homines. Nunquid apud Deum valet, ubi causa tua dicenda est? Quando Deus erit iudex, alius testis quam conscientia tua non erit. Inter justum iudicem et conscientiam tuam, noli timere nisi causam tuam. Ut hanc quasi contrariarum litem rationum dissolvere possis, vide quando dictum est Petro in typo Ecclesiæ: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis* (Matth. xvi). Invenies hoc dictum esse in datione clavium regni cælorum. Ac si diceret Dominus: His clavibus utere, et quidquid secundum eas ligaveris vel solveris, ligatum erit vel solutum erit apud me. Quod est: Ratum erit apud me quidquid secundum has quas tibi do claves feceris. Hæ claves, potestas et discretio intelliguntur. Discretio autem datur ut clavis, quando usus ejus conceditur, sicut pennas avi dare dicitur qui solvit ligatas. Discretio autem quædam est in re, quædam in operatione. Discretio est in re, qua sine fallacia verum a falso discernitur. Discretio in operatione, qua ordine judiciario proceditur in causa, et secundum audita recte judicatur. Quod et sine fallacia et cum fallacia fieri contingit. Discretio autem quæ hic clavis dicitur, utrumque complectitur. Si quis ergo potestatem excommunicandi habens, ea discrete utatur, ut ordine judiciario procedat, et diligentiam quam potest adhibeat, verum etiam a falso sine fallaciæ nubilo discernat, ipse ex potestate sibi tradita ligat, et qui sic ab eo ligatus est apud homines, etiam apud Deum ligatus est, id est ratum habet

Deus quod potestate sua discrete utendo fecit minister ejus. Et sicut in terra ligatus est, id est, ab Ecclesia militante separatus, ita etiam a curia cælesti, ut sicut nullus hominum cum eo habet colloquium, ita nullus angelorum ei credatur præstare auxilium. De eo qui ordine judiciario ligatus est pro causa tamen injusta, dicimus quod non est ligatus apud Deum, nisi contumax inveniatur, salva tamen Evangelii veritate dicentis: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in cælis*. Cælorum enim nomine præsens Ecclesia designatur. In qua excommunicatus habetur et evitatur ut excommunicatus, et si apud homines teneat sententia, apud Deum non tenet, et ideo irritari meretur. Si post appellationem ad majorem audientiam fuerit excommunicatus, non tenet sententia, sed ipso jure habetur irrita.

CAP. XXVII. De unctione infirmorum.

Unctio infirmorum ab apostolis est instituta. Unde Jacobus: *Infirmatur quis in vobis? inducat presbyteros Ecclesiæ et unguat eum oleo sacro, et alleviabit Dominus infirmum; et si in peccatis fuerit, dimittentur ei* (Jac. v). Hic sacramentum est unctio, res sacramenti peccatorum remissio. Hoc sacramentum contemnere, damnabile est. Sine contemptu absque eo decedere, damnabile non est. Hoc sacramentum sæpius iterari potest, sicut et quod majus est eucharistiæ sacramentum. Augustinus tamen dicit sacramentum non esse iterandum. Sed hoc de sacramentis baptismi et confirmationis, de quibus tunc sermo erat, intelligendum est; vel forte non dicitur iteratio sacramenti, etsi pro parte iteretur. Licet enim iteratio fiat quantum ad personam quæ iterum suscipit sacramentum, tamen non est iteratio quantum ad hostiam vel oleum.

CAP. XXVIII. De conjugio.

Expeditis his quæ de quinque sacramentis generalibus nullatenus oportet ignorare, ad duo particularia accedamus. In quibus licet sacramentum ordinationis dignius sit, de conjugio tamen prius nos volumus expedire. In conjugio quoddam Trinitatis vestigium invenitur. Est enim vir principium, unde mulier. De quibus procedit tertium, id est proles. Institutio conjugii in paradiso facta est ante peccatum propter humani generis propagationem, dicente Domino: *Crescite et multiplicamini* (Gen. i). Eadem conjugii causa manet et in Novo Testamento. Sed est et altera, scilicet fornicationis evitatio, dicente Paulo: *Propter fornicationem unusquisque habeat uxorem* (I Cor. vii). Ubi subintelligendum est, qui legitime uxorem habere potest. Non enim sub hac universitate includendi sunt qui sacros ordines susceperunt, vel continentie aliter votum fecerunt. Et sciendum quod cum in Veteri Testamento unusquisque præciperetur de tribu sua ducere uxorem, ut unicuique tribui sua portio terræ promissionis absque confusione servaretur, in Novo tamen Testamento institutum est ut quilibet de aliena tribu ducat uxorem, propter amplificationem charitatis,

ut amor qui non erat per cognationem nasceretur A per affinitatem. Unde qui ex eisdem majoribus processerunt post septimum gradum, possunt conjugio copulari, quia ex tunc deficit amor cognationis, et notitia personarum cessante et propinquitatis fama. Isidorus tamen sex tantum gradus ponit, quia gradum primum, scilicet duos fratres, non gradum appellat, sed truncum.

CAP. XXIX. De bonis conjugii.

Tria sunt bona conjugii : Fides, sacramentum, proles. In fide hic intelligitur fides tori; in prole, grata prolis susceptio, et religiosa educatio; in sacramento, ut qui maritali copula juncti sunt, ad spiritualem Christi copulam aspirent, et qui per carnalem copulam sunt una caro, adhærendo Christo per charitatem sint unus spiritus. Est enim maritalis copula, conjunctionis Christi et Ecclesiæ sacramentum, sive cujuslibet fidelis et devotæ animæ cum Christo.

CAP. XXX. Quid faciat matrimonium.

Conjugium autem facit consensus legitimarum personarum de maritali copula per verba presentis temporis expressus. Unde post hujusmodi consensum neutri divertere licet, sive ad alterius conjugium transeundo, sive claustrum intrando, sive votum continentie faciendo, nisi ex consensu alterius similiter continentie voto sese astringentis. Ad alias vero transire nuptias omnino illicitum est. Quod aliqui sancti, cum jam ad carnalem copulam accedendum esset, sponsas suas et torum nuptialem fugisse leguntur, hoc post desponsationem, in qua est pactio de futuro, factum esse intelligendum est, non post prædictum consensum, qui forte tunc de consuetudine non fiebat, aut non præcesserat. Legitimæ autem personæ sunt ad contrahendum, quarum neutrum impedit ordo, aut votum aut conditio, aut impossibilitas reddendi debitum, aut cognatio, aut affinitas, aut spiritualis proximitas. Ordo impedit conjugium faciendum et dirimit contractum, quia votum continentie sacris ordinibus est adnexum, ut licet verbis non fiat, nihilominus tamen in ipsa susceptione factum intelligatur. Subdiaconatus etiam inter sacros ordines computatur, quod non fiebat antiquitus. Votum quoque verbis expressum impedit conjugium vel dirimit, non tamen quantum ad iudicium Ecclesiæ, nisi fuerit publicum, quia Ecclesia de occultis non iudicat. Conditio quidem impedit quia si liber duxerit ancillam, et se hoc ignorasse probaverit, separabitur. Si vero scierit hoc fecerit, non separabitur. Impossibilitas reddendi debitum, modo ex frigiditate naturali, modo ex maleficio contingit. In frigiditate naturali potest ordine canonico dissolvi matrimonium. Sed frigidus ad alias nuptias non transibit. Si frigiditatem allegaverit in divortio, et ad alterius torum transierit, reddetur copulæ priori. Si autem maleficio allegaverit et facto divortio ad alia vota transierit, juxta decretum Hincmari Remorum archiepiscopi remanebit in secunda copula, nec ad

priorem redire cogatur, sicut qui frigiditatem naturalem in causa divortii allegavit. Ille enim si facto divortio ad alia vota transierit, reddetur copulæ priori. Quare? quia per opus sequens iudicatur eum in causa divortii mentitum fuisse, dicendo se naturaliter frigidum esse; et Ecclesiam, quantum ad veritatis cognitionem, fuisse deceptam. Non enim in eo erat impossibilitas reddendi debitum ex frigiditate proveniens. Ut enim aiunt physici, calor naturalis semel amissus nunquam redit. In eo autem divortio quod propter maleficio impetratum est, per opus sequens conjugii falsitas deprehendi non potest. Potest enim fieri per maleficio ut alicui auferatur possibilitas cognoscendi istam, manente in eo possibilitate cognoscendi aliam.

B Ideoque Ecclesia quod de priori conjugio rationaliter factum est, non rescindit. Dicunt tamen quidam in divortio naturalis frigiditatis et in divortio maleficio eandem regulam esse tenendam, videlicet ut qui postea vivente compari ad alia vota transierit, ad priorem cogatur redire copulam, decretumque prædicti Remorum archiepiscopi Hincmari non recipiunt. In utraque tamen causa, tam frigiditatis quam maleficio, non passim admittendum est divortium, sed ordine canonico faciendum ut in causa frigiditatis naturalis tam vir quam mulier septima propinquorum manu juret quod se non cognoverunt carnaliter nec cognoscere potuerunt. Si autem maleficio in causa divortii fuerit allegatum, prius admonendi sunt ut orationibus et eleemosynis insistant, et benefaciendo gratia Dei præeunte maleficio vires evacuent. Quod si sic liberari non potuerint, septima manu propinquorum fidem facere debent, quod maleficio impediente nec se cognoverunt carnaliter nec cognoscere potuerunt, et sic poterunt separari. In hujusmodi autem divortii non est faciendum juramentum quod fit in divortio consanguinitatis, quod scilicet carnali copula non sint sese deinceps cognituri. Potest enim aliquis ab aliqua causa maleficio separari, et reddita sibi coemptio cum ea possibilitate, cessante maleficio eidem reddi. Usque ad quem propagationis gradum cognatio conjugium impediatur ne possit fieri, vel factum dirimat. Et quare? Superius dictum est.

CAP. XXXI. Quæ impediunt conjugium.

D Affinitas etiam matrimonium contrahendum impedit, et dirimit contractum. Sunt autem affinitatis tria genera. Primum genus per primam contrahitur nuptias, id est per nuptias quas nullæ inter eodem affinitatem procreantes præcedunt. Quod autem de nuptiis, honestioris gratia exempli d.co, de quolibet carnali copula est intelligendum. Et hæc primi generis affinitas paribus passibus cum cognatione procedit, et ad eundem modum usque ad septimum protenditur gradum. In hoc autem differunt quod cognatio totum percurrit; affinitas autem personam per quam ipsa est non excedit. Verbi gratia: Tu vinculo consanguinitatis impediente non potes ducere in conjugem sororem tuam, nec filius tuus

filiam ejus, nec nepos tuus neptam ejus, et sic usque ad septimum gradum. In affinitate non sic. Tu enim omnibus uxoris tuæ consanguineis es affinis, sed filius tuus, sive nepos, sive etiam frater, nulli eorum propter hoc erit affinis. Sicut autem tota cognatio uxoris tuæ tibi est affinis, sic tota cognatio tua uxori tuæ affinis erit, sed non ejus cognatione, quia, ut dictum est, affinitas personam non excedit. Secundum genus affinitatis est quod per secundas contrahitur nuptias, ejus scilicet qui jam primi generis affinitate tenebatur affinis. Et hæc affinitas usque ad quartum protenditur gradum. Tertium genus affinitatis contrahitur per carnalem copulam ejus qui jam in secundo genere erat affinis. Et hoc usque ad secundum solummodo gradum procedit. Hæc tria tribus declaremus exemplis: Uxor tuæ filius de alio marito tibi est affinis affinitate primi generis; uxor illius affinitate secundi generis; secundus maritus uxoris filii tuæ uxoris tibi tenetur affinitate tertii generis. Hæc autem si quis plenius nosse desiderat, in libro Decretorum Gratiani, causa 55, q. 3 et 4 requirat. Proximitas spiritualis quæ compaternitas dicitur, similiter matrimonium et impedit et dirimit. Est autem compaternitas quædam directa, sive principalis, quædam emergens sive accessoria. Directa, inter eos quorum alter alterius filium aut filiam de sacro fonte suscepit. Accessoria, per carnalem contrahitur copulam cum altera talium personarum. Verbi gratia: Uxor tua suscepit sine te de sacro fonte filium alterius mulieris. Ecce uxor tua directa commater est illius cujus filium levavit. Tu vero quia una caro es cum uxore tua, mediante ea factus es ejusdem mulieris compater, et ideo indirecta sive emergenti sive accessoria compaternitate compater ejus es, nec mortua uxore tua poteris eam uxorem habere. Sicut autem spiritualis proximitas contrahitur, filium cujuslibet de baptismate suscipiendo, sic etiam efficitur, ante episcopum ad confirmandum tenendo, et post consignationem chrisomatis ligando.

CAP. XXXII. De ordinibus.

ost cætera Ecclesiæ sacramenta de ordinibus restat agendum. Septem igitur sunt ordines ministrantium in Ecclesia, videlicet ostiarii, lectores, exorcistæ, acolythi, subdiacones, diacones, presbyteri. Nos ergo, frater charissime, qui universos ordines suscepimus, omnium eorum ministerium et significantiam scire, et eis vitam et mores nostros copiare debemus, ut vita concordet cum nomine, et professio appareat in opere. Primum enim clericus dicitur a Græco clericos, quod hæreditas sive sors interpretatur, quia de sorte esse Domini et solum Deum in hæreditatem accipere elegimus. Unde nos tales ei exhibere debemus, ut de nobis dicere possimus: *Funes ceciderunt mihi in præclaris (Psal. xv)*. Videamus igitur ne sanctitatis signa inaniter gestemus, scilicet tonsuram, coronam, ornamenta etiam nostris officiis deputata; sed eis quæ exterius apparent, interiora digne respondeant. Capillos siquidem

A ante præcidimus, et ab eis sensum instrumenta liberamus, ut hoc signo curarum illecebras frequenter redeuntes et cogitationes supervacuas a cordibus nostris reseccare discamus. Summitatem capitis in modum coronæ radimus, ut mentem quæ nostrum superius est, ad superna contemplanda et desideranda liberam habere doceamur. Qui sic affecti sunt et moribus esse student quales se debere esse exterius ostendunt, ad clericalis militiæ officia promovendi sunt. Quæ septem sunt sicut dictum est. Quorum primum est ostiariorum. Sciendum autem quod hæc omnia de legali ritu sumpta sunt, et ad Ecclesiam cum quadam imitatione translata.

CAP. XXXIII. De ostiariis.

B Qui enim in synagoga janitores vel æditui dicebantur, in Ecclesia ostiarii nuncupantur. Illorum officium erat in lege quod templum aperiebant et clauderant, mundos recipiebant, et immundos excluderant. In Ecclesia autem ostiarii hoc habent officium, ut catechumenos baptizandos in ecclesiam introducant, et pœnitentes per episcopum reconciliatos in ecclesiam recipiant.

CAP. XXXIV. De lectoribus.

Qui in templo dicebantur cantores, in Ecclesia lectores dicuntur. Eorum officium erat hymnos et cantica ante arcam Domini resonare. In ecclesia autem id officii habent, ut divinas Scripturas recitent, et ad laudem Dei Gradualia, Alleluia, et hujusmodi cantent.

CAP. XXXV. De exorcistis.

C Exorcistæ dicuntur quasi adjuratores. Hi per carmina quædam, quæ Salomon composuisse dicitur, dæmones adjurabant, et de obsessis corporibus ejiciebant. Exorcistæ autem nostri catechizandos exorcizant officio, et dæmones ejiciunt, vel eis infantium corpora interdiciunt.

CAP. XXXVI. De acolythis.

Acolythis quasi ceroferarii dicuntur. Eorum officium est in ecclesia, sicut et in templo, luminaria accendere et extinguere, thuribulum cum igne præparare, in exornatione altaris deservire, urceo vel ampulla aquam ministrorum manibus ministrare.

CAP. XXXVII. De subdiaconibus.

D Quia apud Hebræos nathinnei, id est in humilitate servientes dicebantur, a Græcis hypodiacones, a nobis subdiacones, id est ministri dicuntur. Eorum erat oblata a populo sacrificia recipere, et aquam vel quælibet necessaria ad ministeria templi deferre. In ecclesia hoc habent officium ut Epistolam legant, calicem et patenam cum corporali diacono ad altare offerant.

CAP. XXXVIII. De diaconibus.

A Levi filio Jacob, Levitiæ, id est assumpti denominantur: per quos cuncta sacrificia administrantur sub sacerdotibus. Hos Ecclesia diacones, id est, ministros nuncupat. Horum officium est in ecclesia Evangelium legere, sacrificium in altari

componere, corpus et sanguinem Domini distribuere, licet non ubique hoc observetur, licentiam abeundi populo dare, et, si necesse est, prædicare et baptizare.

CAP. XXXIX. De presbyteris.

Presbyter dicitur senior; quod non ad ætatem, sed ad sensum referendum est, quia senectus venerabilis est, non diuturna, nec numero dierum computata. Cani sunt autem sensus hominis. Per hos populi legalia offerebant sacrificia. Eorum in Ecclesia est officium missas celebrare, corpus Domini dispensare, prædicare, baptizare, pœnitentes absolvere, mortuos sepelire, et omnia Ecclesiæ sacramenta episcopis non reservata administrare. Quædam enim episcopali dignitati reservata non omnibus sunt presbyteris concessa.

CAP. XL. De episcopis.

Episcoporum ordo in tria dividitur: in episcopos, archiepiscopos, patriarchas. Episcopus dicitur quasi superintendens, quia tanquam vineæ Domini in specula custos residens instructioni et correctioni subditorum intendit. Hic quoque, quia dignitate præsidet aliis, præsul vocatur. Hic etiam antistes, quasi ante stans, vel quasi contra stans dicitur. Anti enim dicitur *contra*, quia hæreticis tanquam lupis pro defensione gregis resistere debet. Idem dicitur pontifex quasi pons factus, vel pontem faciens, doctrinæ scilicet pontem quo itur ad atria vitæ. Quod pontifex in consecratione oleo ungitur, ex lege sumptum est, in qua rex et sacerdos vel propheta oleo ungebantur. Quod autem benedictio per manus impositionem datur, inde exortum creditur quod Isaac manus imposuit Jacob, dum eum benedixit, et Jacob moriens duobus filiis Joseph, et Moyses Josue manus imposuit, dum eum ducem populo fecit, et apostoli manus illis imponebant, quibus Spiritum sanctum dabant. Huic dum regimen Ecclesiæ committitur, baculus quasi pastori traditur. In quo tria notantur quæ significationem non carent. Hæc sunt recurvitas, virga, cuspis. Quorum significationem breviter aperit egregius ille versificator episcopus Cenomanensis versibus his:

*Collige, sustenta, stimula: vaga, morbida, centu.
Hoc est pastoris: hoc virga figurat honoris.*

Et iterum quidam dicit:

*Attraho peccantes, justos rego, pungo vagantes.
Officio triplici servio pontifici.*

Annulus ei tanquam sponsæ Christi in typo Ecclesiæ, cujus ipse est caput, traditur, et mitra tanquam sponso et magistro juxta illud: *Sicut sponso alligavit mihi mitram.* Hujus officium est ministros Ecclesiæ ordinare, virgines velare, baptizatos confirmare, chrisma et oleum consecrare, ecclesias dedicare, vasa et vestes ecclesiæ benedictione sanctificare, rebelles excommunicare, pœnitentes reconciliare.

CAP. XLI. De archiepiscopis.

Archiepiscopus quasi princeps episcoporum dicitur. Idem metropolitanus nuncupatur, quia civitati

præest quæ metropolis vocatur, id est mater civitatum. Horum officium est episcopos consecrare, congregare concilium, et jura dilapsa reparare. Hi præter cætera episcopalia indumenta pallio in modum torquis decorantur, quia si recte suum expleverint officium, eis æternæ remunerationis torques tanquam victoribus promittitur.

CAP. XLII. De patriarchis et eorum locis.

Patriarcha dicitur quasi patrum vel patriæ princeps. Patriarchæ tantum tres fuisse leguntur, quorum figuram Abraham, Isaac et Jacob prætulerunt. Horum unus in Asia Antiochiæ præsedit; alter in Africa primatum Alexandria tenuit; tertius in Europa Romani apicis jura possedit. Has tres sedes ideo principales Ecclesia constituit, quia eas princeps apostolorum sua possessione consecravit. Duabus quippe ipse beatus Petrus præsedit, scilicet Antiochenæ et Romanæ; tertiam, scilicet Alexandrinam, Marcus evangelista nomini ejus dedicavit. Postquam vero Nicæna synodus Romano pontifici hoc contulit privilegium, ut sicut Augustus præ regibus, ita ipse præ omnibus episcopis haberetur, et papa et Pater Patrum vocaretur, jus Romani patriarchatus ad Constantinopolim transivit. Quod aliæ duæ sedes sunt mutatæ, causa est quod loca illa, meritis exigentibus, in manus paganorum traditæ sunt. Unde Antiochenus patriarchatus est ad Jerusalem translatus; Alexandrinus vero ad Aquileiam, quia huic civitati primum Marcus evangelista præsedit, qui postea Alexandria præfuit. Horum officium est archiepiscopos consecrare, concilia episcoporum congregare, decreta canonum instaurare.

CAP. XLIII. De summo pontifice et officio ejus.

Papa dicitur, quia Pater Patrum. Hic universalis dicitur, quia universæ præest Ecclesiæ. Hic quoque apostolicus appellatur, quia principis apostolorum vice fungitur. Hic etiam summus pontifex nuncupatur, quia caput est omnium episcoporum. Hujus nomen in ordinatione mutatur, quia Petri nomen in prælatione Ecclesiæ a Christo mutatum est. Huic etiam claves traduntur, sicut Petro a Domino claves regni cælorum traditæ sunt, ut se janitorem regni cælorum esse cognoscat. Ejus officium est missas et divina officia ordinare, canones etiam pro tempore ad utilitatem Ecclesiæ promulgare vel immutare, Augustum consecrare, pallia archiepiscopis, privilegia Ecclesiis dare, totam Ecclesiam vice Christi gubernare. Itaque papa vicem et locum Christi tenet, episcopi apostolorum, presbyteri septuaginta duorum discipulorum, reliqui ministri diaconorum ab apostolis constitutorum.

CAP. XLIV. Quare episcopi die Dominica consecrantur.

Papa et omnes episcopi ideo die Dominica consecrantur, quia apostoli, quorum successores sunt et vicarii, Dominica die Spiritum sanctum, qui oleo unctionis designatur, acceperunt. Oleum quippe lumen ministrat et vulnera sanat, ita et Spiritus sanctus lumen scientiæ dat, et vulnera peccatorum

curat. Ideo etiam die Dominica consecrantur, ut se
rum Christo resurrexisset et in novitate vite ambulare
deberet admoneantur. Presbyteri autem et cæteri
ministri Ecclesiæ ideo in Sabbato ordinantur, ut se ab
omni opere servili debere quiescere et Dei
servitio vacare intelligant. Sabbatum enim *requies*
interpretatur. Virgines ideo in natalitiis apostolorum
velantur, quia apostoli morem virginitatis
primum Ecclesiæ servandum tradiderunt, et virgines
apostolis quasi paranympis Christo sponso
immortali consecrantur.

CAP. XLV. De veste sacerdotali, et primo de humerali seu amictu.

Hæc strictim de ministris Ecclesiæ sunt relata.
nunc de sacris vestibus pauca subjicienda sunt. In
habitu enim sacerdotali nihil esse quod vacet ratione
apud veteres quoque constat, sicut beatus Hieronymus
ad Fabiolam testis est : Apud nos ergo quanto sacerdotium
Christi veteri sacerdotio dignius est, tanto in habitu
sacerdotali causas probamus haberi digniores. Illi enim
sacras vestes secundum colorem, materiam, positionemque
cujusque ad quatuor elementa mundi, ad duo hemisphæria
cæli partesque zodiaci referentes, hoc significare volebant
quod omnia ejus subsunt arbitrio, cujus personam gerit
eis indutus sacerdos. Licet nostri et beatus Hieronymus
in illis quoque spiritualis intelligentiæ vela pandere
velint, quoniam ergo nec vetera caruerunt ratione,
nos exemplaria supergressi cælestium, ipsa potius
in vero sacerdotio cælestia contemnemur.
Vestes sacras a veteri lege sumpsit Ecclesia. Humera-
le quod in lege ephod a nobis amictus dicitur, caput
et colum atque humeros (unde et humerale vocatur)
cooperit, et vittis duabus pectus stringit. In humerali
igitur spes æternorum intelligitur; de qua Apostolus :
Et galeam salutis, inquit, assumite (Ephes. vi).
Caput amictu cooperimus, ut omnibus sensibus
quorum plenitudo in capite est, pro spe æternorum
Deo serviamus. Collum per quod vox transit eo
circumdamus, ut spe æternorum ori nostro ponamus
custodiam, et nil nisi quod laudem Dei sonet proferamus.
Humeros quibus onera portantur eo velamus, ut jugum
Domini patienter ferre doceamur. Vittis humeralis
pectus stringimus, ut in pectore nostro cogitationes
iniquas et inutiles reprimamus.

CAP. XLVI. De alba.

Alba, quæ in lege tunica lineæ vel talaris, et a
Græcis poderis dicitur, munditiam vitæ designat.
Hæc descendit usque ad talos, ut qui ea se induunt,
usque in finem vite suæ munditiam carnis servare
admoneantur. Alba et amictus non nisi de lino
fiunt, quod multiplici labore in candorem vertitur,
quia quæ per hæc duo signantur, magno labore acquiruntur
et acquisita custodiuntur.

CAP. XLVII. De cingulo.

Per cingulum, quod in lege baltheus, a Græcis
zona dicitur, continentia intelligitur, qua cor ne

lasciviat restringitur, ne bonorum impediatur
gressus operum.

CAP. XLVIII. De stola.

Stola quæ et orarium dicitur, collum circumdat,
per quam Evangelii obedientia signatur. Evangelium
quippe est suave jugum Domini; obedientia vero
lorum. S. cerdos igitur quasi ad jugum Domini
ligatur, dum collum ejus stola circumdatur. Hæc
primitus sinistro humero in ordine diaconatus
scilicet suscipitur. In ordine vero presbyteratus non
remota a sinistro etiam dextro humero applicatur,
quia obedientia Evangelii primum in eis quæ ad
activam pertinent vitam suscipitur, quæ significatur
per humerum sinistram, ac deinde per dilectionem
in dextrum contemplative porrigitur. Et notandum
quod apud antiquos non orarium dicebatur stola;
sed alba, quam vitæ munditiam signare diximus,
stola vocabatur. Unde : *Qui laverunt stolas suas in
sanguine Agni (Apoc. xii).* Et illud : *Habemus stola
primam in lavacro, et annulum fidei signaculum.*
Utrobique enim nomine stolæ vitæ munditia
significabatur, quæ in baptismo per effusionem
sanguinis Christi confertur.

CAP. XLIX. De subcingulo.

Per subcingulum quod perizoma vel cinctorium
dicitur, eleemosynarium studium significatur. Hoc
duplicatum suspenditur, quia primum animæ suæ
misereri peccata evitanda, deinde proximo necessaria
impedendo cuilibet præcipitur.

CAP. L. De casula.

Casula, quæ et planeta dicitur, omnibus indumentis
superponitur, per quam charitas intelligitur, quæ
omnibus virtutibus eminentior creditur. Hæc
super dextrum brachium levatur, ut amici in Deo
amarentur; replicaturque super sinistram, ut
imici propter Deum diligantur.

CAP. LI. De favone.

Ad extremum sacerdos favonem in sinistro
brachio ponit, quem et manipulum et sudarium veteres
appellaverunt, per quem olum sudor et narium sordes
extergebantur. Per hoc pœnitentia intelligitur
qua quotidiani excessus extergendi sunt. In sinistro
brachio portatur, quia in præsentis vitæ quæ per
sinistram significatur, pœnitentia necessaria est.
His omnibus ornamentis sacerdos decoratur.

CAP. LII. De veste episcopali.

Episcopus autem et his et aliis quibusdam exornatur,
scilicet tunica, dalmatica, sandaliis, mitra, chirotecis,
annulo, baculo. Et quoniam superius de duobus
ultimis, scilicet annulo et baculo, dictum est in
ordine episcoporum, de cæteris dicamus. Tunica
quæ strictas habet manicas, et non usque ad
talos sicut alba, sed usque ad medium crus por-
rigitur; militem Christi vult esse liberum et ad bona
opera expeditum.

CAP. LIII. De dalmatica.

Dalmatica a Dalmatia provincia dicitur, in qua
primum est inventa. Hac pro colobio apostolorum,
quod erat vestis cucullata sine manicis, utitur Ec-

clesia ex beati Silvestri institutione. Hæc vestis in A modum crucis formata, indicat portantem eam cum vitiis et concupiscentiis debere esse crucifixum. Duæ lineæ coccineæ, sanguinis Christi effusionem significant pro duobus populis factam. Fimbriæ quæ quasi quædam linguæ de dalmatica ante et retro procedunt, sunt verba et exempla prædicatoris quæ nobis imitanda proponit. Sinistrum latus dalmaticæ fimbrias habet, quia activa vita impedita [est et turbatur erga plurima. Dextrum latus non habet fimbrias, quia contemplativa vita quieta manet, et regina a dextris stans nihil in se sinistri habet. Manicarum largitas est datoris hilaritas et largitas.

CAP. LIV. De sandaliis.

Sandaliis utuntur episcopi, quæ subtile integra B aperturas habent superius, ut per hoc designetur quod prælatorum affectus, qui pedum nomine in Scripturis designantur, a terrenis removendi sunt et ad cœlestia dirigendi.

CAP. LV. De mitra.

Mitra pontificalis est assumpta ex usu legis. Hæc Græce tiara et mitra, Latine vero infula et pileum appellatur. Mitra quæ caput tegit et velat, in quo est sensuum plenitudo, custodia est sensuum ab illecebris mundanorum. Duo ejus cornua duorum Testamentorum munimenta significant, quibus episcopi et se et alios contra mundi illecebras munire debent et hostes Christi ventilare.

CAP. LVI. De chirothecis.

Chirothecarum usus ab apostolis traditus est. Per manus operationes, per chirothecas earum occultationes signantur. Sicut enim aliquando manus chirothecis velantur, aliquando extractis illis denudantur. Sic bona opera interdum propter arrogantiam declinandam celantur; interdum propter ædificationem proximis manifestantur. Chirothecæ induuntur, cum hoc impletur: *Cærete ne justitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis (Matth. vi).* Rursus extrahuntur, cum hoc impletur: *Lucent lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona et glorificent Patrem vestrum qui in cœlis est (Matth. v).*

CAP. LVII. De pallio archiepiscopi.

His omnibus insignibus fulget archiepiscopus; insuper et pallio, quo a cæteris discernitur episcopus. Hoc duas lineas habet, a summo usque deorsum ante et retro dependentes, et purpureum sanctæ crucis signaculum præferentes. Hoc est duorum Testamentorum doctrina passioni Christi testimonium perhibens. Circulus circa collum pontificis torques est aurea, quæ legitime certantibus promittitur. Moa apud veteres fuit, ut legitime certantes coronam in capite, torquem in collo acciperent. Unde theologia dives rerum, sed vocabulorum pauper, hæc nomina, corona, torques, ad intelligendum æternæ retributionis præmium sæpe transsumit. Spinulæ quibus pallium affigitur, stimuli charitatis sunt, quibus circa curam subditorum stimuletur archiepiscopus.

LIBER SECUNDUS.

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS.

- CAP. I. De Hora Prima.
 CAP. II. Qualiter et ad quid preces fiant.
 CAP. III. De Tertia, et Sexta et Nona.
 CAP. IV. Quando preces dicantur ad Horas, et quando taceantur.
 CAP. V. De officio vespertino.
 CAP. VI. Unde coepit Antiphonarum usus.
 CAP. VII. De Completorio.
 CAP. VIII. De officio nocturnali.
 CAP. IX. Quare hoc officium tres habet distinctiones.
 CAP. X. De laudibus matutinis.
 CAP. XI. De missa unde sumpsit exordium et unde augmentum.
 CAP. XII. Quod missa tribus linguis celebratur et quare.
 CAP. XIII. Quæ ratio modulizandi in celebratione missæ.
 CAP. XIV. De Introitu missæ et processione ministrorum.
 CAP. XV. De cantico Gloria in excelsis Deo.
 CAP. XVI. De Oratione; quare Collecta dicitur.
 CAP. XVII. De Epistola et causa nominis hujus.
 CAP. XVIII. De Graduali sive Responsorio, et causa utriusque nominis.
 CAP. XIX. De Alleluia et Pneumatum significatio.

- C CAP. XX. De missione diaconi ad legendum Evangelium.
 CAP. XXI. De Symbolo apostolorum, quando et quare cantandum sit.
 CAP. XXII. De Offerenda et significatione Versuum.
 CAP. XXIII. De oratione Secreta, et quare in fine ejus vox elevetur, et de patena, qualiter et a quibus feratur.
 CAP. XXIV. De Præfatione.
 CAP. XXV. Summa sententiæ totius Canonis.
 CAP. XXVI. De significatione altaris exterioris.
 CAP. XXVII. De significatione altaris interioris.
 CAP. XXVIII. De propitiatorio mystico.
 CAP. XXIX. De actione prima in missa.
 CAP. XXX. De mystico rationali.
 CAP. XXXI. Quid petat Oratio primæ actionis.
 CAP. XXXII. De actione secunda.
 CAP. XXXIII. Quid petat Oratio secundæ actionis.
 CAP. XXXIV. De actione tertia.
 D CAP. XXXV. De Oratione pro defunctis.
 CAP. XXXVI. De mystico superhumerali.
 CAP. XXXVII. Quod signa crucis ultima a oratione missis omnibus differunt in causa.
 CAP. XXXVIII. Quid significet elevatio sacramenti.
 CAP. XXXIX. De Oratione Dominica, quæ est Oratio tertiæ actionis.
 CAP. XL. Quare pax datur ante Communionem.
 CAP. XLI. De Communione.

CAP. I. De Hora Prima.

Exsecutis principalibus Ecclesiæ sacramentis, de ecclesiasticis officiis addere propositi ratio deposcit, et primo de Horis Canonicis. Horæ Canonicæ dicuntur officia constitutis horis regulariter in Ecclesia celebranda.

Hæ siquidem Creatori nostro debitæ laudes et pro certis et magnis ejus beneficiis quasi vectigales sunt gratiarum actiones. Inter Canonicas autem Horas ea quæ dicitur Prima, primum tenet locum. Ab illa namque hora incipiendum videtur, qua paterfamilias operarios in vineam suam conduxit. Siquidem vinea Domini est Ecclesia, ministri sunt operarii. Hi vineam sodiunt, quando naturæ nostræ amilitatem ad memoriam sibi et aliis reducant, et humiliari faciunt et se et alios sub potenti manu Dei. Ipsi enim operarii de vinea sunt. Stercorant autem vineam, quando propter ampliorem fructificationem peccata ad memoriam reducant. Hi ad imitationem David qui dicit : *Septies in die laudem dixi tibi (Psal. cxviii)*. Septies in die ad constituendum Domino conveniunt, Hora scilicet Prima, Tertia, Sexta, Nona, ad Vesperas, ad Completorium, et nocte ad Matutinas, pro eo quod scriptum est : *Media nocte surgebam ad constituendum tibi (Psal. cxviii)*. His adjunguntur Laudes Matutinæ, quæ tamen inter Horas diurnas computantur, Septies itaque in die conveniunt ad constituendum Domino, semel in nocte. Conveniunt autem prædictis horis ad laudandum Deum in psalmis et hymnis : et ut aures divinis lectionibus accommodent. In omnibus enim etiam divinis Horis Lectiones recitantur, quas nos in Horis divinis Capitella vocamus. Capitella ideo dicuntur, quia distinctionis officiorum post psalmodiam capita sunt, id est principia. Verbi gratia : In omni die Hora Tertia eadem manet psalmodia et hymnus idem. Post psalmodiam vero aliud sequitur in Dominicis diebus, aliud in ferialibus, aliud in festis martyrum, aliud in festis confessorum, Cujus varietatis capitellum principium tenet.

Sed notandum quod in Prima et Completorio nulla post psalmodiam est pro diversitate dierum sive festorum varietas, ut per hoc insinuetur quod principium et finem operum nostrorum firmiter et incon-

sed ad id unde cœpimus revertamur. Mane congregatis ad pascua vitæ Christi ovibus, opilio noster, timens lupum qui rapit et dispergit oves, ut habemus in Evangelio (Joan. 1), et non minus leonem qui circuit quærens quem devoret (1 Petr. v), sic incipit : *Deus, in adjutorium meum intende : Domine, ad adjuvandum me festina (Psal. xxxvii)*. Et quoniam sine recta fide aliquid Deo placere impossibile est (Hebr. x), subjungit ipse pastor cum grege suo : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui sancto*. Quod est : Una et eadem credatur esse gloria Patris, et Filii et Spiritus sancti, et nunc et sequer, id est omni tempore, in sæcula sæculorum, id est post omnia tempora æter-

naliter. Quod dicitur *sæcula sæculorum*, circumlocutio æternitatis est.

Sicut enim sæculum annorum dicitur quod constat ex centum annis, ita sæculum sæculorum convenienter diceretur sæculum constans ex centum sæculis. Sed quoniam totum præsens sæculum non tanto tempore creditur duraturum, in eo quod dicitur *per omnia sæcula sæculorum*, nihil aliud quam æternitatis durabilitas interminabilis intelligitur. *Sicut erat in principio*. Unde : *Clarifica me, Pater, claritate quam habui priusquam mundus fieret apud te (Joan. xvii)*.

Deinde sequitur psalmus quem cantavit David, quando Ziphæi voluerunt eum capere et tradere in manus Saul. Ziphæi interpretantur *florentes* : per quos diabolus et sui intelliguntur. Diabolus enim florem mundo promittit. Qui autem ejus sunt florem suum et delectationem suam in mundanis constituunt. Contra hujusmodi Ziphæos precamur nobis adesse tuitionem divinam per omnes horas diei, ut neque diabolus suggerendo, neque membra ejus aperte persequendo, sive occulte, nobis prævaleant. Postea sequuntur duo octonarii psalmi : *Beati immaculati (Psal. cxviii)*, cum uno *Gloria* tanquam psalmus unus ; et duo alii cum uno *Gloria* tanquam unus. Psalmus enim prædictus scilicet *Beati immaculati (ibid.)* plenus est morum instructionibus. Oportet autem ut quos Deus liberaverit de vinculis et carcere inimicorum, moribus bonis et piis ei assistant. Isti quasi tres psalmi obsequium nostrum Domino præsentant per tres Horas, Primam scilicet, Secundam et Tertiam, ut in his tribus a Domino custodiamur. Singulis repetitionibus subjungitur *Gloria Patri*, ne propter psalmos, qui de Veteri Testamento sunt, officium nostrum ad Novum Testamentum non putetur pertinere. Et hoc semel dictum, ubique intelligatur. His addidit fidelium devotio : *Quicumque vult salvus esse, ut articuloꝝ fidei qui sunt necessarii ad salutem, nulla diei hora obliviscamur*.

Postea juxta Ecclesiæ nostræ consuetudinem sequitur Lectio ex Isaia sumpta : *Domine, miserere nostri, te enim (Isai. xxxiii)*, etc., servata videlicet illa antiqui populi consuetudine, quæ in libro Esdræ scripta est. Ait enim : *Convenerunt filii Israel in jejuniis et saccis, et humus super eos, et separatam est semen filiorum Israel ab omni filio alienigena ; et steterunt et confitebantur peccata sua et iniquitates patrum suorum, et consurrexerunt ad standum ; et legerunt in volumine legis Domini Dei sui (Nehem. ix)*. Unde Beda super memoratum librum : Quorum exemplo reor in Ecclesia morem inolevisse pulcherrimum, ut per singulas divinæ psalmodiæ Horas, Lectio una de Veteri sive de Novo Testamento cunctis audientibus dicatur : et sic apostolicis sive prophetis confirmati verbis ad instantiam orationis genu flectant. Usus tamen multarum est Ecclesiarum ut ad Primam non legatur Lectio, sed usque ad Capitulum post Primam reservetur. Lectionem se-

quitur Responsorium, sicut in omnibus fere Horis, *A Christe, fili Dei vivi, etc.*

Deinde Versus *Exsurge, Domine (Psal. xxxiii)*, etc. In aliis tamen Ecclesiis sine Lectione et Responsorio psalmodiam sequitur Versus. Versus a reversione nomen accepit. Legitur enim in libro Numerorum quod, dum arca Domini, quæ significabat Ecclesiam, poneretur in tabernaculis, dicebatur : *Revertere, Domine, ad multitudinem filiorum Israel (Num. x)*. Reversio Domini ad Israel non est aliud quam ut reverti faciat Israel toto corde ad se. Deus enim non habet a quo revertatur, cui totum præsens est. Juxta morem hunc statutum est a sanctis Patribus ut Versus diceretur in unoquoque officio, ut, si mentes nostræ cogitando illicita pro nimio opere psalmodiorum deviaverunt, Versu excitatæ ad Deum revertantur.

CAP. II. Qualiter et ad quid preces fiant.

His rite peractis, inchoamus implorare Dei misericordiam, dicendo *Kyrie eleison*. Ter invocamus Patrem, ter Filium, ter Spiritum sanctum, ut nostri miseretur exaudiendo preces quæ sequuntur. Unamquamque trium personarum ter invocamus, quia uniuscujusque trium misericordia trium misericordia est, sicut tribus est honor unus et una majestas. Preces ex persona eorum dicuntur qui quotidie cadunt, et nituntur resurgere per pœnitentiam. Unde post Dominicam Orationem sequitur : *Vivet anima mea et laudabit te (Psal. cxviii)*. Quasi sit: Mortua fuit anima pro erratibus meis; at deinceps vivet per conversionem. *Et judicia tua adjuvabunt me (ibid.)*. Quia dixisti : *Nolo mortem peccatoris, sed magis ut convertatur et vivat (Ezech. xviii)*; et melius judicas parcere pœnitenti quam contere peccantem. Hoc officium, sicut quodlibet aliud, præter Nocturnum, Oratione concluditur : *Domine Deus Pater, qui nos ad principium*, etc. Et hæc omnia in Dominicis et cæteris festivis diebus stando dicuntur, propter memoriam Dominicæ resurrectionis, cum quo omnes sancti spe resurrexerunt. In aliis autem diebus genua in terram fixa tenemus, dum dicuntur preces quæ dicuntur propter levia peccata, et dum dicitur pœnitentialis psalmus : *Miserere mei, Deus (Psal. l)*, qui propter gravia peccata frequentatur. Ideo autem hoc officium et omne aliud præter nocturnum Oratione concluditur, quia dum sumus in præsentis sæculo, maxime quando ad extrinseca negotia eximus, necesse est nobis ut orationibus sanctorum muniamur, sive quia mos est ut quando familiare colloquium habemus cum servis Dei, amorem religionis antequam separemur ab illis, in ultimo benedictionem petamus. In Nocturno autem non ita fit, quia ibi non est separatio, sed Matutinum conjunctim cum eo canitur. Post finem hujus officii additur in veneratione omnium sanctorum : *Preiosa est in conspectu Domini (Psal. cxv)*, etc. Finitaque Oratione sequitur familiare obsequium pro nobismetipsis et pro familiaribus nostris. Unde quia nos plus cæteris peccasse reputamus ut auxilio Dei præterita et

præsentia peccata diluere, et in posterum vitare possimus, ideo dicimus : *Deus in adjutorium meum (Psal. lxxiii)*. Et finita Oratione Dominica additur : *Respice, Domine, in servos tuos et in opera tua (Psal. lxxxix)*. Quod ideo fit quia nos sumus et servi Dei, et opera ipsius. *Et dirige filios eorum (ibid.)*, filios dicit cogitationes quæ nascuntur ex mente.

CAP. III. De Tertia, Sexta et Nona.

Hora Tertia in qua tuitionem divinam rogavimus, congregati hora prima, hora, inquam, tertia, iterum in ecclesia congregamur ad constendum Domino, et per tres repetitiones psalmi supradicti nos famulatu Dei per tres sequentes Horas præsentamus et offerimus, per quartam et quintam et sextam. In sexta iterum congregamur ad psallendum Domino, et per tres repetitiones psalmi supradicti nos divinæ tuitioni per tres sequentes horas commendamus, scilicet per septimam horam, octavam et nonam. Iterum hora nona convenimus, et tribus repetitionibus ejusdem psalmi, nos in Dei famulatu per tres sequentes horas statuimus, sive munimus nos ab insidiis inimici, scilicet per decimam horam, et undecimam et duodecimam. Unumquodque horum officium suam habet Lectionem; quæ, sicut supra diximus, Capitellum appellatur. Quæritur cur in diurnis Lectionibus benedictio non postuletur, sicut in Nocturnis. Quod ideo fit quia major eas recitat, cujus est dare benedictionem; in Nocturnis autem petitur, quoniam a minoribus leguntur. Sed non minor quæstio occurrit, cur scilicet diurnæ Lectiones legantur a majoribus, cum Nocturnæ legi soleant a minoribus. Quod ideo fit, quia in diurnis officiis non pro diversitate temporum sive festorum variantur ea quæ Lectionem præcedunt, sed semper eadem manent. In Lectione autem incipit pro varietate temporum et solemnitatum officium variari. Quam officiorum variationem, majores, quia certius noverunt quam minores, Lectionem legere consueverunt. In Nocturno autem officio, et Invitatorium, et Hymnus et psalmi ipsi hanc faciunt distinctionem. Iterum quæritur cum in Lectionibus diurnis et quandoque in Nocturnis non pronuntiatur auctor sicut in his quæ ad missam leguntur. Quod ideo fit, quia bubulci et subulci et omnes fere operarii ad missam conveniunt; ad cæteras autem horas clerici et domestici ecclesiæ, qui ex verbis auctorum, propter frequentem consuetudinem audiendi satis auctores cognoscunt. Illi autem propter raritatem audiendi, qui sunt auctores Lectionum nesciunt nisi nomina eorum proponantur. Quæritur etiam quare officia diurna accipiunt nomen a Prima, et Tertia, et Sexta, et Nona, et non ab aliis. Quod ideo fit, quia his horia convenimus ad Dei servitium, per quas Evangelium narrat operarios introductos in vineam, quæ significat Ecclesiam.

CAP. IV. Quando preces dicantur ad horas, et quando taceantur, et quare.

In omnibus officiis, excepto nocturno, nisi in festi-

ritatibus, dicuntur Preces et *Miserere mei, Deus*. A Preces propter levia et quotidiana peccata; *Miserere mei, Deus* (*Psal.* l), propter gravia. Et notandum quod preces retinent modos orandi quos enumerat Paulus dicens: *Obsecro primum fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, et pro iis qui in sublimitate sunt constituti, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate* (*Tim.* II; *Psal.* XL). Obsecratio est cum solutionem malorum petimus, ut illud: *Ego dixi: Domine, miserere mei* (*Psal.* XL), etc. Oratio est cum postulamus bona nobis a Deo dari ut illud: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam* (*Psal.* LXXXIV). Postulatio est cum precamur ut omnia quæ sunt contraria bonis nostris, ut est subreptio dæmonum, sive molestiæ passionis, miſquantur et superentur. Unde illud: *Convertere, Domine, usquequo et deprecaberis* (*Psal.* LXXXIX). Gratiarum vero actio est ut illud: *Confiteantur tibi, Domine, omnia opera tua* (*Psal.* CXLIV). Pro his qui in sublimitate sunt precamur, ut illud: *Domine, salvum fac regem* (*Psal.* XIX); et: *Oremus pro pontifice nostro*. Dum Preces dicuntur, sacerdos, quia peccator est, cum peccatoribus prostratus est. Sed quia vicem tenet Christi, stando dicit Orationem, ut resurrectionem recolat ejus cujus vicem tenet. In Dominicis et festivis diebus non sunt hujusmodi Preces per horas, ut ad memoriam reducamus, quia in futura resurrectione, ubi erit vera libertas et vera sanctorum cum angelis societas, nulla deprecatio pro miseris erit necessaria. Salutatio præcedit et subsequitur Orationem, propter duplicem Domini ad discipulos salutationem dicentis: *Pax vobis* (*Joan.* XX). Post Orationem autem sequitur *Benedicamus Domino, et Deo gratias*, quia sicut Dominus, postquam salutavit discipulos, iterum benedixit eis, et illi gratias referendo adoraverunt eum, ita presbyter qui vicarius ejus est, post iterum factam salutationem confratribus dicit: *Benedicamus Domino*, scilicet subaudiendo cujus membra sumus in quo benedicimur omnes. Et confratres gratias referunt dicentes: *Deo gratias*.

CAP. V. De officio vespertino.

In noctis initio, sole videlicet occidente, vespertinum Deo offerimus sacrificium, quando ad constituendum Domino convenimus. Dicit Isidorus in libro Etymologiarum: Vespertinum officium est in noctis initio vocatum a stella vespera, quæ surgit oriente nocte. Et Augustinus in psalmo XXIX: *Vespera fit quando sol occidit*. Hinc possumus conjicere, quando festos et a servili opere feriatos dies observamus, quod eos observare debemus a vespera usque ad vesperam, id est ex quo sol occidit usque ad alium solis occasum. Quotidianus usus noster tenet ut quinque psalmos cantemus in officio vespertino. Quis enim recit, quanquam per quatuor horas diei nos Deo commendavimus, sicut supradictum est, quantum impedimenta et quot tristitiæ seu lætitiæ inanes

occupent mentem justi etiam per diem? Oculi enim adducunt ad eam illices formas. Per aures intrant verba detractionis aut luxus. Nares quoque non sunt alienæ ab hoc pestifero internuntio. Per os quoque mens polluitur, quando criminosa seu etiam otiosa loquitur verba. Manus procul dubio et pedes id tangunt; unde anima fit deterior per cogitationem. Atque in istis quinque sensibus quotidiano tundimur assultu. Unde in noctis initio quando ad dormitionem accedimus, quæ quasi quædam imago mortis est, et cui multa assistunt pericula, pro delictis quinque sensuum veniam deprecando quinque psalmos cantamus.

CAP. VI. Unde cæpit Antiphonarum usus

B Hos quinque psalmos Antiphonarum solemus cantare. Usus antiphonarum in Ecclesiis ab Ignatio episcopo Antiochiæ ut Tripartita narrat historia cæpit actitari. Ita enim narrat. Dicendum est tamen unde cæpit initium ut in Ecclesia Antiphonæ decantentur. Ignatius, Antiochiæ Syriæ tertius post apostolum Petrum episcopus, qui etiam cum ipsis debebat apostolis, vidit angelorum visionem, quomodo per Antiphonas sanctæ Trinitati dicebant Hymnos. Isque modum visionis Antiochenæ tradidisse probatur Ecclesiæ; et ex hoc ad cunctas transivit Ecclesias. Antiphona autem dicitur eo quod juxta ejus modulationem altera pars chori contra alteram sonet, dum dux chori partes psalms alternatim decantant. Post hæc sequitur Lectio a pastore prolata, deinde psalmus. Et quoniam in eo suavis et beneplacita est modulatio, ne cor sui oblitum per superbiam, quæ ex dulci modulatione nasci solet evanueris, sequitur versus per quem mens ad se revocatur et excitatur, ut melius attendat sequentia, hymnum scilicet beatæ Mariæ, qui ad expellendas diurnas illecebras in initio noctis decantatur. Quem enim superbia in die rapit extra se, audiens: *Dispersit superbos* (*Luc.* I), revertatur ad se. Si quem temporalium rerum appetitus delectat, *Divites dimisit inanes* (*ibid.*), eum ad se retrahat. Si quem specialis afflictio conturbat, recogitet quia *Dominus exaltat humiles* (*ibid.*). Si cui obrepit potentia hujus sæculi, supprimat eam *Deposuit potentes* (*ibid.*). De Oratione, et quando preces faciendæ sint, vel non, et quare, superius dictum est

CAP. VII. De Completorio.

Completorium ideo dicitur, quia in eo complentur quæ usque ad dormitionis quietem faciendæ sunt. Unde et apud monachos tenetur ex Regula beati Benedicti ut ab ejus officio claustra oris muniant, et et aliena faciant a communi colloquio usque dum iterum ad opera redeant. In eo officio quatuor psalmi recoluntur usque ad Versum. In quatuor psalmis, quatuor elementa nostri corporis Deo commendamus. Quod ostendunt ipsa psalmorum verba. In primo dicitur: *In pace in idipsum dormiam et requiescam* (*Psal.* IV). Quod licet Propheta de dormitione mortis intellexerit, tamen institutor officii ad somni

dormitionem hæc retulit : quia somnus quædam A imago mortis est, sicut prædiximus. In secundo dicitur : *In manus tuas commendo spiritum meum (Luc. xxiii)*. Quem versum Christus ante mortem protulit ultimam. Unde et nos de eodem psalmo nil amplius dicimus. In tertio psalmo dicitur : *Qui habitat in adjutorio Altissimi (Psal. xc)*, etc.; quæ fere omnia oratione sunt plena, licet affirmative proferantur. Quarto, ut hæc omnia nobis a Deo concedantur, monemur Deum benedicere et laudare. Similiter et Hymnus corpora nostra Deo commendat, quod patet ex ipsis Hymnorum verbis. In Hymno quotidiano sic habes :

*Procul recedant somnia
Et noxia phantasmata,
Hostemque nostrum comprime
• Ne polluantur corpora.*

In alio Hymno sic

*Fessa labore corpora
Noctis quiete recrea.*

Et in alio sic .

*Precamur, sancte Domine,
Defende nos in hac nocte,
Sit nobis in te requies,
Quietam noctem tribue, etc.*

Hoc etiam Versus aperte dilucidat, dicens :

Custodi nos, Domine, ut pupillam oculi; sub umbra alarum tuarum protege nos (Psal. xvi). Hoc autem propter pericula fieri consuevit quæ plus dormiendo quam vigilando homines invadunt. Sicut enim periculosum est homini, dum transit ex hoc sæculo, nisi se commendaverit Deo, ita periculosum est hominibus dormientibus nisi commendati Deo fuerint aut per hos quatuor psalmos, aut per crucis signaculum per quod Dominus corpora nostra custodiat, sicut in Hymno rogamus. In cantico Simeonis cum ipso oramus ut in pace a tumultu sæculi quiescamus. Unde patet quod ii qui dormiunt, eis qui mortui sunt in Christo conformantur. Simeon enim morte corporis orabat in pace dimitti, nos somni dormitione.

CAP. VIII. De officio nocturnali.

In nocturnali officio dicimus primo : *Domine, labia mea aperies (Psal. l)*, etc. Quod ideo fit quia in Completorio nos Deo commendamus, et conclusimus ora. singuli quodammodo in singulis seputeris quievimus, Deo soli astantes cui non sunt verba necessaria, quia cogitationes omnes novit. At nunc quia iterum convenimus ad constituendam Domino, precamur eum ut sua directione labia nostra aperiat. Deinde per Invitatorium omnes circumquaque ad constituendam Domino vocantur. Juxta quod ipsius Invitatorii Versus secundus sonat : *Præoccupemus faciem ejus in confessione et in psalmis jubilemus ei (Psal. xciv)*. Invitatorium sequitur Hymnus, quo corda adhuc torpentia ad laudes Dei excitantur. Sed quæritur cur in hoc officio et in quibusdam aliis, scilicet Prima, Tertia, Sexta, Nona, Hymnus præ-

ponitur psalmodiæ, in Vesperis autem et Completorio et Laudibus Matutinis sequitur psalmodiam. Ad quod dicendum videtur quod in Matutinis sicut dictum est, Hymnus statim in principio ponitur ut excitet sua modulatione corda torpentia. In Prima autem et cæteris Horis diurnis, ut ad divini amoris dulcedinem retrahat corda curis quotidianis occupata. In Vesperis autem ideo post psalmos ponitur Hymnus, ut corda excitet ad canticum Simeonis quod de Evangelio sumptum, statim sequitur post Hymnum, præposito tamen eidem versiculo. Eadem causa potest non inconvenienter assignari et in Vesperis et in Laudibus Matutinis. In Vesperis autem modulatione Hymni excitamur ad intelligendum Canticum Mariæ virginis : *Magnificat anima mea Dominum (Luc. i)*. In Matutinis Laudibus ad Canticum Zachariæ præparamur : *Benedictus Dominus Deus Israel (ibid.)*.

CAP. IX. Quare hoc officium tres habeat distinctiones.

Psalmi et Lectiones et Responsoria diebus festis sub tribus distinctionibus cantantur. Quartam faciunt laudes Matutinae ; Tres priores Nocturni, sive vigiliæ, more Romano nuncupantur. Siquidem nox in quatuor vigiliis antiquo more dividitur. Quarum prima conticinium dicitur, secunda intempestum, tertia gallichium, quarta antelucanum. Unaquæque autem tribus horis contenta est. Unde et trium nocturnorum singulum tres habet psalmos quibus nos totidem horis noctis Dei servitio presentamus. C Juxta numerum psalmorum Lectiones recitantur, quia in singulis Horis præsertim noctis contra spirituales nequitias muniendi sumus. In festis minoribus retento numero psalmorum propter idem, minuitur numerus lectionum ad tollendum fastidium, quod in eis rebus præcipue vitandum est in quibus solum acceptatur desiderium. In diebus profestis, quando videlicet nulla sanctorum occurrit festivitas, psalmi combinantur, et quasi sex psalmi per *Gloria Patri* distinguuntur, ut et psalterii lectio in singulis perficiatur hebdomadibus et numeri mysterium conservetur. Sex enim psalmi, imo sex psalmorum combinationes, ad sex ætates mundi, sive ad sex vitæ nostræ dies referuntur, quibus anima et corpore propter Sabbatum vii ætate et vii die designatum, in Dei servitio laborandum est. Quidam aliud assignant mysterium ubi sub tribus distinctionibus nocturnum celebratur officium. Nox enim ad quam pertinet hujusmodi officium, huic sæculo tenebris ignorantia pleno comparatur. Secundum autem hoc est spatium, quod cum mundo incæpit, et usque ad communem resurrectionem durabit, tria complectitur tempora, videlicet tempus ante legem, tempus sub lege, tempus gratiæ. Hæc tria tempora triplici Nocturno exprimuntur. Qui enim ante legem, et qui sub lege fuerunt, nondum vera redemptione inventi, diversa Deo sacrificia pro expiatione peccatorum offerebant sicut Levitici liber ostendit. Hæc diversa sacrificia Deo oblata exprimus, dummodo psalmos,

modo Lectiones, modo Responsorialia cantamus. Quorum psalmus quilibet a pluribus cantatur, lectio ab uno tantum, Responsorium modo ab uno, modo a pluribus. Quia et sacrificia quædam populi multitudo offerebat, quædam vero solus sacerdos, quædam sacerdos cum populo. Tertium Nocturnum exprimit tempus primitivæ Ecclesiæ, in quo et Judæi et gentiles in Christum credentes, quia veram hostiam rescribant, diversa adhuc sacrificia offerebant, vel offerenda mente judicabant. In quorum persona sicut et priorum dicit Psalmista: *Quandiu ponam concilia in anima mea?* (Psal. xii.) Siquidem diversa concilia quærebant, quia unicum non invenerant. Postea vero Ecclesia per vicus et plateas civitatis quærens quem diligit anima ejus, invenit unicum consilium, unicam vitæ viam, Christum (Cant. iii.) Quod nos post tertium Nocturnum exprimimus exclamando *Te Deum laudamus*, etc. Hoc officium secundum usum monachorum, Oratione sicut cætera terminatur. In quo primariam servare videntur institutionem. Nostra autem consuetudo humanæ infirmitati parcens et labori, officio prædicto laudes Matutinas continuat, et Oratione una duo claudit officia.

CAP. X. De laudibus Matutinis.

Laudes Matutinæ noctis partem sibi vindicant ultimam, quartam videlicet vigiliam, quæ usque ad solis ortum protenditur. In hoc officio quasi reperta salutis via unica, Domino laudes multipliciter decantamus. Nec jam tres tantum psalmos, sicut in tribus prædictis nocturnis, et in diurnis officiis, nos tribus quæ restabant horis Dei servitio præsentamus et offerimus, sed coram ipso corda nostra effundentes, Redemptori nostro undique laudes colligimus. Primo ei decantamus psalmum *Dominus regnavit* (Psal. xcii.) In quo Christus miranda brevitate multipliciter laudatur. Primo loco a pulchritudine, secundo a fortitudine, tertio ab operibus, quarto a potestate [f. potestate]; quinto a laudibus universitatis, sexto a veritate dictorum, septimo a sanctitate propriæ domus. Quæ omnia diligens lector in eodem psalmo notare poterit, et in expositionibus sanctorum invenire. Sequitur psalmus *Jubilate Domino, omnis terra* (Psal. xcix.) Qui non jam angulum terræ invitat ad laudem, sed sicut ubique seminata est benedictio, ita undique exigit jubilationem. Unde et titulus ejus habet: *Psalmus in confessione*. Tertius psalmus est *Deus, Deus meus* (Psal. lxxii) ad laudem resurrectionis pertinens. Ubi dicitur, *ad te de luce vigilo*, ipso scilicet diluculo quando Christus surrexit. Tunc enim enixius orandum est, quando Christus resurgens spem resurgendi mortalibus dedit. In fine dicitur: *Obstructum est os loquentium iniqua* (ibid.). Quod maxime in resurrectione factum est, quia tunc omnis ambiguitas calcata est. Sed quia resurrectio Christi credere eam nolentibus inutilis est, consequenter adjungitur psalmus *Deus miseretur nostri* (Psal. lxxvi); in quo oramus ut collata

A nobis beneficia per Christum cognoscamus. Nec minus idem psalmus ad laudem invitat ibi. *Confiteamur tibi populi, Deus*, et repetit, *Confiteantur tibi populi omnes* (ibid.). Continuatur autem hic psalmus duo et postea tres, videlicet *Laudate Dominum de cælis* (Psal. cxlviii), et duo sequentes, non interponendo, *Gloria Patri*, ut juxta sensuum nostrorum numerum quasi quinque psalmi computentur in hoc officio, ut qui eos Domino decantaverunt, seipsos in omnibus sensibus suis Deo offerre significentur. Quod hymnus Zachariæ, *Benedictus Dominus Deus Israel* (Luc. i), etc., ad hoc officium in quo de redemptione nostra exsultatur spiritualiter pertineat, ipsius hymni continentia declarat. In diebus profectis loco psalmi in hoc officio primi cantatur penitentialis psalmus *Miserere mei, Deus* (Psal. l), quia dies illi dies penitentiae sunt, festivales sanctorum, dies lætitiæ. Loco cantici trium puerorum ponitur aliud canticum juxta varietatem dierum. Illud enim instinctu lætitiæ omnia elementa et universas creaturas vocat ad laudem; hoc beneficia Dei miserentis reducit ad memoriam ut penitentes non desperent.

CAP. XI. De missa unde initium sumpsit et unde augmentum.

Sed jam decursis officiis quæ sanctorum Patrum institutio docuit ad illud veniamus, quod ipse Dominus Jesus sacerdos secundum ordinem Melchisedech instituit et suis præcepit hæc in sui celebrare memoriam. Primo igitur dicendum videtur unde missa initium sumpsit, et unde augmentum. Dominus et Salvator noster Jesus missam celebrari instituit, quando panem et vinum in corpus et sanguinem suum commutans suis præcepit hæc in sui facere commemorationem. Apostoli missam auxerunt, dum super panem et vinum verba quæ Dominus dixerat, et Orationem Dominicam dixerunt. Deinde successores eorum Epistolam et Evangelium legi statuerunt. Alii canticum addiderunt, et alii alia. Porro Cælestinus papa psalmos ad Introitum missæ cantari instituit: de quibus Gregorius papa postea Antiphonas ad Introitum modulandas composuit. Unde adhuc aliquis versus illius psalmi ad Introitum cantatur, qui olim totus ad Introitum cantabatur. *Gloria Patri* Nicæna synodus composuit, sed Damasus papa ad missam cantari instituit. *Kyrie eleison* Sylvester papa de Græco sumpsit; quod Gregorius papa statuit ad missam cantari. *Gloria in excelsis Deo*, angelorum chorus primum cecinit, sed Hilarius Pictaviensis, ab illo loco *Laudamus te*, usque in finem composuit. Telephorus autem papa ad missam cantari instituit; Symmachus vero papa in festis tantum diebus cantari censuit. Dominus vobiscum de Veteri Testamento, scilicet de libro Ruth est sumptum: *Pax vobis*, de evangelio; *et cum spiritu tuo*, de Epistolis Pauli; *Amen*, de Apocalypsi. Hæc Anacletus papa dici statuit. Epistolam et Evangelium Alexander papa ad missam legi decrevit. Hieronymus presbyter Lectionarium ut hodie habet

Ecclesia collegit, sed Damasus papa ut nunc moris est legi instituit. Qui etiam in festivis diebus Pneuma quod Jubilum dicitur, cantare statuit. Sed abbas Notherus de Sancto Gallo Sequentias pro Pneumis composuisse legitur; quas Nicolaus papa ad missam cantari concessit. Anastasius papa decrevit ut dum Evangelium legitur nullus sedeat. *Credo in unum Deum* Constantinopolitana synodus invenitur composuisse; sed Damasus papa ad missam cantari instituit. Offertorium Gregorius composuit, et ad missam cantari instituit. Apostoli et eorum primi successores in quotidianis vestibus et ligneis calicibus missas celebraverunt, sed Clemens tradente Petro apostolo usum sacrarum vestium ex lege sumpsit, et Stephanus papa in sacris vestibus missam celebrari instituit. Zepherinus papa vitreis; Urbanus autem papa aureis vel argenteis calicibus et patenis offerri statuit. Sylvester papa corporale lineum addidit, eo quod Joseph corpus Dominicum involvit in sindone munda. *Orate pro me* Leo papa statuit dici; qui etiam præfationes composuit. Dionysius tamen Areopagita primus Præfationem composuisse putatur; sed Gelasius papa ad missam cantari instituit. *Sursum corda* de Jeremia; *Gratias agamus Domino Deo nostro*, de Apostolo est sumptum. *Sanctus, sanctus, sanctus*, Sixtus papa dimidium de Evangelio, dimidium de Isaia composuit, et ad missam cantari statuit. Canonem Gelasius papa composuit; sed Gregorius papa Capitulum interposuit, quod sic incipit *Diesque nostros*. Leo papa *sanctum sacrificium et immaculatam hostiam* apposuit. *Pater noster* Dominus quidem docuit, sed Mattheus composuit; Gregorius vero papa ad missam cantari censuit. Ipse et præcedens Capitulum *Oremus: Præceptis*, et sequens *Libera nos, quæsumus, Domine*, addidit. Benedictionem episcopalem Martialis episcopus apostolorum discipulus ex magisterio apostolorum tradidit; quam probabile studium Deo servientium auxit; isque mos ex eo usquequaque invaluit. Ambrosius dicere cepit, *Pax Domini sit semper vobiscum*. Innocentius papa dici et pacem dari constituit. *Agnus Dei* Sergius papa composuit, et ad missam cantari instituit. Julius papa intinctionem corporis Domini in sanguinem prohibuit, et Gelasius papa illum excommunicavit qui corpus Domini acceperit, et sanguinem non sumpserit, id est sumere contempserit. Sic enim verba decreti intelligenda sunt: alioquin anathema essent qui in die Parasceves communicant, quia tunc corpus Christi sumitur sine sanguine Christi in specie vini. Consecratur quidem vinum per tactum corporis Christi, sed in sanguinem non mutatur, cum verba ad hoc instituta non dicantur. Communionem Gregorius papa composuit, et ad missam cantari statuit. *Benedicamus Domino* de Psalterio sumptum est; *Deo gratias* de Apostolo: sed hæc dici Leo papa constituit. Ex his omnibus Gregorius papa missam ordinasse dicitur ut hodie in Ecclesia cantatur.

A CAP. XII. *Quod missa tribus linguis celebratur et quare.*

Notandum quod tribus linguis, Hebraica, Græca et Latina missa celebratur, quia his titulus passionis Domini nostri Jesu Christi, cujus repræsentatio missa est, scriptus fuisse legitur. Hebraicum quippe est *Alleluia, Hosanna, et Amen*. Græcum vero *Kyrie eleison*; Latinum reliquum officium.

CAP. XIII. *Quæ ratio cantandi in celebratione missæ.*

Jam nunc ad thesaurum summi sacramenti, scilicet ad missæ sacrarium, accedendum est. Quod si mihi pervium se fecerit thesaurus salutis; si aperuerit clavis David, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit (*Apoc. iii, 7*), gratulari et cantare licebit animæ meæ quod eam in cellam vinariam introduxit. Nam quod in Veteri Testamento promissum, præfiguratum et a longe salutatum, in Novo autem datum, revelatum et palam factum est, hic præsentialiter exhibetur, non in umbra, sed in veritate; non in figura, sed in re. Hic illud agitur, in quo noster David insanire videbatur regi Achis, quanto tympanizabat, corpore super lignum crucis extenso, et impingebat ad ostia civitatis (*I Reg. xii*), id est ad conclusa corda et sibi non credentia, quando ferebatur in manibus suis tenens panem et vinum, et dicens: *Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus Novi Testamenti* (*Matth. xxvi*); quando defluebant salivæ in barbam, id est videbatur loqui infantilia dicens: *Nisi manducaveritis carnem meam et biberitis sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis* (*Joan. vi*). Qui tamen accepto regno super universum Judam universumque Israël, nunc, juxta mysticum sensum per apolipomenon, indutus stola byssina, vestitus ephod lineo, præceptor inclytus choros ducit sacrificans et subsilit coram arca fœderis Domini. O regem, o sacrorum principem. Quod sibi tantum tam clari capitis tripodium: dum tendit arcæ Dei tabernaculum, et indutus ephod offert holocaustum, et in nomine Domini benedicit populum. Ad quem cum esset de tribu Juda, non pertinebat sacerdotium. Sed repulit Deus tabernaculum Silo, et elegit tribum Juda, elegit David servum suum. Ecce prægestit rex de tribu Juda confidenter agere in iis quæ scribat filio suo deberi a Domino suo in quem dicebat: *Juravit Dominus David et non pœnitebit eum: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (*Psal. cix*). Ecce imperat sacerdotibus, mandat Levitis ut sanctificentur, cantores instituit, eligit qui arcana cantent, qui canant per octava, qui clangant tubis, qui personent buccinis, qui concrepent lyris, cymbatis, nablis, organis. In his omnibus ad Filium respicit. Hæc enim omnia per Christum in Ecclesia coram spiritali arca Domini quotidie actantur. Arca namque Domini convenienter designat corpus Domini nostri Jesu Christi, ante cujus consecrationem in Ecclesia magnis vocibus exsultatur. Habet hæc arca in se manna absconditum, quod nemo novit nisi qui accipit, dulcedinem videlicet

spiritualis gaudii, quam suscepto sacramento corporis et sanguinis Christi munda corda sentiunt, et in oratione nonnunquam percipiunt. Habet etiam tabulas testamenti lege Dei inscriptas, quia in Christo, quem in altari suscipiunt electi, et a quo suscipiuntur, quoniam eum susceptum non mutant in se, sed mutantur in ipsum ut sint cum capite suo unus Christus; in Christo, inquam, sunt thesauri et scientiæ Dei absconditi. Et in ipso quoque est virga Aaron, virga sacerdotalis videlicet vel regni potestatis. Arcam ergo Dei noster David, mortis imperio quasi Saule destructo, id est diaboli regno, ducit in præsentis Ecclesiæ suæ Jerusalem, et collocat in tabernaculo cordium fidelium, quod ipse tetendit. Unde Ecclesiæ chorus tanquam universa multitudo Jacob canit legitime, et David cum cantoribus citharam percutit, quæ resonat a superiori, dum supernis desideriis canentium corda succendit, et laudes Deo canit. Quidquid enim Israel Dei, id est populus Christianus ad laudem Dei canit, hoc præcantore, hoc magistro canit. Ab hoc concitatus jubilus cordis in voces corporeas chorique concentum nunc graviter, nunc acute et exiliter erumpit, et magni corporis Ecclesiæ per omnes gentes diffusæ, quia una fide resonat, cantus pariter et insimul ubique et undique multiplex et unus ab ipso suaviter auditur. Igitur ordinem altaris, ordinem magnæ et interminatæ rationis jam libet attingere, et eorum quæ præcesserunt in capite, Christo scilicet sacrorum principe, in sacerdotibus qui sunt ejus corporis membra, imitationem ipso aperiende vel ex parte cognoscere.

CAP. XIV. De introitu et processione ministrorum.

Sacerdote ad altare ingressuro debet tota præsens Ecclesia dilatare animam suam, et amplioris fidei sinu memoriam incarnationis tenere, et sanctorum qui eum ab initio mundi expectaverunt, et ejus adventum suspiriis, laudibus atque precibus expetierunt memor esse, et eorum contemplatione voces erumpere præcinnendo Antiphonam quæ dicitur *Ad introitum*. Nam sicut Introitus sacerdotis, ingressum Filii Dei in mundum hunc, sic Antiphona quæ dicitur *Ad introitum*, voces et expectationem præfert patriarcharum et prophetarum. In Processione quæ significatæ rei aptissime congruit, præcedunt flaminantes cerei, in signum et memoriam quod per adventum Christi *sedentibus in regione umbræ mortis lux orta est eis* (Isai. 11). Præveniunt sacerdotem ministri duo, non pariter neque a latere incessum coæquant, sed ante subdiaconus. Significant hi duo Vetus et Novum Testamentum, sive utriusque prædicatores, quorum lex prior est tempore, dignitate vero posterior. Evangelium autem tempore posterius, prius est dignitate. Isti sunt duo pedes angeli qui descendit de cælo amictus nube, et posuit pedem suum dextrum super mare, sinistrum autem super terram (Apoc. x). Legalis autem moralitas tranquillius audita est. Evangelicam vero dignitatem, ut est: *Ego c. Pater unum sumus* (Joan.

x); et: *Antequam Abraham fieret ego sum* (Joan. viii); et: *Diligite inimicos vestros* (Luc. vi). Velut mirabiles elationes maris, fluxa et falsa corda timuerunt. Subdiaconus præfert Evangelii textum clausum, quia lex testimonia Christi continet, sed sub umbra figurarum, quia antequam Agnus aperuisset sigilla septem, clausum erat in libro legis passionis ejus sacramentum. Thuribulum hæc omnia præcedit, sed adhuc vacuum, et significat corda ad audiendum verbum Domini parata, et carbones verbi Domini ad incendendum thymiam orationum et laudum desiderantia. In quibusdã tamen Ecclesiis sacerdos ad altare accedens, statim thurificat. Nam prædictus angelus, sicut in Apocalypsi legimus, *stetit juxta aram templi, tenens thuribulum aureum* (Apoc. viii) in manu sua, dum in conspectu Ecclesiæ se ostendit Filius Dei habens corpus ab omni labe purissimum; quod implevit de igne, quia corporaliter in ipso septiformis Spiritus sancti gratia requievit. Interim chorus cantat *Kyrie eleison*; quod significavit universalis Ecclesiæ preces, quæ sunt incensa vera, de quibus ibidem dicitur: *Data sunt ei incensa multa, ut daret de orationibus sanctorum omnium super altare aureum, quod est ante thronum* (ibid.). Acolyti usque ad *Kyrie eleison* luminaria tenent: quia doctores, illuminatores Ecclesiæ, verbo et exemplo lumen fidelibus præbere debent, quoadusque ipsi Deum moribus imitari incipiant, et Christum veram lucem omnem animam illuminare cognoscant.

CAP. XV. De hymno Angelico

Sequitur *Gloria in excelsis Deo* (Luc. 11), sacerdote incipiente, et choro prosequente. Hic enim hymnus et angelorum est et hominum. Primo angelorum congratulantium quod nato Domino accensa jam esset lucerna clarissima, per quam perditam drachmam inventura esset Dei sapientia. Inde est quod jam præoccupantes angeli dicunt: *Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis* (ibid.), eo quod pacem, quam nemo hominum, qui sunt in cælo, vel qui super terram, vel qui subter terram, facere poterat inter Deum et homines, hic factor omnium Deus propter homines homo factus jam facturus esset soluto pariete inimicitiarum. Deinde sacerdos salutatione præmissa dicit *Oremus*, ubi oraturus, alios hortatur ut secum orent. Tunc ejus pro nobis maxime suscipitur oratio, si nostra ei jungatur devotio. Alioqui apud terrenum etiam judicem si quis pro suo reatu intercederet; tu vero in præsentia ejusdem judicis nugis et risui intenderes; nonne iram ejus incenderes amplius, et intercessoris tui preces ne tibi prodessent efficeres? Oportet ergo ut et in missa et in cæteris officiis, cor nostrum jungamus cum voce sacerdotis. Quod autem oraturus alios ad idem admonet a Christo habet; qui et ipse oravit, et discipulos orare monuit: *Vigilate, inquit, et orate* (Math. xiiii). Respondet chorus, *Et cum spiritu tuo*, ut ei etiam spiritu orare donetur. Si quidem ore tantum orat qui verba tantum pro-

nuntiat. Ore et spiritu orat qui intelligit orando quæ A
dicit. Ore et spiritu et mente orat qui, per verba
quæ ore dicit et spiritu discernit, etiam aliquid mo-
rale vel allegoricum seu anagogicum intelligit. Unde
Apostolus: *Psallam spiritu, psallam et mente* (I Cor.
xiv).

CAP. XVI. De Collecta et causa nominis hujus.

Sequitur Oratio, quam Collectam vocant, eo quod
sacerdos qui legatione fungitur ad Deum, colligat
atque offerat petitiones omnium. In Romana Eccle-
sia una tantum dicitur Collecta, nisi alicujus san-
ctorum interveniat solemnitas cujus memoria fiat.
Alii pro diversis usibus Ecclesiarum in celebrationi-
bus publicis missarum multiplicat Orationes, et pro
voluntate propria in privatis. In his omnibus sacer-
dos veri et summi sacerdotis personam gerit, qui, B
sicut ait Apostolus, *in diebus carnis suæ preces sup-
plicationesque ad eum qui saluum illum facere poterat
a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens
exauditus est pro sua reverentia* (Heb. v). In fine
Orationis subiungitur, *Per Dominum nostrum*, quia
præclara Dei beneficia per ipsum ad nos decurrunt.
Per ipsum petimus et impetramus, sicut per me-
diantem crystalli lapidem cœlestem in subjectam
escam a longinquo sole mutuamus ignem. Hucusque
tractatum est missæ principium quod dicitur In-
troitus, commemorans nobis introitum Salvatoris
in hunc mundum, scilicet a nativitate ejus usque ad
prædicationem Joannis, quando baptizatus est ipse
et orans quadraginta dierum jejunium consecravit.

CAP. XVII. De Epistola et causa hujus nominis.

Epistola, personam legis gerens et prophetarum,
præcursoris debitum ait officium ante Evangelium.
Quæ quamvis persæpe de apostolicis sumatur litte-
ris, tamen in eo gradu est ac si semper de lege sit
et prophetis. Semper enim moralitatem vitamque
activam magis quam contemplativam, quæ in Evan-
gelio radiat, apostolica quoque lectio instruit et
dispensat. Epistola Græcæ, *supramissio* vel *superero-
gatio* dicitur Latine. Supramissio eo quod supra
narrationis ejus seriem et scribentis et ejus cui scri-
bitur nomen præmittitur, Supererogationis autem
nomen bene congruit litteris apostolicis, quia vide-
licet Evangelio Christi supererogatae sunt. Quod et
supramissionem non inconvenienter intelligi potest. D
Qui enim supererogat, super debitum mittit aliquid.
Ordo siquidem apostolicus, stabularius ille est, cui
noster Samaritanus, id est cæstos Dominus Jesus
Christus, hominem illum quem a latronibus despo-
liatum invenerat commisit, conferens duos denarios,
id est legem et Evangelium, dicensque ei: *Curam
illius habe, et quodcumque supererogaveris, ego, cum
rediero, reddam tibi* (Luc. x). Igitur Epistola tantum
differt ab Evangelio, quantum servus a domino,
præco a iudice, legatus ab eo qui misit illum. Qua-
propter cum legitur Epistola, non injuria sedenus.
Cum autem Evangelium audimus, dimissis reveren-
ter aspectibus sicut Domino nostro assistimus. In eo
quod præcedit Evangelium Epistola, Joannis imita-

tur officium, qui prævatores legis corripiens et
mores eorum evangelicæ fidei suscipiendæ præparans,
implebat quod de illo prædixerat angelus: *ipse
præibit Dominum in spiritu et virtute Eliæ* (Luc. i).
Et in Malachia: *Ecce mitto angelum meum ante faciem
tuam, qui præparabit viam tuam ante te* (Malach. iii).

CAP. XVIII. De Graduali sive Responsorio, et causa
utriusque nominis.

Sequens Responsorium, quod et Graduale dicitur,
monstrat auditores prædicationi præmissæ præbuisse
assensum; quod quoniam alternatim cantatur, unde
et nominatur Responsorium, gravemque et asperum
habet cantum, adeo ut illud excellentibus efferre
vocibus nec usus nec deus sit; vitam significat
activam, in qua Ecclesia se mutuo cohortatur ad
laudem Dei et bona opera. Unde diebus Pentecostes
de officio tollitur, quia videlicet dies illi futurum
in regno Dei felicem Ecclesiæ significant statum.
Graduale autem dicitur quia in gradibus ante altare
cantari solebat, vel quia per ipsum prædicationi
præmissæ in Epistola dando consensum et alterna-
tim cohortando nos quasi de virtute in virtutem
gradatim ad alteriora velle conscendere significa-
mus. Versus autem inde dicitur, quia in eo multo-
rum modulatio quodammodo ad unum reveritur.

CAP. XIX. De Alleluia et Pneumatum significatione.

Alleluia sequens æternam gloriam vel vitam con-
templativam significat, quam activa promeretur,
sed in hac vita non assequitur. Illa enim gloria
quid est nisi æternum angelorum beatorumque spi-
rituum convivium, quod est semper laudare Deum.
Ad hoc vitæ præsentis inopia nullatenus valet con-
tingere. Scire autem ubi sit et prægustare illud gau-
dio spei, sitire et esurire quod gustaveris; hæc est
illa quæ dicitur sanctorum in hac vita perfectio.
Quapropter interpretatum hoc Hebraicum verbum
remansit, ut peregrinum ab hac vita gaudium, pe-
regrinum signaret magis quam exprimeret vocabu-
lum. Quoniam ergo futuræ beatitudinis quasi pro-
prium est vocabulum, utpote de cœli stilliditiis in
ora apostolorum delapsum, jure eo tempore magis
frequentatur quo resurgens Dominus ejusdem bea-
titudinis spem nobis propinavit, et promissum apo-
stolis Spiritum sanctum misit. Notandum autem
quod Pneumata quæ in Alleluia et cæteris cantibus
in paucitate verborum sunt jubilationem significant, qui
sit, cum mens aliquando sic in Deum aili iur et
dulcedine quadam ineffabili liquescit, ut quod sen-
tit plene effari non possit. Affectus enim hoc habet
proprium, ut quanto intus ferventior fuerit, tanto
minus extra explicari possit. *Beatus populus qui scit
jubilationem* (Psal. lxxxviii), id est qui sæpe expe-
ritur et prægustat hanc dulcedinem, et sic interius
movetur, ut quod præsentit nec dicere sufficiat, nec
possit tacere. Tractus a trahendo dicitur, quia
tractim cantatur. Exprimit enim liborem epulan-
tium, et incolantium diuturnitatem quasi deplorat.
Sequentia dicitur quia per cantus amœnitatem ad
sequentia præparat.

CAP. XX. De missione diaconi ad legendum Evangelium.

Hactenus seorsum sedebat sacerdos et sedenti famulabantur altaris ministri, oblationem panis et vini præparando, scabellum pedibus si opus erat supponendo; et in aliis omnibus quæ necessaria videbantur ministrando; in memoriam Domini Jesu, cui victo tentatore in deserto ministrabant angeli, sicut scriptum est: *Reliquit eum tentator, et accesserunt angeli et ministrabant ei (Matth. 17)*. Surgit tandem ad altare accedens, ut nobis in mentem veniat quod Dominus Jesus præparata per Joannem via ad homines de deserto rediens venit, et discipulos ad prædicandum misit. Mittit namque sacerdos diaconum ad legendum Evangelium, petita dando benedictionem; quod subdiacono prius lecturo non fecerat. Legem enim et prophetas invisibilis invisibiliter misit. Apostolos autem et evangelistas quorum diaconus personam gerit, visibilis factus, et osculo oris sui dilectam suam osculans, scilicet Ecclesiam, visibiliter docuit et misit. Diaconus in sinistra fert Evangelii textum sustentante dextera, quia in hac vita quæ per sinistram datur intelligi, oportet Evangelium prædicari. Cujus tamen prædicatio caderet et deficeret, nisi spes æternæ vitæ, quam dextera significat, eam sustentaret. Ascendit diaconus lectricium, ut sublimitatem doctrinæ evangelicæ significet, secundum illud Isaïæ: *Super montem excelsum ascende, tu qui evangelizas Sion (Isa. xl)*. Incensum, quod est bonæ opinionis signum, locum aspergit in quo legendum est Evangelium, quia qui hic bonum nuntium portant, confidenter dicunt: *Christi bonus odor suavis in omni loco (II Cor. 11)*. Subdiaconus pulvinum quem ante pectus suum deferbat Evangelii libro supponit; quod signat Evangelii verba corde humili et suavi suscipienda. Lecturus Evangelium diaconus se vertit ad aquilonem, per quem populus gentium designatur. Unde, *Deus ab austro veniet (Habac. 11)*. Quibus idem Evangelium primo prædicatum est et in fine sæculi prædicabitur. Quod etiam in officio missæ commemoratur, dum sacerdos primo ad austrum stat, deinde ad aquilonem, tertio iterum ad austrum. Diaconus igitur astans ad audiendum erigit dicens, *Dominus vobiscum*. In quo attentionem captat et benevolentiam. Unde illi tanquam attenti et benevoli respondent, *Et cum spiritu tuo*. Dociles reddit dicendo: *Sequentia sancti Evangelii, vel initium sancti Evangelii*. Quod enim agit rhetorum doctrina in captationibus, perficit summæ naturæ scientiæ in theologicis sermonibus. Respondent, *Gloria tibi, Domine, glorificantes Deum quod nobis missum est salutis verbum, juxta illud: Et glorificaverunt Deum dicentes: Ergo et gentibus Deus penitentiam ad vitam dedit (Act. 11)*. Signant etiam se in fronte ubi sedes est verecundiæ, ut se de verbis crucifixi non erubescere significant, vel ne occulta diaboli suggestio corda eorum ab auditu Evangelii avertat. Signum enim crucis diabolo valde formidolosum est. Discuo-

A peria habent capita ut se audire paratos ipso habitu corporis insinuent.

CAP. XXI. De Symbolo apostolorum quando et quare cantandum sit.

Sicut post prædicationem Domini majora quam ante charismatum dona, gratia largiente effusa sunt, sic post Evangelii lectionem majora sacramenta ordinata. Tunc si sit dies Dominica vel paschalis sive Pentecostes solemnitas, cantatur fidei Symbolum, quod est *Credo in unum Deum*, etc. Maxime enim Resurrectionis vel Pentecostes sacramentum respicit hoc fidei tripudium, quando nova proles Ecclesiæ vitalis fontis ingressura lavacrum, vel de novo ingressa, reddit ejus quam catechizata didicit, Christianæ fidei Symbolum. Cantatur et in festis Apostolorum, quia ab ipsis est compositum; necnon et in festivitate qualibet beatæ Mariæ virginis, quia et ipsa ibi commemoratur ubi dicitur, *Natus ex Maria virgine*, et apostoli eam in opere habuerunt adjutricem; multa enim per eam didicerunt; ipsa enim attentius, ut mater, *conservaverat omnia verba, conferens ea in corde suo (Luc. 11)*. Interim subdiaconus circumfert Evangelium omnibus religioso osculo salutandum, quia Evangelium Judæis et gentibus propter diversitatem observantiarum dissidentibus pacem attulit temporalem et nuntiavit æternam, utriusque scilicet populi cum Deo et angelis ejus. Deinde liber ad altare refertur et in loco suo reponitur, ut ad imitationem apostolorum ministri quidquid actum est non sibi, sed Domino ascribendum esse insinuent.

CAP. XXII. De Offerenda et significatione Versuum ejus.

Sequitur Offerenda, nomen habens ab offerendo, eo quod canitur quando Creatori nostro laudis offerimus sacrificium. Hic magis et magis aperiendum fidei ostium et animæ triclinia pandenda sunt, ut quidquid angelus ille clamavit magno clamore Evangelii, credat mulier illa, magna scilicet Ecclesia, quæ in Apocalypsi (*Apoc. 11*) visa est amicta sole, scilicet quem induit in baptisate lunam habens sub pedibus, videlicet omnia mutabilia calcans. Luna enim mutabilis est, et ideo mutabilem mundum significat. Et in capite suo gestans coronam duodecim stellarum, id est chorum duodecim apostolorum, et in utero habens, et clamabat parturiens, et cruciatur ut pareret. Hujus in utero habentis clamantis et parturientis salubrem cruciatum Offerendæ gravis et grandisonus imitatur cantus, qua Pneumatibus distenta frequentibus, et suis fecunda Versibus, quantumvis longa jubilatione non valet satis exprimere quod significat. Quidni obnixius corde clamet ad Dominum, qui per evangelica verba excitatus est, et suæ salutis mysterium parari videt? Cum concentu namque memorato præparata sacra panis et vini oblatio sic ad sanctum altare pervenit, ut subdiaconus ad diaconum, diaconus ad manum perferat sacerdotis. Lex enim, quam per subdiaconum significari diximus, sacrificium nostræ

salutis tantum præfiguravit in Melchisedech; sed per evangelicam traditionem ad altare, id est ad solemnem ritum Ecclesiæ pervenit.

CAP. XXIII. *De oratione Secreta, et patena ferenda.*

Sacerdos in silentio stans super oblata dicit Orationem, in cuius sine levat vocem, dicens: *Per omnia sæcula sæculorum*, ut a choro respondeatur *Amen*. Quod est confirmatio præcedentium. Dignum est enim ut in tanto mysterio omnes astantes orent, sicut sacerdos primo ad eos conversus exhortatur. Orant autem quodammodo quando orationem sacerdotis hac confirmatione prosequuntur. Interim diaconus patenam subdiacono porrigit subdiaconus eandem involutam porrigit acolytho. Hoc autem de lege veteri sumptum videtur: ubi præcipitur ut filii Caath vasa sanctuarii a filiis Aaron prius involuta accipiant, et non tangant ea nuda ne moriantur, quia mysteria non omnibus quidem sunt revelanda; ab eis tamen quibus revelanda non sunt quodammodo sunt portanda, id est cum reverentia et veneratione eo amplius quia latent sunt observanda.

CAP. XXIV. *De præfatione.*

Sacerdos rem attentione dignam dicturus præmittit salutationem, optans nos tales esse, ut tanti sacramenti perceptione digni simus. Unde et dicit: *Sursum corda*, habeatis scilicet. Non enim caelesti cibo digna sunt corda terrenis dedita. Chorus autem, ne possit ei dici: *Cantavimus vobis et non saltaſtis* (Luc. vii), respondet: *Habemus ad Dominum*, corda scilicet. Deinde sacerdos gratias Deo agendas dicit de redemptione scilicet humani generis per Christum, cujus repræsentatio præsto est altari. Unde de Christo loquens subjungit: *Per quem majestatem tuam laudant angeli*, etc. Siquidem angeli de reparatione nostra laudant Deum Patrem, quæ ipsius dispositione facta est per Filium. Ob eandem causam adorant eum *dominationes* (qui est alius ordo angelorum), quia de redemptis per Christum adimpletur numerus eorum. Considerantes autem quoque tam alti consilii profunditatem *tremunt potestates*. Deinde cum laudibus angelorum rogat laudes admitti servulorum. *Supplici confessione*, id est supplici laudatione dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, propter personarum Trinitatem. *Dominus Deus singulariter et semel*, propter naturæ unitatem. *Hosanna*, id est salva obsecro in excelsis, quasi dicat non ea salute hic salvari peto qua homines et jumenta salvabis, Domine (Psal. xxxv), sed in excelsis salute æterna. Hunc hymnum sacerdos cum choro dicere debet, qui et suas et aliorum preces admitti deprecatus est in Præfatione præcedenti.

CAP. XXV. *Summa sententiæ totius Canonis.*

Sed jam de ipso Canone tractantes breviter propter memoriam prout in tanta re fieri poterit observare curabimus. Totam sequentem seriem usque ad ultimam Orationem Romano more Canonem appellamus propter regularem sacramentorum confessionem. Hunc multipliciter exposuisse invenitur diligentia Patrum. Consulens vero infirmitati nostræ

A divina gratia, antiqua Capitula sensuum novitate sæpe perfundit, ut quos majores in eis sentire nequiverunt, inspirante Dei sapientia sentiant minores. Sensus itaque novi cum subito effulserint supra omnem humanum modum, miramur ubi nunc usque latuerint, unde tam inopinate et absque studio emerſerint. Ex ipsa vero admiratione et inopina exultatione dilatatur, cor, sicut scriptum est: *Mirabitur et dilatabitur cor tuum* (Isa. l.). Et ob ipsam dilatationem adimpletur devotione, dilectione, delectatione, juxta illud: *Dilatata os tuum, et implebo illud* (Psal. lxxx). Nonnunquam vero luce clarius visu, et super mel et favum dulcius gustatu, dum per eadem transimus, absconduntur, juxta illud: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te!* (Psal. xxx.) Ipsa enim abscondio timorem gignit horribilem, horror dolorem, dolor gemitus, suspiria, et inter nos animi questus inenarrabiles, ita ut nil minus lugeamus nos amisisse vetera, quam gaudeamus invenisse nova. Sicque utraque vicissitudine, gaudii scilicet de revelatione occultorum et mœroris de occultatione, ac si inter duas molas contracti, comminuti et permoliti, in sinilaginem sacrificii Dei transimus. Quibus ista desunt, saltem inter molas timoris et spei exagitantur. Memores enim, *quia in multis deliquimus omnes* (Jac. iii), et scientes quoniam *qui indigne suscipit*, ad quod se præparat sacramentum, *judicium sibi manducat et bibit* (I Cor. xi); accedere metuunt. De misericordia vero Dei confidentes, qui de indignis facit dignos, et de peccatoribus justos, et in memoria illud tenentes: *Qui manducat me, vivit propter me, ipse manet in me, et ego in eo* (Joan. vi), spe trahente timore retrahente, cum corde contrito et humiliato ad sacrum mysterium accedunt, et hac quasi duarum molarum collisione sese similan sacrificio Dei aptam efficiunt. Ipsamque utroque genere lacrymarum, id est compunctionis et devotionis commiscentes, et in cilibano cordis igne doloris vel charitatis et desiderii fervore succensi coquentes, seipsos panes propositionis Deo offerunt. Seipsos etiam cum Christo intus coram domino Deo crucifigunt, sicut et extra in manuum extensione formam crucis in se ostendunt. Felices qui sic sæpius afficiuntur, qui sic desuper visitantur. Verum quoniam nos nobisipsis minime constamus; sed *Spiritus ubi vult spirat, et nescimus unde veniat aut quo vadat* (Joan. iii), et non potest homo a seipso accipere quidquam nec pro voto ab alio, sed sicut datum fuerit desuper, invenit artificium cœleste quomodo et nos et nostra simul Domino offeramus: et ut columna basi innixa fortius staret et aptius, voluit cœlestis artifex ut de veteri sacrificiorum ritu et materia sacrificii sumeretur et forma. Duo quippe sacrifices præcipui sub legem fuisse feruntur, Melchisedech et Aaron. A Melchisedech sacerdotio, docente Domino, didicit Ecclesia quid offerret. Ille enim de quo dictum est: *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech* (Psal. cix), panem et vinum quæ ante Melchisedech in figura obtulerat, in

corpus et sanguinem suum consecravit in cœna, et in Ecclesia idem fieri præcepit. A sacerdotio autem Aaron, formam sacerdotii sumpsit Ecclesia. Tabernaculum enim Dei cum hominibus sic compositum est in deserto, ut in atrio exterius altare haberet æneum, ubi animalium carnes cremabantur. Intus autem in tabernaculo aliud erat aureum, quod dicebatur altare thymiamatis, ubi thura cremabantur; et alia quæ odoriferum facerent fumum. Post quod intimo et supremo loco positum erat propitiatorium, qui Sancta sanctorum dicebatur. Inter propitiatorium et altare aureum oppandebatur velum, quod in passione Domini scissum est, ut pateret propitiatorium. Inter altare aureum et æneum velum quidem in eremo, sed murus dividebat in templo; de quo peccator per pœnitentiam tendens ad justitiam mystice sic loquitur: *Et in Deo meo transgrediar murum* (Psal. xvi). In his tribus locis Aaron sacrificia singulis debita offerebat. Super altare æneum in atrio sacrificia animalium comburebantur; post quod sacrificium sacerdos de igne altaris ejusdem sumens carbones ferebat in sancta, et super altare aureum thymiana incendebat. Deinde de carbonibus ejusdem altaris ponens in thuribulo, fumum thuris abundantissimum deferebat ultra velum in sancta sanctorum, adeo ut obstante fumo clare videre non posset propitiatorium aut duo cherubim quæ super illud stabant, et alis expansis illud obumbrabant. Ad illud propitiatorium summus pontifex solus semel in anno cum sanguine intrabat. Sic dispositum et ad hoc erat in deserto tabernaculum, juxta quam dispositionem factum est templum.

CAP. XXVI. *De significatione altaris exterioris.*

Sed quoniam, secundum Apostolum, hæc omnia umbram prætendebant futurorum, primum et æneum altare cor contritum et humiliatum significare intelligimus. In quo, dum quod jumentum viximus et irrationabiles actus per pœnitentiam mactamus, quod nisi diversorum generum animalia Deo sacrificamus? Talia etenim animalia Deo in conversione peccatoris qui per peccatum quidem foris est, et nisi per condignam pœnitentiam non intrat ad justitiam, mactat cordi compunctio, excoriat oris confessio, in frusta dividit dijudicatio, comburit condigna afflictio. Æneum quidem est, obscurum videlicet et sonorum, quia collocatur pœnitens in semetipso in obscuris, dum anxius in eo spiritus ejus, et in eo turbatum est cor ejus, et de profundis fortiter clamat opus est ut vox ejus audiatur in excelsis. Hanc horum animalium super hoc altare oblationem Deo invisibiliter faciendam significamus, et quodammodo visibiliter facimus, cum, præmissis quibusdam orationibus seu quibusdam postulationibus cum incenso arietum, id est suffragiis apostolorum ac martyrum, super visibile altare visibiles hostias panis et vini offerimus. Et hæc omnia quasi adhuc foris aguntur, dum quæ fiunt et quomodo tuant foris conspiciuntur. Unde et ad servum qui

A non manet in domo in æternum (Joan. viii) pertinere noscuntur, quamobrem et servitutis oblatio dicuntur, sicut dicitur: *Hanc oblationem servitutis nostræ*. Oblationem servitutis recte nominamus panem et vinum; nam cum homo de terra sumptus per naturam, super terram dominus esset constitutus per gratiam, ab auctore naturæ et datore gratiæ recedens per culpam, infra terram damnatus est per justitiam. Unde cui terra famularetur gratis fertilis ad suavitatem, nunc multis et miris obsequiis delinita et plurimis exculata laboribus, vix largitur ad necessitatem, sicut scriptum est: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* (Gen. iii).

Quoniam ergo in victualibus sine quibus vita animalis non transigitur, principalia sunt panis et vinum, hæc servus offerens quod animaliter vivit occidit; vitam enim occidit qui victum sibi subtrahit. Hinc est quod a Sapiente dicitur: *Ad mensam magnam sedisti; diligenter attende quæ tibi apponuntur* (Eccli. xxxi). *Fige cultrum in gutture tuo, sciens quod talia te oportet præparare* (Prov. xxiii). Mensa magna altare Domini est. Ille nobis apponitur ad refectionem, qui corpus et animam suam posuit pro nobis ad redemptionem. Attendendum est quod talia oportet etiam illi præparare, id est pro illo nostrum simul et similiter corpus et animam ponere. Sic enim per spiritum consilii ipsi respondet Propheta: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam* (Psal. cxv).

C Formam vero attende quam subtiliter et eleganter expressit, dicens: *Fige cultrum in gutture tuo*. Cultrum quippe abstinentiæ et inediæ quasi in gutture figimus, dum qui victum nostrum Deo obtulimus, de eo postmodum parce et timide quasi de altari Dei ad necessitatem sumimus. *Nam qui altari deserviunt ordinavit Deus de altari vivere* (I Cor. ix).

Alioquin si post oblationem talen iterum deliciose et luxuriose quasi de nostro assumimus, totum quod offerimus auferimus, et de rapina jam pejus vivimus. Habemus igitur quod et qualiter super primum altare offeramus.

D CAP. XXVII. *De significatione altaris interioris.*
Secundum altare quod et intus erat et aureum, altare fidei significat in corde per pœnitentiam purgato, testimonio bonæ conscientiæ rutilante et claro. Hoc etiam altare justitiæ dicitur, quia ex fide justitia, sicut scriptum est: *Credidit Abraham Deo, et reputatum est ei ad justitiam* (Gal. iii). Et in Habacuc: *Justus meus ex fide vivit* (Habac. ii). Super hoc altare sacrificium justitiæ, oblationes et holocausta, vitulos laborum nostrorum (Psal. l), offerimus, dum non jam, sicut prius, nostra deploramus commissa, sed in divinis exultamus; non jam de commissione criminum gemimus, sed de collatione virtutum gratias agimus, dum vitam et opera orationesque nostras Deo fieri acceptabiles postulamus, dum devotio lacrymas fundit, et patriæ delicias desi-

derans, de incolatus diuturnitate gemit. Super idem altare sacerdos per oblationem victualium suorum jam mundo mortificatus, sed vivens Deo, non jam vetus Melchisedech, natus de carne caro, sed novus homo, natus de spiritu Spiritus, offert invisibilem hostiam carnis et sanguinis. Quid enim super altare fidei congruentius dicitur offerri quam sacrificium illud sanctissimum quod sola fide percipitur, in sola fide prodest, et merito fidei acceptatur? Hoc sacrificium super altare fidei offertur, in odorem suavitatis, sed et oratio super illud oblata quasi suavitatis odor suscipitur a Domino sicut dictum est: *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo* (Psal. cxl.). Super altare aureum carbones de alio altari sumpti ponuntur ad cremandum thymiamata orationum, quoniam primo Spiritus sancti igne succenditur cor ad delendum peccata, et eodem igne postea succenditur ad emittendam sursum dulce orationum fragrantiam, dum homo jam per poenitentiam purgatus, desiderat venire et apparere ante faciem Dei. Ibi ignis Spiritu sancti elicit quasi de ligno viridi lacrymas compunctionis; hic, lacrymas devotionis.

CAP. XXVIII. De propitiatorio mystice.

Tertius locus, qui dicebatur Sancta sanctorum, velo quodam erat a sanctis divisus. Ultra velum erat arca testamenti, et super eam propitiatorium, mensa scilicet aurea ejusdem mensuræ cujus et arca; sic dicta, quia ibi Dominus apparens Moysi propitiabatur populo suo. Arca humanitatem Christi significat, quæ est ultra velum, quia Christus ultra celum ascendit, et sedet ad dexteram Patris, id est in potioribus ejus bonis. Propitiatorium super arcam propitiatio Dei est super Christum. Unde Apostolus: *Quem proposuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ejus* (Rom. iii). Vel propitiatorium est Dei misericordia per quam populo suo propitiatur. Quæ bene dicitur esse super hominem Christum, quia misericordia Dei ipsa est divinitas. Ad hanc arcam, ad hoc propitiatorium, novus sacerdos post sacrificium animalium in altari primo, post oblationem carnis et sanguinis Christi in secundo, accedere satagit cum thuribulo igne altaris pleno, id est cum corde alto, sicut scriptum est: *Accedet homo ad cor altum* (Psal. lxi), et igne Spiritus sancti accenso cum thymiamate orationum abundantissimo, adeo ut quæ ultra velum sunt clare videri non possint, quia quanto devotiori affectu ad Deum tendimus, tanto magis eum non posse comprehendi intelligimus. Unde: *Oculi tui avolare me fecerunt* (Cant. vi); et *Accedet homo ad cor altum, et exaltabitur Deus* (Psal. lxi). Sacerdos igitur illuc mente tendens, sed insufficientiam suam recognoscens, videns cordis oculis angelos, super propitiatorium stantes, utpote ad auxiliandum paratos, rogat sacrificium suum eo provehi ut ipse Deo jungatur et uniatur, et spiritui adhærens unus spiritus cum eo efficiatur. *Supplices te rogamus*. Sed jam verbis Canonis insistamus, et

A qualiter prædicta tria ibi adaptantur explicare curamus.

CAP. XXIX. Canonis expositio.

Sacrum Canonem, quem alii multiplici ratione multipliciter diviserunt in tres partitur actiones. Primæ initium est, *Te igitur* usque *Qui pridie quam pateretur*. In hac principalia victus nostri panem, scilicet qui cor hominis confirmat et vinum, quod lætificat cor hominis (Psal. ciii; Eccli. xl) offerimus Domino in sacrificium.

Hæc triplici vocabulo nuncupamus. Dona dicimus quia nobis a Deo sunt donata: munera, quia a nobis illi oblata. Donum enim est quod a superiore datur; munus, quod ab inferiore. Quod autem additur hæc sacrificia, determinatio est qualiter Deus inde muneretur. Super illa sit crucis signum in memoriam Dominicæ passionis, cujus nos participes facimus, dum vitæ nostræ sustentamenta nobis subtrahendo Deo offerimus.

Ter autem signamus ea, quia virtute Trinitatis omnis consecratio perficitur. In hac prima actione oratio fit pro omnibus quorum idem est sacrificium, quique illi vera similitudine conveniunt, in eo videlicet quod, cum sint multi, sic, per unam fidem et unum spiritum, in unum corpus Ecclesiæ sunt conjuncti quomodo panis ille de multis confectus est granis, et vinum ex multis confluit acinis.

Deinde ad cultores Ecclesiæ specialis decurrit Oratio. Cultores autem Ecclesiæ dicuntur qui sæculo correctionis et sanctis divinitis eam excolunt. In sequenti Orationis tono dicitur: *Qui tibi offerunt pro se suisque omnibus*. Ubi licet præpositio pro eodem modo quo in cæteris clausulis possit accipi, hoc tamen sensu non inconvenienter accipitur, ut hæc, scilicet panem et vinum quæ in victu vitæ animalis principalia sunt, offerendo seipsos et sua omnia, id est totum victum suum offerre dicantur. Præcipua quippe illius portio sunt, et totum figurant. Sequitur: *Communicantes et memoriam venerantes*. Ubi licet scriptores quasi Capituli initium faciant, eo quod in quibusdam solemnitatibus hæc diversitas quædam invenitur, jungitur tamen præmissis hoc modo: Offerunt pro se suisque, ipsi dico communicantes, in Ecclesiæ communione per fidem manentes.

CAP. XXX. De mystico rationali.

Deinde sanctorum nomina recensentur, ut cum suffragiis eorum, quasi cum incenso arietum, oblata acceptentur nostra sacrificia. In hujus rei significationem Aaron in rationali, quod erat ei in pectore, duodecim patriarcharum nomina ascripta ferebat. Et hæc autem commemoratio sanctorum, et illa nominum inscriptio, hoc intendit, ut quicumque ad mensam Domini accedis, sanctorum Patrum puritatem mente imiteris.

CAP. XXXI. Quod petat Actionis primæ oratio

Hanc igitur oblationem. Hæc omnia tanquam ad servum pertinentia adhuc quasi foris aguntur unde et munera præmissa oblatio servitutis hic dicantur,

et Oratio circa ea versatur in quibus afficitur servus, videlicet ut pax ei temporalis conferatur, et æterna possit evadere supplicia. Non adhuc ad hæreditatem suspirat tanquam filius, sed verbera metuit ut servus. Sequitur : *Quam oblationem*. Præparatio est ad secundam Actionem. Quasi dicat servus : Altioris opus est consilii, totum quod potui feci, sed in toto non satisfeci. Non possum amplius aliquid, occidere me possum, vivificare non possum.

Itaque oratione me erigam ad eum qui omnia potest. Dicam itaque ei, dicam : Domine, feci quod potui, oblationem nostram fieri jubeas *Benedictam* in melius promovendo, ut quæ cibus est corporis, fiat animæ cibus salutaris ; *Ascriptam*, id est in Filii persona divinitati appropriatam ; *Ratam*, ut quod nostro geritur ministerio ratum habeas, ac si sine nobis manibus tuis idem ageretur.

Hæc tria verba dicendo, super duo oblata simul ter signum crucis facimus ; quod in omnibus consecrationibus familiare est et domesticum. Per virtutem enim crucis Domini multa credimus operari. Ideo ter, quia per virtutem crucis pariter Trinitas operatur. Sequitur : *Rationabilem*, id est rationabiliter oblatam, ut qui recte offerimus, recte etiam dividamus. Deinde quid sub illis tribus verbis imploraverit sacerdos, manifestius ostendit. Cum dicit : *Ut nobis corpus*, etc., subaudias hæc oblatio. Sensus, de hac oblatione panis et vini fiat nobis, id est ad profectum nostrum caro et sanguis Christi.

Hæc dicendo semel sit crucis signum super panem, et semel super calicem, ut per virtutem crucis una intelligatur, in utroque operatio Trinitatis cujus memoria facta fuerat in tribus signis præmissis. Nonnulli tamen quinque signa referunt ad quinque Christi vulnera. Hæc igitur oratione præmissa, sacerdos in fide nil hæsitans accedit ad Actionem secundam.

CAP. XXXII. De Actione secunda.

Qui pridie quam pateretur, etc. Ad hæc verba potentia et efficacia, sicut scriptum est : *Ecce dabit voci suæ vocem virtutis* (Psal. CLXVII). Ad hæc, inquam, verba, *Hoc est corpus meum*, sit super omnem humanam rationem divina virtute, humana sollicitudine, de cibo corporis, esca spiritualis ; et descendente super panem et vinum immensæ majestatis virtute, tam veram divinitatem et humanitatem Christi in cælo regnantis accipimus, quam veram substantiam ignis a sole supposita crystalli sphaera exigua mutare possumus. Solæ manus Christi *tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis* (Cant. v), ejus qui dicit : *Sine me nihil potestis facere* (Joan. xv). Hæc operantur per manus sacerdotis, quæ manibus suis conformatae sunt maximæ, quia ut hæc operari cum ipso et per ipsum et cum ipso possint, oleo sacro consignatae sunt. Tam sacram igitur hostiam super invisibile fidei altare offerens sacerdos, non jam ut prius timide loquitur, neque hostiam nominat servitutis, sed cum exultatione et lætitia spirituali dicit : *Præclaræ majestati tuæ offerimus*

A de tuis donis quæ videlicet nobis dedisti ad corporis sustentationem, *ac datis*, quæ scilicet tibi sacrificando dedimus. Hæc enim virtute tua in corpus et sanguinem Filii tui consecramus, *Hostiam puram et purificantem, sanctam*, et sanctificantem, *immaculatam* et immaculatos efficientem, id est panem sanctæ vitæ, non temporalis, non animalis, sed spiritualis et æternæ, *et calicem* qui in perpetuum salvare et satiare potest, et ideo *salutis æternæ*. Notandum quod consignatio facta super panem et calicem ante consecrationem quasi oratio est ut consecratio compleatur ; post consecrationem vero iterata consignatio, consecrationis jam adimpletæ quædam est testificatio. Illud quoque prætermittendum non est quod in hoc Capitulo sancta Ecclesia misericordie Domini tria proponit insignia, scilicet beatam passionem, ab inferis resurrectionem ; et in cælos gloriosam ascensionem. Primum vulnerat Ecclesiam charitate, alterum confortat fide, tertium lætificat spe. Primo conformari nos oportet in Actione prima ; secundo in Actione secunda, mysterium fidei cum devotione precum offerendo ; tertio in tertia, Christum Dominum in dextera Patris gloria et honore coronatum contemplando. Dicit enim : *Hoc facite in meam commemorationem* (Luc. xxi).

CAP. XXXIII. Quid petat oratio Actionis secundæ.

Sequitur : *Supra quæ propitio*. Post oblationem veri et summi sacrificii super idem altare fidei offert sacrificium orationis, et alius adhuc aliquid expetit, cui donec per corpus Christi in cælis Deo uniat, et per humanitatem divinitati conjungatur, nil sufficit. Quippe qui scalam sibi erexit, ascendere satagit. Unde et post tantam oblationem accingit se adhuc ad orationem, dicens : *Supra quæ propitio*, etc. Et quasi per gradus ipsius scalæ ascendens commemorat munus Abel pueri, sacrificium Abraham patriarchæ, oblationem Melchisedech sacerdotis, qui in pane et vino speciem veri sacrificii eleganter expressit, sicut Abraham veritatem in filio, et Abel innocentie munus in agno. Quod dicit : *Sicut accepta habere dignatus es munera*, etc., non optat similiter acceptari oblationes (hæc enim multo est acceptabilior), sed offerentes. Hæc itaque oratione fretus cum fiducia accedit ad Actionem tertiam.

CAP. XXXIV. De Actione tertia.

Sed quoniam ad illud summum et sublime altare propitiatorium invisibile, videlicet in conspectu divinæ majestatis, ubi summus et perpetuus Sacerdos assistit vultui Dei Patris, nondum ut vult valet ascendere, sicut ipse ante altare visibile se inclinans significat, rogat per manus angeli, sui videlicet custodis, suum eo sacrificium perferri, ut virtuti sacramenti ipsius communicet, ut per corpus Christi quod in cælo est, et de altari visibili in terra suscipitur, ad summum propitiatorium Dei perveniat, et ei uniri mereatur. Hæc est enim illa perfecta benedictio, de qua dicit : *Omni benedictione cælesti et*

gratia repleamur. Sacrificium per manus angeli perferri nil aliud intelligimus quam ipsum cooperari nostræ devotioni. Cooperatur autem nobiscum pro nobis orando, modoque mirabili et invisibili bonamentibus nostris suggerendo. Vel forte singulare posuit pro plurali, angeli pro angelorum. Dicit enim beatus Gregorius, libro Dialogorum iv, quod in ipsa immolationis hora ad vocem sacerdotis aperiuntur cœli, adsunt angelorum chori, summis ima sociantur, terrena cœlestibus junguntur, et sit unum ex visibilibus et invisibilibus.

CAP. XXXV. De Oratione pro defunctis.

Sequitur *Memento etiam, Domine*, etc. Sicut in prima Actione, ubi vitæ animalis sustentamenta offerebat, rogabat pro vivis : ita in hac tertiâ, ubi posteriorum oblitus et in anteriora se extendens uniri Deo quærit, rogat pro defunctis qui eodem indigent cibo, ut merito charitatis dum aliis orat quod sibi, impetret et sibi et aliis. Sciens autem quosdam salvandorum (pro solis enim salvandis orat) post decessum suum pœnis purgatorii detineri, primo eis locum refrigerii rogat concedi, deinde lucem, ut Deum sicut est videant ; ad ultimum pacem de qua dictum est : *Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis* (Joan. xiv), pacem scilicet super pacem, quam etiam paulo post in tertiâ repetitione *Agnus Dei*, Ecclesia sibi donari postulat dicens : *Dona nobis pacem.* Hæc pax in unitate capitulis et membrorum consistit.

CAP. XXXVI. De mystico superhumerali.

Sequens Capitulum nobis quoque commemorat nomina sanctorum, quorum interventu sacerdos vult impetrare quod postulat. Et videtur hoc quoque de legali sacerdotio sumptuum. Sicut enim in rationali sacerdos legalis ferebat in pectore xii lapides pretiosos duodecim nominibus filiorum Israel insculptos, sicut supra dictum est, ita in superhumerali ferebat super humeros duos lapides onichynos auro inclusos et eisdem nominibus insignitos. Sex quippe nomina in uno erant, et sex in altero. Noster vero sacerdos, sicut supra diximus, nomina sanctorum, quos memorat verbis, tunc portat in rationali pectoris, cum eos imitatur sanctitate et puritate mentis ; tunc autem in superhumerali super utrumque humerum, cum in dextera prosperitatis et in sinistra adversitatis imitatur eos prout potest in perfectione operum. Sequitur : *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas.* Scriptum est : *Qui vivit in æternum creavit omnia simul* (Eccli. xviii). Quomodo igitur semper creat? Sed omnia corpora creavit simul, quantum ad materiam ; quotidie autem creat, id est facit, singulis tribuendo speciem propriam, secundum illud : *Pater meus usquemodo operatur et ego operor* (Joan. v). In eo autem quod dixit, *hæc omnia* id est hujusmodi omnia (neque enim de duobus secundum speciem, neque de uno secundum rei veritatem diceret omnia). Vide ordinem : prime Deus panem et vinum creat per naturam. Eadem in altari

A oblata sanctificat per gratiam, per verba Actionis primæ. Jam tunc enim ante sanctificationem sanctificata sunt et a communibus usibus separata. Deinde per sacra verba secundæ Actionis sanctificata promovendo vivificat, dum ea in corpus et sanguinem Christi transubstantiat, et benedicit, dum eis summæ benedictionis effectum tribuit, quæ est in unitate capituli et membrorum, de qua tertiâ Actioe meminit. Signa tria crucis quæ hic sunt operatione Trinitatis per virtutem crucis, ostendunt facta esse quæ præmissa sunt. Signa enim facta hucusque post consecrationem non consecrationem operantur, sed ejus faciunt commemorationem sive testificationem, sicut supra diximus.

CAP. XXXVII. De signis ultimis quid a reliquis differunt in causa.

B Per ipsum et cum ipso. Signa crucis quæ hic ultimo fiunt, alia causa fieri dignoscuntur quam omnia superius posita. Siquidem ista nec propter consecrationem fiunt, nec propter jam factæ consecrationis testificationem sive memoriam. Quare ergo fiunt, et quare quinquies, et quare ter in calice et bis extra calicem fiunt, breviter aperiendum est. Ipsa capituli verba plane indicant, ad quid hæc signa crucis fiunt. Quoniam enim *Judeis crux quidem est scandalum, gentibus autem stultitia* (I Cor. i), ne toties iterata consignatio et in memoriam Trinitatis triplicata ignominiam potius parere videretur quam laudem, ideo signum crucis ter repetens in calice propter Christum, cujus sanguis ibi est, et bis extra calicem propter Patrem et Spiritum sanctum, asserit crucem ad totius Trinitatis pertinere gloriam et honorem. Per ipsum, inquit, Christum scilicet per quem gloria Patris innotuit, et cum ipso. Neque enim ipse Christus alienus esse potest a gloria Patria cum quo ipse est unus Deus, et in ipso. In ipso namque est plenitudo divinitatis. Unde gloria est Deo Patri qui talem genuit Filium, et Spiritui sancto cujus operatione in utero Virginis est conceptus.

C Sed cum unum tantum signum fiat nominando Patrem, et unum tantum nominando Spiritum sanctum, quid sibi volunt tria signa pro nominando Christum in calice facta? Propter trinam prolationem pronominis Christum designantis triplicatur etiam signum crucis. Cum enim pronomen, ut ait grammaticus, ad omne pertineat suppositum, si in prima prolatione pronominis fieret signum, et in aliis non fieret, ad aliam sive alias videretur referendum esse personas. Notandum etiam quod cum alia signa sola manu sacerdotis fiunt, ista sunt de corpore Christi. Hic enim ipsa Christi crucifixio representatur, quasi Christus quem præsentem credimus, sic pro nobis in ligno crucis est extensus. In fine Capituli hujus elevat vocem sacerdos, ut ejus continentia ab omnibus confirmetur dum respondent *Amen.*

CAP. XXXVIII. *De elevatione sacramenti; quid significet.*

Et ut ostendat sacerdos qualiter per Christum gloria Trinitati sit acquisita in mentibus fidelium, quantum potest exprimit passionis mysterium. Post signa crucis utraque manu elevat sacramentum corporis et sanguinis Christi, et paulo post deponit; quod significat elevationem corporis Jesu Christi in cruce, et ejusdem in sepulcrum depositionem. Unde et calicem corporali palla tegit, quod significat sindonis involuptionem. Cum igitur calix hucusque pro cautela coopertus fuerit hoc pro mysterio cooperitur. Interdum sacerdos ad Dominicam Orationem accedens, ut præsente magistro petitiones quas ipse facere docuit, meliorem sortiatur effectum præmittit, *Divina institutione formati* quia Matthæo et Luca testantibus, sic orare Christus instituit. Competenter autem subjungit *Audemus dicere*. Nisi enim Christus instituisset qualiter homo, terram et lutum se esse cognoscens, Deum Patrem suum nominare auderet? Notandum quod in Oratione Dominica vii sunt petitiones omnia quæ petenda sunt continentes. In cujus expositione multa a sanctis Patribus dicta leguntur; sed quia mens orantis tot ea hora capere non potest, nos de singulis petitionibus pauca dicere volumus, ut qui orat intelligere possit quid petat, et intelligens devotior fiat. Ad hoc enim orando verba proferimus, ut nobis affectum devotionis excitemus non ut Deum qui omnia novit quod nostra postulet mens doceamus.

CAP. XXXIX. *De Oratione Dominica; quæ est oratio Actionis tertiæ.*

Pater noster, qui es in cælis (Matth. vi) Hoc totum quasi prologus est et captatio postulantis. In quo etiam magna impetrandi datur fiducia. Quid enim negabit filiis, quibus jam dedit ut Pater sit? Sed qui Deum Patrem vocamus, cavendum nobis a sordibus, ne tanto Patre indigni simus. *In cælis*, id est in sanctis. Cum Deus in omnibus creaturis sit per essentiam in solis bonis est per inhabitantem gratiam. Prima petitiō est quæ sequitur. *Sanctificetur nomen tuum* in nobis ut de bona et spirituāli conversatione filiorum glorificetur Pater noster. Vel nomen Patris in ipso sanctum ab æterno, tunc in nobis sanctum et venerabile habetur, cum bonum Patrem tanquam boni filii non timore sed amore offendere cavemus. Qualiter in nobis impletur secunda petitiō quæ dicit, *Adveniat regnum tuum*? Istud siquidem non solum de futuro regno cum ei plene subjiciemur, sed et de præsentī potest accipi quia tunc regnum Dei efficietur in nobis cum ei soli et devote serviemus, jam scilicet liberati a regno peccati et dominio diaboli. Sequitur: *Fiat voluntas tua*, non nostra; *Sicut in cælo*, id est, sicut in angelis, *ita et in terra*, id est in nobis hominibus. Hæc non assequimur hic nisi ex parte, in futuro autem plene. Hæc enim tria quæ in præmissis postulamus, in sanctis hic inchoantur et quotidie augentur, in futuro autem plene consummabuntur. Quatuor vero quæ sequuntur præsentis tantum vitæ sunt. Ibi enim

nemo indigebit pasci, nulli debita dimittentur, nemo tentabitur, nulla ibi mala a quibus aliquis liberetur. Quarta petitiō est: *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*. Panis quo quotidie egemus ne in hac via peregrinationis nostræ deficiamus, spiritualis est animæ cibus, affectus videlicet ex dulcedine Dei, et sapor quidam suavissimus, quo anima in oratione interdum reficitur. De hoc pane dicitur: *Gustate et videte quoniam suavis est Dominus* (Psalm. xxxiii). Hoc manna verus Israel per desertum hujus sæculi interius pascitur, donec terram promissionis ingressus de ipsa suavitate Dei facie satiatur. Ibi igitur panis iste non quotidianus, sicut hic petitur, sed unus erit, id est non sicut hic, modo aberit modo aderit, sed uno et eodem modo sufficienter et indesinenter in æternum satiabit. Notandum autem quod dum panem petis, omnia comprehendis quæcunque necessaria et ad sustentationem corporis et animæ tanquam viaticum tuæ peregrinationis a Creatore exigit. Et nota quod dicit *hodie*, quasi hoc die præsentis scilicet vitæ, id est quæ diu in hac vita sumus. Quinta petitiō est, *Et dimitte nobis debita nostra*, id est poenas pro peccatis delitas *Sicut et nos dimittimus debitoribus nostris*. Si enim non dimiserimus peccantibus in nos nec Deus dimittet nobis peccata nostra. Sexta petitiō *Et ne nos inducas*, id est ne permittas nos induci et cadere in tentationem. Non est malum tentari, sed est bonis victoriæ occasio. Hic igitur solum orandum est ne inducamur in tentationem, id est ne vincamur. Septima petitiō est id quod sequitur: *Sed libera nos a malo*. Quasi dicat: Non solum non sinas induci, sed etiam ab his tentationibus libera nos in quas jam sumus inducti. Hoc septimum chorus succinit in quo se orasse cum sacerdote ostendit. Ad hoc enim fuerat invitatus: cum sacerdos ante Orationem Dominicam diceret, *Oremus*. Deinde subjungit sacerdos, *Amen*, ad petitionem omnium præmissarum confirmationem. Dum dicit sacerdos, *Da propitius pacem in diebus nostris*, Patenam, quam diaconus usque ad *Panem nostrum* tenuerat, de manu diaconi suscipit, et in altari ut fractionem super eam faciat deponit. Nos tamen hanc fractionem ad cautelam facimus super calicem. Tertia pars, quæ in calice ponitur, propitiatio est pro vivis, opusque sanguinis et carnis expiat illa caro sanguini admista. Reliquarum altera est propitiatio pro fidelibus defunctis qui nostris orationibus indigent quia adhuc in pœnis detinentur: Altera est pro jam triumphantibus gratiarum actio. Sergius tamen Papa aliter super his loquitur. Vult enim significari per corporis et sanguinis commistionem, corporis et animæ Christi in resurrectione factam conjunctionem. Ait enim ita: Pars oblatæ in calicem missa, corpus Christi quod jam resurrexit monstrat; pars comesta, ambulans super terras; pars in altari usque ad finem missæ reposita membra Christi, id est, sanctorum corpora usque ad finem sæculi in sepulcris quiescentia.

CAP. XL. *Quare pax datur ante communionem.*

Congrue autem pax datur ante communionem, quia quicumque prius fratri non reconciliatus communicare præsumperit, *judicium sibi manducat et et bibit* (I Cor. xi). *Agnus Dei* ter cantatur, ut verus *Agnus* cujus carnem et sanguinem sumimus nobis propitiatur. Primo rogamus ut nobis misereatur, peccata relaxando; secundo ut nobis misereatur, devotos sibi faciendo; tertio, ut nobis pacem donare dignetur: quæ hic initium habet in sanctis et in beata vita perficitur. Hæc tria tres præmissæ postulant Actiones. In hujus pacis signum sacerdos prius osculum porrigit diacono, et diaconus subdiacono: et ille cæteris. Quia Christus pacem mundo attulit, quam primo majoribus, scilicet apostolis, deinde per eos minoribus nuntiavit. Unde *Suscipiant B montes pacem populo* (Psal. LXXI).

CAP. XLI. *De communionem.*

Cantus Communionis quem post cibum salutarem canimus, gratiarum actio est, juxta illud: *Edent*

A pauperes et saturabuntur et laudabunt Dominum (Psal. xxi). Oratio in fine missæ dicitur ut recessuri ad propria orationibus muniantur Ecclesiæ ne illecebris sæculi capiantur. Diaconus dicens *Benedicamus Domino*, ad gratiarum actionem populum invitat. In festis tamen diebus in quibus præclara Christi misericordiæ insignia recoluntur, et *Gloria in excelsis Deo* canitur, dicit diaconus *Ite, missa est*, solemni vocis pronuntiatione rei exprimens dignitatem. Sensus: *Ite, quasi revertimini ad propria; sed ne sicut a laboribus terrenis, ita ab honestis cogitationibus vacetis, missa est quam audistis. Sedistis ad mensam divitis, mementote ei similia præparare* (Eccli. xxxi). Ab hac missione, id est dimissione missam dicunt appellari vel a missione, id est legatione, quia in ea legatio Christi representatur, vel quia sacerdos in ea pro nobis ad Deum legatione fungitur. Vel ideo a missione quia in ea catechumini et qui sacramentis interesse non debent, foras mittuntur.

LIBER TERTIUS.

DE SPECIALIBUS MISSARUM OBSERVATIONIBUS JUXTA TEMPORUM VARIETATEM ET CAUSARUM.

INCIPIUNT CAPITULA.

CAP. I. — De officio missæ in jejuniis Quatuor Temporum.

CAP. II. — Quare Lectiones duræ legantur feria quarta; una, feria sexta, et quatuor in Sabbato Quatuor Temporum.

CAP. III. — De Oratione super populum quadragesimali tempore.

CAP. IV. — Quare in Adventu Domini cantica lætitiæ laceantur.

CAP. V. — Quare in Natali Domini ternæ missæ celebrantur.

CAP. VI. — Quare in festo B. Joannis Bap. duæ missæ.

CAP. VII. — De repetitione verborum in versibus Offerendæ, (Vir erat.)

CAP. VIII. — Quare cantica lætitiæ in festo Innocentium laceantur.

CAP. IX. — Quare in Adventu Domini et Quadragesima ministri altaris casula utantur et non propriis indumentis.

CAP. X. — De Septagesima.

CAP. XI. — De Sexagesima.

CAP. XII. — De Quinquagesima.

CAP. XIII. — De Quadragesima.

CAP. XIV. — De Capite jejunii quadragesimalis.

CAP. XV. — Quare scrutinium quarta hebdomada celebratur et feria quarta.

CAP. XVI. — De officio Sabbati quod intitulatur *Sabbato vacat*.

CAP. XVII. — De officio missæ in quarta feria post Dominicam palmarum.

CAP. XVIII. — De officio feriæ quintæ ante Parascevem.

CAP. XIX. — Quare altaria ipsa die denudentur.

CAP. XX. — De officio feriæ sextæ, et unde dicitur Parasceve et quare ea die altaria vino et aqua laventur.

CAP. XXI. — Quid significet cereus in sancto Sabbato erectus.

CAP. XXII. — De officio missæ in nocte paschali.

CAP. XXIII. — Quid significet novus ignis in cereo.

CAP. XXIV. — Quare in principiis lectionum hæc die tituli taceantur.

CAP. XXV. — Quare hæc die tripliciter fiant litanie.

CAP. XXVI. — Quod parvuli in fide Ecclesiæ salvantur.

CAP. XXVII. — Quare paschali hebdomade in abbas celebratur.

CAP. XXVIII. — Quare Introitus non cantatur ad missam Sabbato sancto.

CAP. XXIX. — Quare post Alleluia cantetur Tractus.

CAP. XXX. — Quare ante Evangelium cerei non ferantur.

CAP. XXXI. — Quare in eadem missa *Agnus Dei* non cantetur.

CAP. XXXII. — De officio sancti Paschæ.

CAP. XXXIII. — Quare a Pascha usque ad Pentecosten non cantetur Responsorium.

CAP. XXXIV. — Quare in diebus jejunii *Alleluia* non cantetur ad missam.

CAP. XXXV. — Quare in die Pentecostes baptismus celebratur.

CAP. XXXVI. — De officio missarum intra hebdomadam Pentecostes.

CAP. XXXVII. De officio missæ pro defunctis.

CAP. I. *De officio in jejuniis Quatuor Temporum.*

De officio missæ servata, prout potuimus, brevitate locuti, ad speciales observationes quæ pro temporum varietate sunt in missa, stylum vertimus. Sciendum est igitur quod per Quatuor anni Tempora, scilicet ver, æstatem, autumnum, et hiemem, in quibus in multis deliquimus omnes, constituat

primitiva Ecclesia quatuor celebrari jejunia; quibus pro quantitate criminum alii plus alii minus abstinentes, peccata sua desererent. Fit autem unum quodque horum jejuniorum spatio xl dierum. Ratio horum quatuor jejuniorum et xl dierum in singulis tum ex Evangelio tum ex lege colligitur. Ex Evangelio, quia Dominus xl dies jejunavit; ex lege, quia Moyses bis ab omni cibo xl diebus abstinuit. Similiter Elias xl diebus jejunus permansit. Ecce quatuor jejunia et unumquodque xl dierum. Unde et Ecclesia in singulis Quatuor Temporum spatio xl dierum celebrat jejunia, quæ specialiter jejunia Quatuor Temporum dicuntur. Pro ordinandis celebrare consuevit Ecclesia. Unde in ipsis diebus Pentecostes quando septiformis Spiritus et neophytorum celebratur festiuitas, jejunia sunt. De quibus Beda in Homilia sua dicit: Quod vero inter hæc jejuniorum castigatio repetitur, de ipsorum apostolorum exemplo sumptum credere debemus; qui, accepto Spiritu, quo perfectius nova celestium bonorum suauitate fruebantur, eo altius mentem a memoria deliciarum abstulere terrestrium. Jam enim aduenerat tempus illud de quo Dominus prædixit quærentibus cur discipuli ejus non jejunarent: *Venient, inquit, dies cum auferetur sponsus ab eis, et tunc jejunabunt (Math. ix)*. Singula autem jejunia Quatuor Temporum tres habent dies, propter singulorum Quatuor Temporum anni tres menses. Pro singulis igitur mensibus singuli dies jejunio deputantur, scilicet feria iv, vi et vii. Quarta, quia eo die fecerunt consilium Judæi ut occiderent Christum; sexta cum eum occiderunt; septima Romano more jejunio concluditur propter tristitiam apostolorum de morte Domini, ut Innocentius narrat in Decretalibus: *Sabbatum, inquit, jejunandum esse ratio euentissima demonstrat; nam si diem Domini-cum ob venerabilem resurrectionem Domini nostri Jesu Christi non solum in Pascha celebramus verum etiam per singulos circulos hebdomadarum ipsius diei imaginem frequentamus, tametipsi sexta feria propter passionem Domini jejunamus Sabbatum prætermittere non debemus, quod inter tristitiam atque lætitiã temporis illius videtur inclusum.*

CAP. II. Quare duæ Lectiones legantur ad missam feria quarta; una feria sexta, et quatuor in Sabbato Quatuor Temporum.

Quarta feria leguntur duæ Lectiones ad missam, quia quarta ætate mundi, scilicet a David usque ad transmigrationem Babylonis, et lex et prophetia vigerunt; et eos qui ordinandi sunt admoneri oportet ut habeant scientiam legis et prophetiarum. Sexta feria una legitur, quia lex et prophetia in uno Evangelio recapitulantur: quod legitur in sexta ætate mundi. In Sabbato vero, quando ordines sunt, Lectiones quatuor leguntur, quia quatuor ordines sunt benedictentium Deum, quos Psalmista numerat, dicens: *Domus Israel, benedicite Domino; Domus Aaron, benedicite Domino; Domus Levi, benedicite Domino; qui timetis Dominum, benedicite Domino (Psal. cxxxiv)*. Has benedictiones ita explanat Augustinus in libro super Psalterium. *Benedicite, populi*

A Dominum; hæc est domus Israel generaliter. Benedicite, præpositi; hæc est, domus Aaron, Benedicite ministri; hæc est domus Levi. Qui de cæteris nationibus timetis Dominum, benedicite Domino. Omnes ergo una voce dicamus quod sequitur: Benedictus Dominus ex Sion qui habitat in Jerusalem (Ibid.). In istis ergo quatuor Lectionibus invitantur ordinandi ad imitanda vestigia antiquorum Patrum, qui prædictis quatuor ordinibus distinguuntur si quatuor debent dici; quorum primus omnes inclusit, et reliqui in partes dividunt. Post illas quatuor, de camino ignis legitur proximo loco ante ordinationem, quia nec potest rite accedere ad consecrationem qui prius non transierit per fornacem. *Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis (Eccl. xxvii)*. Gravitatem et humilitatem quas ordinatus debet servare, Tractus ostendit. Tractus enim, quia humilitatis tempore solet celebrari, semper in causa humilitatis ponitur. Sequitur Epistola quæ est quasi sexta Lectio. Hæc sex Lectiones apud antiquos Romanos quia nec omnes Latinam nec omnes Græcam noverant linguam, et Græce et Latine legebantur. Unde secundum numerum lectorum duodecim Lectiones agere dicebantur.

CAP. III. De Oratione super populum in quadragesimali tempore.

In tempore quadragesimali præter illa quæ aliis temporibus in officio missæ inseruntur, superadditur ultima benedictio, quæ Oratio super populum intitulatur, quia si omni tempore necesse est paratum esse contra adversarium, quanto magis in procinctu? Quadragesimali tempore sci' adversarius noster contra se ab Ecclesia parari conflictum, ac ideo instat fortius ad rapiendum, si forte aliquem negligentem invenerit. Sacerdos autem, ut sapiens agonista, quanto in majore periculo videt Christi milites fore, tanto eos ampliori protegit benedictione. Et quia quanto major est devotio, tanto magis prodest benedictio, diaconus clamat ut humiliemus capita nostra Deo, et tunc sacerdos benedictionem apponit. In quadragesimali tempore non cantatur *Alleluia*; quod semper lætitiã sonat, sicut Versus sequentes Pneuma evidenter ostendunt, sed loco *Alleluia* Tractus cantatur. Tractus et in ipsa littera et in cantu tribulationem exprimit et laborem, ut: *De profundis*; ut: *Commovisti*; ut: *Qui habitat*; ut: *Ad te levavi*, etc. Tamen quia in resurrectione cum sanctis gaudebimus, si nunc per confessionem et penitentiam nos præparaverimus, post duos Tractus mœroris sequitur tertius Tractus lætitiã sonans. Vel hoc ideo fit, quia duobus temporibus, scilicet ante legem et sub lege, genus humanum in mœrore fuit, tertio sub gratia in lætitiã in Christum respiravit, *De profundis* et *Commovisti*, tribulationem: *Jubilare* vero sonat lætitiã: item *Qui habitat*, et *Ad te levavi* tristitiam; *Qui confidunt*, præfert lætitiã canorem. Similiter *Sæpe expugnaverunt me*, et *Deus, Deus meus*, tristitiam: *Laudate* vero hymnizat lætitiã.

CAP. IV. *Quare in Adventu Domini cantica lætitiæ a*
taceantur.

Cum celebratur Adventus Domini et in tempore quadragesimali, *Gloria in excelsis Deo* et *Te Deum* non cantamus in ecclesia, dalmatica et vestis subdiaconalis non portantur. Hæc enim omnia prætendunt lætitiã. Tempus autem Adventus ad memoriã reducit tempus illud quo Messias expectabatur, et de tanta adventus ejus dilatione vivi conquerebantur et mortui qui in inferno tenebantur. Tempus vero Quadragesimæ ab ipsa Septuagesima nostrã commemorat captivitatem, qua genus humanum a paradiso expulsus sub diabolo principe exulabat, donec per Jesum sacerdotem magnum in hujus redemptionis nostræ figura reductus est in Jerusalem. Quia ergo utrumque tempus mœroris est, in utroque ab eis quæ lætitiã præferunt abstinemus; non tamen æqualiter, quia in Quadragesima prorsus *Alleluia* tacetur, quod non sit tempore Adventus. Denique hæc cuncta prædictis temporibus ideo intermittuntur, ut in Nativitate Domini et die Resurrectionis festivius amplectantur, et ut Novi Testamenti gratia præstantior Veteri cognoscatur. Quoties non dicitur ad missam *Gloria in excelsis*, toties tacetur *Ita missa est*, quia tempore luctus et pœnitentiæ magis oportet in Ecclesia miseria commemorare, peccata delere et Deum gratiæ auctorem benedicere. Unde et in fine missæ dicitur *Benedicamus Domino*, quasi per quem a præsentis miseria speramus liberari.

CAP. V. *Quare in Natali Domini ternæ missæ cele-*
brentur.

Ante legem et sub lege Christus in figura jam immolabatur, sicut de eo scriptum est in Apocalypsi: *Agnus qui occisus est ab origine mundi* (Apoc. xiii). Tempore autem gratiæ vere pro salute mundi est oblatus. Unde ut per commemorationem figurarum veritas probabilior existat, quia sicut scriptum est: *In hoc verbum verum est, quoniam alius est qui seminat, alius qui metit* (Joan. iv). Semel in anno, scilicet in nativitate Domini constituit Ecclesia intra Natalis diei spatium ter missam celebrari: Primo in nocte, secundo sub auroram, tertio in die. Tempus ante legem, quasi nox fuit, nec lege nec prophetiis, nec alia prædicationis luce illustrata. Tempus sub lege quasi aurora fuit, nec penitus carens luce, nec plenam eam habens. Tempus gratiæ diei plenu comparatur. Prima missa tempus ante legem, secunda tempus sub lege commemorat, quia in utroque Christi immolatio in figura præcessit. In tertia missa verã lux advenisse monstratur, cum dicitur, *Puer natus est nobis* (Isa. ix), etc. In aliis temporibus tantum semel in die missa celebrari præcipitur, quia cessantibus figuris veritas manet. Figuræ autem imo figurarum tempora propter ipsas. Ideo in Nativitate Domini non in alio tempore missarum solemnitates commemorantur, quia temporis gratiæ nativitatis Dominicæ tempus fuit exordium. Unde in ipso temporis lætitiæ principio præcedentia

tempora quæ Christi figuras et signa prætulerant, ad memoriã reducenda sunt.

CAP. VI. *Quare in festo beati Joannis Baptistæ missæ*
due in quibusdam Ecclesiis celebrantur.

Beatus Joannes Baptista legitur in Evangelio Lucæ repletus esse Spiritu sancto ex utero matris suæ (Luc. i). Quapropter in exordio lucis diei quasi in exordio Nativitatis sacrificium Deo offertur in honorem ejus ad laudem Creatoris qui illum honorare dignatus est ex utero matris. Beatus Joannes Baptista tribus insignibus triumphis excellenter refulsit. Ad hoc enim venit ut viam Domino præpararet exemplo suæ conversationis, qui triumphus celebratur in vigilia. Per baptismi ministerium claruit insignis. Hujus ministerii triumphus recolitur in prima missa, Nazereus vero permansit ex utero matris. Hoc donum recolitur in missa secunda in die.

CAP. VII. *De repetitione verborum in Versibus Offer-*
rendæ, (Vir erat,)

In Offertorio *Vir erat in terra* (Job i), non est repetitio verborum. In Versibus vero est. Verba historici continentur in Offertorio, verba Job ægroti et dolentis continentur in Versibus. Unde officii auctor ut affectuose nobis ad memoriã reduceretur ægrotaans Job, in Versibus more ægrotaantium verba repetivit.

CAP. VIII. *Quare in festo Innocentium cantus lætitiæ*
taceatur.

In solemnitate Innocentium ad missam non cantamus *Gloria in excelsis Deo*, nec *Alleluia* nisi in die Dominica evenerit, ut nos quodammodo matribus de morte filiorum lugentibus conformemus. Vel ideo in die hac a vocibus lætitiæ abstinemus, quia Innocentium animæ ad inferos descenderunt sicut et omnium qui ante passionem Christi obierunt. Quia tamen infra Nativitatis Domini dies, dies illa continetur, dalmaticam et vestem subdiaconalem non intermittimus.

CAP. IX. *Quare in Adventu et Quadragesima ministri*
altaris utantur casulis.

In diebus autem Adventus Domini et Quadragesimæ ministri non utuntur hujusmodi vestibus sed casulis. Tamen quando proprium officium assumunt, casulis se exuunt, quia in proprio officio, id est legendo Epistolam vel Evangelium, eos qui ad prædicandum a Domino missi sunt representant. Casula autem talia significat opera quæ in itinere observari non possunt. Significat enim per latitudinem suam charitatis amplitudinem. Hæc autem exigitur et in loquenda, propter quod collo circumdatur, et in operando, quia super utrumque brachium replicatur, et in cogitando quoniam pectus inde tegitur, et in portando aliorum onera, eo quod humeri inde ambiuntur. Hæc autem in itinere observari non possunt. Unde Beda in Tractatu super Lucam: At vero sitium, famem, vigiliã, nuditatem, lectionem, psalmodiam, orationem, laborein operandi, doctrinam, silentium, etc., hujusmodi si quis semper exsequenda putaverit, non modo se eorum fructu privabit, sed et notam indiscretæ obstinationis imo stultitiæ per-

viciacis incurret: casulis itaque exuti sua peragunt subdiaconus et diaconus officia. Primo subdiaconus in memoriam illorum septuaginta duorum quos misit Jesus in omnem civitatem et locum quo erat ipse venturus (Luc. x); postea diaconus in memoriam apostolorum qui ad prædicandum Evangelium missi sunt. Unde ad majorem perfectionis notam cum subdiaconus sine casula suum peragat officium, diaconus casulam super sinistrum humerum portat plicatam; ut in hac vita quæ per sinistram significatur, se ad fratrum onera portanda significet esse paratum, nec ab operibus quæ per casulam significantur, etiam in itinere penitus vacuum. Sed quoniam de specialibus missarum observationibus agere proposuimus, de temporum quoque observationibus quibus ecclesiastica congruunt, aliquid duximus inserendum.

CAP. X. De Septuagesima.

Septuagesima computatur novem hebdomadibus ante Pascha Domini, et finitur post Pascha die Sabbati. Dies Dominica habet initium et in Sabbato finem. Populi enim Dei captivitatem significat qui peccando recessit a Deo, et per misericordiam ejus revertitur ad requiem. Populus Dei detentus est in Babylonia captivus sub numero annorum septuagenario? Quo expleto reversus est in Jerusalem. Unde Jeremias: *Servient omnes gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis. Cumque impleti fuerint anni septuaginta, visitabo super regem Babylonis* (Jer. xxvii), etc. Hæc autem populi Israelitici captivitas humani generis communem designat captivitatem, quæ in paradiso tanquam die Dominica incepta, et in requie æterna quæ nomine Sabbati intelligitur, habebit finem. Quia ergo in Septuagesima et Israelitici populi et nostra captivitas, quæ toto mundi tempore per septenariam dierum revolutionem duratura est, significatur, nos cum Israelitico populo vocem gaudii et lætitiæ intermittimus quasi cum eis in salicibus suspendentes organa nostra, et a deliciis abstinentes ostendimus qualiter Christiano vivendum sit per totum tempus sæculi. Per LXX namque sicut et per septem, totum tempus sæculi intelligitur, quod septenario dierum volvitur. Omnis enim numerus idem significat ei a quo denominatur, ut quinquaginta idem est quod quinque, septuaginta idem est quod septem. Notandum autem quod in LXX annis Judaicæ captivitatis tempus reversionis intelligitur. Unde circa finem Septuagesimæ, scilicet in festo Resurrectionis, per quam revertimur ad cælestem patriam, *Alleluia* cantamus nec *Graduale* intermittimus, quia adhuc in via sumus, nec in patriam et adhuc gradimur. In Sabbato autem sequente duplex *Alleluia* cantamus, quasi jam in patria existentes et de duplici corporis et animæ stola gaudentes. Officiorum institutor in his diebus nos vult esse sollicitos tribulatione, non lætitia dissolutos: Dicit enim in Introitu: *Circumdederunt me gemitus mortis, dolores inferni invenerunt me* (Psal. civ). Augustinus in Psalmo: In his qui me circumdederunt

ut perderent, erant dolores invidentiæ, qui mortem operantur, perducuntque ad infernum. Propter hos dolores nos possumus lætari et sæcūri esse, sed præparare nos debemus ad bellum. Unde Apostolus: *Omnis, inquit, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere* (I Cor. ix). In prima autem oratione missæ sic habetur: *Ut qui juste pro peccatis nostris affligimur, etc.*

CAP. XI. De Sexagesima.

Sexagesima percurrit intra Septuagesimam ad quartam feriam paschalis hebdomadæ. Hæc quarta feria quartam ætatem reducit ad memoriam, in qua David et Salomon regnaverunt. In illa ætate gens illa fide incluta, regno David et Salomonis gloriosa, templi etiam altitudine et decore formosa, regnum Christi præsignavit futurum, in quo vivi lapides in hac quasi valle latomorum expoliti in uno Domini templo collocabuntur. Unde et feria quarta paschalis hebdomadæ in hujus rei significationem habet Officium: *Venite, benedicti Patris mei* (Matth. xxv), etc. Ad illud regnum per sexagesimam tendendum est, id est per operum perfectionem quæ per senarium designatur. Senarius enim numerus, qui perfectus est numerus, eo quod ex omnibus partibus suis aggregatis consistit, significat perfectionem. Et quia Dominus hoc dierum numero opera sua perfecit, dat etiam intelligere operationem. Itaque senarius sive Sexagesima significat perfectam operationem per quam ad patriam tendere debemus. Sed quia ex nobis impotentes sumus, utpote a principio Septuagesimæ nostræ venundati sub peccato, Introitu missæ rogamus Dominum ut per eum a præsentis exsilio liberemur: *Exsurge, quare obdormis, Domine*, (Psal. cxliii) etc. Cui congruit sequens oratio: *Deus, qui conspicias quia ex nulla nostra virtute subsistimus*, etc. Apostolus in Epistola sua nos confortat ne malis cedamus, *Libenter suffertis insipientes*, etc. (II Cor. xi), Tractus *Commovisti* ostendit terram commotam conscientia peccatorum. Post terram commotam semen inducitur in Evangelio: *Exiit qui seminat* etc. (Luc. viii.) in Septuagesima increpati sumus quia otiosi stetimus; in Sexagesima semen jacimus.

CAP. XII. De Quinquagesima

Sequitur Quinquagesima, quæ ipso die Paschæ finitur quia per quinque sensuum opera tendendum est ad resurrectionis gloriam. Quoniam ergo diversis mundi illecebris et delectationibus sensus nostri facile capi possunt, et ipsa sensuum instrumenta quasi fenestræ sunt, quibus mors intrat ad animam, nisi custodia apponatur, ideo in Quinquagesima tanquam in expeditione solliciti dicimus in Introitu missæ, *Esto mihi in Deum protectorem et in locum refugii*, etc. (Psal. xxx). Ipsum precamur ducem militiæ nostræ dicendo: *Et propter nomen tuum dux mihi eris et enutries me* (ibid.). Apostolus in Epistola nos docet qualiter nos amari debeamus, et dicit: *Nunc autem manent fides, spes, charitas*, etc. (I Cor. xiii). Triumphator militiæ nostræ Deus est, cui dici-

mus in Responsorio : *Tu es Deus, qui facis mirabilia* A
(*Psal. lxxvi*). Et iterum : *Liberasti in brachio tuo populum tuum* (*ibid.*). Tractus præcipit ut Deo serviamus, non ei cui nos ipsos vendidimus. In Sexagesima seminavimus, in Quinquagesima fructum colligimus in Evangelio. Nos enim sumus cæcus ille qui quod devote postulavit a Domino accepit. Tres itaque gradus notandi sunt in his tribus Dominicis. Prima Dominica planctum continet captivorum sub dominio vitiorum esse nolentium. Secunda voluntatem fugæ demonstrat, dum Dominum dormire putant nondum de ejus auxilio securi et dicunt : *Exsurge, quare obdormis, Domine?* (*Psal. xliii*). Quasi : Nisi exurgens affueris nobis, fugiemus. Tertia Dominica consilium agit quomodo se muniant; in qua Dominum non jam tanquam dormientem alloquuntur dicentes, *Esto mihi in Deum protectorem* (*Psal. xxx*).

CAP. XIII. De Quadragesima.

Quadragesima, quæ sequente Dominica incipit, finitur feria quarta ante Pascha, quæ vocatur cœna Domini. His xl diebus si duos sequentes addideris, erunt usque ad solemne baptisma dies xlii. Tot enim mansionibus filii Israel pervenerunt ad terram promissionis. Tot etiam generationum computatione in Evangelio Matthæi pervenitur ad Christum, Jechonia bis computato. In Quadragesima viriliter pugnantis de Dei adjutorio præsumendum est. Undecidit nobis quem in Quinquagesima protectorem invocavimus : *Invocavit me et ego exaudivam eum*, etc. Epistola prima : *Tempore accepto exaudivi te, et in die salutis adjuvi te* (*II Cor. vi*). In Responsorio : *Angeli Domini, custodiant nos*. In Tractu : *Scuto veritatis circumdati sumus*. In Evangelio ad triumphum tendimus ut dicamus inimico : *Vade retro, Satana*. Significat autem quadragenarius numerus totum tempus vitæ nostræ, propter quatuor anni tempora quibus vivimus, vel propter quatuor elementa, quorum in nobis concordia vivimus. Quæritur autem cur Dominus cito post baptismum jejunium suum inchoaverit, cur nos quadragesimale jejunium quod in illius commemorationem celebramus, usque ad tempus Passionis Christi contiguum differamus? Hoc autem ideo fit ut per Quadragesimæ observationem magis efficiamur idonei ad paschalis Agni comestionem; quem qui *indigne suscipit*, secundum Apostolum, *judicium damnationis sibi manducat et bibit* (*I Cor. ii*).

CAP. XIV. De Capite jejunii quadragesimalis.

Quarta feria inter Quinquagesimam et Quadragesimam, jejunium, quod protenditur usque in Pascha Domini, inchoamus. Usque ad istum diem in expectatione fuimus. Hac die pugnam committimus. Hoc ostendit prima Collecta missæ dicens : *Concede nobis, Domine, præsidia christianæ militiæ sanctis inchoare jejuniis*. Quibus armis pugnare debeamus. Johel ostendit : *In jejunio et fletu, et planctu*, etc. (*Joel. vi*). Et Evangelium : *Tu autem cum jejunas unge caput tuum, et faciem tuam lava*, etc. (*Matth. vi*). In hac die non est alia varietas, nisi quia usque

ad hanc diem missa celebratur hora tertia; in hac et deinceps usque ad Pascha, exceptis Dominicis diebus, hora nona. Opinio est aliquorum propterea hac die inchoari quadragesimale jejunium, quia subtractis diebus Dominicis, xl tantum dies sunt a memorata feria usque ad Sabbatum. Est autem alia ratio et fortasse validior. Siquidem jejunando laboramus, ut nos ipsos templum Domino ad inhabitandum præparemus. Unde eo dierum numero a consuetis ciborum delectationibus abstinemus, quorum numero templum in Jerusalem ædificatum est, scilicet xlvi. Cœpta est enim ædificatio templi primo Cyri regis, et sexto Darii anno consummata. Qui sunt anni juxta fidem Chronicorum xlv; siquidem Cyrus regnavit annos xxx. Post quem Cambyses filius ejus annos viii. Post quem Magi qui eum interfecerunt, anno uno. Post quos Darius usque ad consummationem templi annos sex qui sunt, ut diximus, xlv anni. In Evangelio autem invenitur Judæis dicentibus : *Quadragesima et sex annis ædificatum est templum hoc* (*Joan. ii*), cum non amplius quam xlv reperiantur. Sed si historiam Josephi sequamur, in qua post consummationem templi tres adhuc annos addit, in quibus peribolus, id est circumposita templo munitionum constructio, et quædam alia quæ remanserant perfecta sunt, videbimus, quod recte in ædificatione templi xlvi annorum poterit summa computari in quibus eminentiora ædificia fuerunt completa. Nulla in officio missæ est varietas a die præfata usque ad quartæ septimanæ feriam quartam.

CAP. XV. Quare scrutinium quarta hebdomada celebratur et feria quarta.

In quarta feria quartæ hebdomadæ quadragesimæ solemne scrutinium celebratur quod est iter ad baptismum. In hac baptizandi catechizantur. Catechismus autem duplicem continet instructionem; scilicet de fide et de moribus. Unde in missa prima Lectione, quæ secundum Ezechielem legitur, monstratur quomodo catechumenos congreget. Deus ad compagem corporis Christi, eripiens a priore vita, et faciens credere in Christum. Sic enim legitur ibi : *Tollam vos de gentibus et congregabo vos de universis terris, et adducam vos in terram vestram, et effundam super vos aquam mundam, et mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, et ab universis idolis vestris mundabo vos; et dabo vobis cor novum*, etc. (*Ezech. xxxvi*). Quod Hieronymus sic super eundem Ezechielem exponit : Creator enim omnium sum, peperci eis et sanctificavi illos, et gloriæ pristinæ restitui, ita ut super credentes et ab errore conversos effunderem aquam mundam baptismi salutaris et mundarem eos ab omnibus abominationibus suis, et ab universis erroribus suis quibus fuerant occupati, et darem eis cor novum ut crederent in Filium Dei. Sic igitur prima Lectio de fide agit. Cui concordat Responsorium : *Venite, filii, audite me* (*Psal. xxxiii*). At secunda Lectio de moribus disputat, in qua dicitur : *Quiescite agere perverse, discite bene-*

facere, quærite iudicium, subvenite oppresso (Isa. 1). Et in conclusione ita : *Et venite et arguite me, dicit Dominus (Ibid.).* Quod est, si ita feceritis et non reddidero vobis mercedem, merito me arguetis. Sequens Responsorium demonstrat catechumenos ad nomen Christianum debere transire. *Beata gens, cujus est Dominus Deus ejus, populus quem elegit in hæreditatem sibi (Paal. xxxii).* Versus bonos mores electorum demonstrat. *Verbo Domini cæli facti sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (ibid.).* Evangelium non dissonat ab hoc officio, dicente Augustino super Joannem : Lavit ergo cæcus oculos in ea piscina quæ interpretatur *missus*; baptizatus est in Christo. Si ergo quando cum in seipso quodammodo baptizavit tunc illuminavit, quando inunxit oculos fortasse catechumenum fecit. Hoc autem officium quarta feria quartæ hebdomadæ ideo celebratur, ut quarta sæculi ætas ad memoriam revocetur. Quarta sæculi ætas, sicut Beda in Chronica sua testatur fuit a David usque ad transmigrationem. Illa ætas regno David et Salomonis inclita nostram in Christo gloriam præfiguravit. In illa etiam nostræ gloriæ promissio facta est, dicente Domino ad David : *De fructu ventris tui ponam super sedem tuam (Psal. cxxxi).* In illa constructio templi de marmore et de lapidibus pretiosis constitutionem præsignavit Ecclesiæ de universis gentibus per Christum congregatæ. Merito etiam quarta feria quartæ hebdomadæ celebratur acrutinium, et de fide et de moribus instruuntur baptizandi in sancto Sabbato Paschæ, quia et quarta ætas hominis laboribus apta est. Eos autem qui ad servitium Dei accedere volunt laboribus insistere oportet. Unde Salomon : *Fili, accedens ad servitium Dei, sta in timore, et præpara animam tuam ad tentationem (Eccli. ii).* A die prænominata usque ad Sabbatum ante ramos Palmarum, nulla est ostendenda varietas.

Cap. XVI. *De officio Sabbati cui titulus. (Sabbata vacat.)*

De Sabbato autem ante ramos Palmarum, cui titulus in antiquis antiphonariis invenitur : *Sabbato vacat, dominus papa et eleemosynam dat; nostræ ætatis autem libri causa brevitatis sic habent : Sabbato vacat.* Ecclesiastici institutor officii nullum huic diei proprium aptavit officium ut se hac die eleemosynis vacasse ostenderet et ad idem invitasse posteros. Hac autem die potissimum vir apostolicus et se et nos largitioni eleemosynarum vacare voluit in memoriam devotissimæ mulieris, ut quod ipsa in hac die fecit capiti, nos membris exhibere studeamus. Ait Evangelista Joannes : *Ante sex dies Pasche venit Dominus Jesus in Bethaniam ubi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitavit. Fecerunt autem ei cænam iei (Joan. xii).* Et post pauca : *Maria ergo accepit libram unguenti nardi pistici pretiosi, et unxit pedes Jessu, et extersit capillis suis pedes ejus; et domus impleta est ex odore unguenti (ibid.).* Et cum indignaretur Judas proditor, juxta Matthæum ita Dominus approbavit opus mulieris : *Quid molesti estis*

A huic mulieri? Opus enim bonum operata est in me. Nam semper pauperes habetis vobiscum, me autem non semper habebitis (Matth. xxvi). Et nos ergo pedes Domini ungamus, id est pauperibus Christi per compassionem solatia demus. Siquidem pauperes Domini pedes dicuntur, quia membra ipsius sunt loco adhuc inferiora, per unguentum autem solatia quæ animos demulcent non absurde intelligi possunt. Sic et Domini pedes capillis tergere est de eis quæ nobis superfluum pauperibus subvenire. Capilli enim superflua corporis videntur.

Cap. XVII. *De officio missæ in quarta feria post Dominicam Palmarum.*

In quarta feria post Dominicam Palmarum varietas est in missæ officio ex adjectione Lectionis unius et Responsorii unius cum quinque Versibus, quia eadem die fecerunt consilium Judæi ut Jesum occiderent. Unde sicut in sexta feria actus eorum, sic et in quarta feria consilium eorum ad memoriam reducitur. Leguntur itaque in hac feria, sicut et in sexta, duæ Lectiones, quia Christus simpla morte sua nostram duplam destruxit, scilicet corporis et animæ. Introitus est : *In nomine Domini omne genua flectatur caelestium, terrestrium, et infernorum (Philipp. ii).* Quod est : Omnis creatura rationalis Christo se subesse cognoscat : *Quia Dominus factus est obediens, etc. (ibid.),* id est quia Christus per obedientiam et humilitatem meruit eandem cum Patre habere gloriam; non eam tanquam sine meritis sibi indebitam accipiens, sed opus tanta remuneratione dignum perficiens. Quod autem dicit : *In nomine Domini,* in veneratione nominis intelligendum est, id est rei designatæ per nomen. Similiter habetur in Psalmo : *Confitebor in sæculum quia fecisti, et exspectabo nomen tuum, quoniam bonum est, etc. (Psal. li).* Quod autem per nomen res nominis detur intelligi, testatur Ambrosius in Epistola ad Philippeneses. Ait enim : *Nomen evidens est quod non vocabulum, sed rem quamdam dicit acquisitam ei, sicut illud quod scriptum est. Et cognoscant, quia nomen tibi Dominus (Psal. lxxxii),* hoc est quod tu es Dominus. In Oratione passio Domini memoratur, quoniam ea die Judæi de ejus morte consilium fecerunt. Lectio sequens aperte passionem Domini prædicat, dicens : *Oblatus est quia ipse voluit, et non aperuit os suum (Isa. liii).* Et paulo post : *Si posuerit pro peccato animam suam videbit semen longævum (ibid.).* De hoc semine dicit Isaias : *Nisi Dominus exercituum reliquisset nobis semen, sicut Sodoma essemus (Isa. 1).* Semen enim sunt apostoli et apostolici viri, quibus quasi jacto semine seges Ecclesiæ multiplicatur. Hoc semen longævum esse dicitur per successiones, vel in seipso, quia justus in perpetuum vivit. Responsorium est : *Ne avertas faciem tuam a puero tuo (Psal. lxxviii).* Verba Christi ad Patrem. Puerum dicit Psalmista Christum propter simplicitatem et innocentiam. Versus ita sonat : *Salvum me fac, Deus, quoniam intraverunt aquæ usque ad animam meam, infixus sum in limo profundi, et non est substantia (ibid.).* Populi multitudinem, nomine aquarum

significat, sicut et in Apocalypsi: *Aquæ quas vides, populi sunt et gentes* (Apoc. xvii). Hæ aquæ intraverunt usque ad animam Christi tollendam voluntate ipsius Christi, dum eum occiderunt. Eosdem vocat limum profundi, in quo dicit Christus se infixum esse, servata limi metaphora, id est corpore detentum esse. Secunda Lectio sicut et prima de passione Domini agit. Responsorium sequens non Tractus dici debet, sicut nonnulli putant, sed Responsorium, quia post singulos versus a choro respondetur. Habet autem Versus ut innuatur quod peccata veteris Adæ per quinque sensus perpetrata passione novi Adæ sunt deleta. Vox enim veteris Adæ est quæ in Versibus illis sonat.

CAP. XVIII. De officio feriæ quintæ ante Parasce-
vem.

Quinta feria ante Parascevem varietas purima est, non ex officio missæ sed in officio. In ea namque oleum tripliciter consecratur. In ea reservatur corpus Domini usque in crastinum. Oleum pro infirmis consecratur in ipso officio consecrationis corporis et sanguinis Domini. Infirmittates namque pro peccatis infliguntur. Unde in Evangelio Dominus roganti sanitatem sic ait: *Dimittuntur tibi peccata tua* (Marc. ii). Dimissis enim peccatis et quod pro peccatis indictum erat expellitur. Sacramentum Dominici corporis peccata, oleum vero consecratum infirmittates expellit, id est, divina gratia per olei unctionem. Hinc enim Jacobus ait: *Infirmatur quis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ et orent super eum ungentes eum oleo in nomine Domini; et oratio salvabit infirmum, et alleriabit eum Dominus, et si in peccatis sit, dimittentur ei* (Jac. v). Et in ipsa consecratione sic habes: *Ad evacuandos omnes dolores omnesque infirmittates et omnem ægritudinem corporis*. Merito igitur eorum consecratio similis fit quorum in multis conjungitur effectus. Utrumque tamen, id est et sacramentum Dominici corporis et oleum consecratum, utrumque habent effectum quavis propter sacramentorum species diversas verba dividamus. Carnis enim et sanguinis erat in veteri lege pro peccatis offerri, oleri autem est fessis et ægris mederi artibus. Sed et Apostolus de Christo loquens ait: *Mortuus est propter peccata nostra, et resurrexit propter justificationem nostram* (I Cor. xv). Sic enim divisit singulis sacramentis reddendo quod figurant cum utrumque propter utrumque fecerit Christus. Fit itaque olei infirmorum consecratio in ipso officio consecrationis Dominici corporis ante Canonis verba: *Per quem hæc omnia, Domine, semper bona creas*, et hæc ipsa verba sunt illius consecrationis conclusio. Unde intelligimus emboleum esse supradicti officii post *Agnus Dei*, quando pacis signum dari solet; quod hæc die propter Judæ proditoris osculum non fit. Consecratur chrismale oleum, et postea consequentur oleum catechumenorum quia per hæc duo homo ad pacem et concordiam angelorum revocatur. Exorcismus namque olei facit diabolum a catechu

meno recedere; unctio vero chrisimalis eum sanctificat et ei gratias dat, vel habitus augmentat. Ideo autem quinta feria olei consecratio celebratur, quia quidquid quinque sensibus committitur, scilicet visu, auditu, gustu, odoratu, et tactu, per gratiam Dei in olei unctione deletur.

CAP. XIX. Quare eadem die altaria denudentur.

Die eadem altaria denudantur et sic relinquuntur usque ad vesperum, quod, nisi fallor, fugam apostolorum significat. Altare namque Christum significat. Apostoli vero sive alii discipuli vestes sunt Christi, de quibus scriptum est: *Et relicto eo omnes fugerunt* (Matth. xxvi).

CAP. XX. De officio feriæ sextæ, et quare dicatur Parasceve, et quare altaria hæc die aqua et vino lauventur.

Parasceve, ut Beda ait, *preparatio* interpretatur. Quo nomine Judæi qui inter Græcos conversabantur sextam Sabbati appellabant, quod eo die quæ necessaria erant Sabbato, præpararent. Hæc sexta feria sextæ diei creationis coaptatur. Aptum quippe erat ut qua die Deus hominem creavit, ea perditum recrearet, atque redimeret. Hæc die leguntur Lectiones ad immolationem Agni pertinentes. Hæc die namque passionem Christi recolimus, et nostram quam et debemus imitationem exhibemus dum pro hominibus hominum generibus oramus, sicut ille pro suis crucifixoribus. Et notandum quod sicut corpus Domini Jesu, quod de Virgine assumpsit, per agnoscere sine macula significatum est, ita et corpus ejus, quod nos sumus, per hædum. Utrumque Lectio commemorat. Agnus in cruce immolatus est hædus quotidie in mortificatione vitiorum immolatur. Tractus, *Qui habitat in adjutorio Altissimi* (Psal. xc), longus est, quia quod nobis præmittit præcedens Lectio Osæ tenere debemus in spe, sed longe est ut habeamus in re. Verba Lectionis hæc sunt: *Visitabit nos post duos dies; in die tertia suscitabit nos et vivemus in conspectu ejus* (Osæ. vi). Ipsa resurrectio in fine Tractus memoratur: *Longitudine dierum adimplebo eum et ostendam illi salutare meum* (Psal. xc).

Quæritur quare hæc die missa non cantetur, sed corpus Christi reservatum die præcedenti sumatur. Ad quod dicitur, ex decreto Innocentii papæ, missa hoc biduo non celebrari, ut in pastoribus Ecclesiæ status temporis illius apud apostolos ostendatur, qui sicut propheta prædixerat, percussio pastore dispersi erant (Zach. xiii). Inde est etiam quod nec Dominus vobiscum, nec Deus in adjutorium his diebus dicitur nec aliquid eorum quæ pertinent ad presbyterorum officium. Quæritur iterum quare hæc die non sumatur sanguis Christi, sicut et caro Christi. Ad quod dico quod utrumque sub utraque specie sumitur. Sed qui species vini labilis non potest tuto reservari, sine ea corpus Christi reservari constitutum est, vel quia Dominus in cœna dixit: *Non bibam amodo de hoc genimine vitis usque in diem illum cum illud bibam novum vobiscum in*

regno suo (Matth. xxvi). Ecclesia a die cœnæ usque ad diem Paschæ: (quæ in vespere incipit; unde in cerei benedictione dicitur: *Hæc nox est quæ peccatorum*, etc.) de hoc genimine vitis bibere non consuevit. Porro de sanguine suo quem discipulis porrigebat loquebatur Christus, quem quantum ad speciem genimen appellabat, hoc post resurrectionem suam in regno suo, id est in regia claritate bibit ipse cum discipulis suis novum, quia in resurrectione totus Christus quantum ad corporalem substantiam innovatus est. Hoc autem dixit cum discipulis se bibiturum, non quia post resurrectionem corporaliter illud bibit, sed quia discipulorum oblatione delectatus est, quando corpus ejus et sanguinem in ipsius commemorationem, sicut præceperat, participaverunt. Potest tamen et de vino simpliciter dictum intelligi quod ait: *Non bibam de hoc genimine vitis*, etc. (Marc. xiv), ut demonstrativum pronomen non hocdemonstret quod tenebat Christus, sed speciem. Quasi: Non bibam de tali genimine vitis, tali secundum speciem. Unde alius evangelista sine pronomine demonstrativo dixit: *Non bibam de generatione vitis donec regnum Dei veniat*, etc. (Luc. xxii). Post resurrectionem enim et manducasse eum legimus cum discipulis et bibisse. Unde Petrus: *Qui manducavimus et bibimus cum eo, postquam resurrexit a mortuis* (Act. x). Notandum quod hac die in orationibus quas ad imitationem Christi facit Ecclesia per singulas genua flectimus, ad ostendendam, imo ad augmentandam mentis humilitatem, nisi quando pro perfidis Judæis oramus qui hoc ante Dominum illudendo fecerunt: quibus per omnia quæ hac die erga Christum fecerunt dissimiles esse volumus cum eorum mentionem facimus. Hac die vino et aqua lavatur altare, quia de latere suo Christus hac die aquam emisit et sanguinem.

CAP. XXI. Quid significet cereus nocte paschali ante baptismum erectus.

In principio officii ad noctem Paschæ pertinentis in qua Christus resurrexisse creditur, benedicitur cereus. Cereus namque ad memoriam nobis reducit columnam populo Israelitico datam a Deo in deserto quæ erat eis nubes ab æstu protegens in die, et columna ignis lucem præbens in nocte (Exod. xiii). Columna autem illa et cereus iste Christi figuræ sunt, qui et ab æstu vitiorum protegit et lucem sapientiæ infundit. Hoc autem Christi beneficium et baptizandis promittitur, et baptizatis dum sunt in via non subtrahitur. Unde columna illa populo data est Rubrum mare in figura baptismi transituro; et cereus noster erigitur in Ecclesia et accenditur priusquam catechumeni baptizentur. Nec hoc prætereundum est quod sicut columna prædicta populo data est in tertia mansione ab exitu Ægypti, sic cereus nobis accenditur die tertia liberationis nostræ quæ facta est in morte Christi. Quoniam, sicut diximus, vespera illa ad diem sequentem pertinet et vere antiqui jam fere transacto die Sabbati,

officium hoc celebrabant. Sed modernorum debilitas ad epulas festinans, tempus prævenit constitutum. Nobis ergo ab Ægypto spirituali exeuntibus, prima dies passio Christi, secunda qua descendit in infernum, tertia resurrectionis est dies.

CAP. XXII. De officio missæ in nocte paschali.

Nocte præfata Lectiones quatuor leguntur ad missam. Catechumeni namque ad mensam Domini vocantur, id est, ad sanctam Scripturam, quæ per mensam quatuor pedum in tabernaculo Domini positam significata est. Siquidem quatuor mensæ pedes sunt quatuor expositiones sacræ Scripturæ, scilicet historica, allegorica, moralis, anagogica. In quatuor hujus noctis Lectionibus hæc quatuor, si subtiliter inspexeris, poteris invenire. Prima secundum historiam nostræ recolit creationis dignitatem. A qua quoniam peccando cecidimus, non sequitur canticum. Secunda lectio secundum allegoriam agit de liberatione nostra ab exilio in quod per peccatum devenimus. Agit namque de liberatione populi Israel ab Ægypto, in qua nostra liberatio a spirituali Ægypto præsignata est. Tertia Lectio moralis est: *Apprehendent septem mulieres virum unum in die illa*, etc. (Isai. iv). Septem enim mulieres, septem gratiæ sunt quæ spiritualiter dicuntur dona Spiritus sancti. Unde et septiformis Spiritus appellatur. De ablutione etiam sordium agit eadem Lectio, quod totum ad mores pertinet. Et est rectus ordo ut postquam instructi fuerint de purgatione baptismi, instruantur de moribus. Quarta Lectio dicit: *Audite audientes me, et comedite bonum, et delectabitur in crassitudine anima vestra* (Isa. lv). Quod ita Hieronymus super Isaiam exponit. Sermo divinus non carnis bona, sed animæ pollicetur. Hæc igitur Lectio anagogen sapit, quia sub nominibus carnalium promittit bona cœlestia. Unde Beda: Anagoge est sensus ad superiora duccens, id est locutio quæ de præmiis futuris et ea quæ in cœlis est vita futura sive mysticis sive apertis sermonibus disputat. Audiamus quid dicant catechumeni post admonitionem doctoris. *Sicut servus desiderat*, etc. (Psal. xli). Unde Augustinus: Et quidem non male intelligitur vocem eorum esse qui cum sint catechumeni ad gratiam sancti lavacri festinant.

CAP. XXIII. Qui significet novus ignis in cereo.

Cereus vero novo lumine accenditur, ut designet doctrinam Christi novam quæ est in Novo Testamento, sive novam gratiam qua illustrata est nox singulariter Dominica, videlicet Christi resurrectionem.

CAP. XXIV. Quare tituli Lectionum hac die taceantur.

In principiis Lectionum tituli tacentur ne catechumenis de gentilitate venientibus, auctorum vel librorum Hebræorum nominibus auditis, Lectiones vilescant; semper enim inter Judæos et gentiles quasi naturale odium fuit.

CAP. XXV. Quare tripliciter litanie fiant.

Litanie quæ sunt circa baptisterii consecrationem

sunt intercessionem sanctorum pro nascentibus; ante et post aguntur, quia sicut legitur in Apocalypsi: *Iris erat in circuitu sedis Dei (Apoc. iv)*. Quod sic Beda exponit: Sedes Dei in Ecclesia est; Iris autem, quæ post diluivium facta est ut esset indicium propitiationis, intercessionem sanctorum designat. Aguntur autem antiphonæ septenæ ante baptismum, ut Spiritus sanctus, cujus est gratia septiformis veniat in aquam baptismatis. Quinæ aguntur dum baptizantur catechumeni, ut Deus dignetur quinque sensus eorum custodire ne illecebris sæcularibus capiuntur Ternæ post baptismum, ut fidem sanctæ Trinitatis, quam professi sunt, toto corde, tota mente, totis viribus custodiant.

CAP. XXVI. Quod parvuli in fide Ecclesiæ salvantur.

Si ejus ætatis fuerint qui baptizentur ut rationis usum habeant et loqui sciant, ipse fidem suam profiteri debent, et in fide propria salvantur; si autem parvuli fuerint, in fide et confessione offerentium eos ad baptismum sive in fide generali Ecclesiæ salvari creduntur, sicut et Syrophenissæ mulieris filia in fide et humili confessione matris legitur a dæmonio liberata dicente Domino: *O mulier, magna est fides tua, fiat tibi sicut vis (Mar. vii)*. *Et sanata est, ut ait Mathæus, filia ejus ex illa hora (Matth. xv)*.

CAP. XXVII. Quare paschalis hebdomada in albis celebretur.

A Sabbato isto usque ad sequens Sabbatum per octo scilicet dies portantur albæ vestes, ut ostendatur qualia corpora recepturi sumus in octava resurrectionis; et quales esse debeamus in Novo Testamento. Sicut enim septem dies pertinent ad Vetus Testamentum, propter Sabbatum, ita octo ad Novum propter octavam diem resurrectionis. Unde Salomon: *Da partes septem necnon et octo (Eccle. xii)*. Jam enim docebat populum suum ut non semper inhæreret Veteri Testamento, sed transiret aliqua: do ad Novum.

CAP. XXVIII. Quare Introitus non cantatur ad missam Sabbato sancto.

Introitus non cantatur ad missam die hac, quia Lectiones et cætera quæ præmissa sunt locum tenent Introitus, imo plus sunt quam Introitus. *Gloria in excelsis Deo (Luc. ii)* cantatur propter gaudium resurrectionis Dominicæ. Notandum quod omnia usque ad Evangelium ad neophytos pertinent. In Oratione dicit sacerdos: *Conserva in nova familiæ tuæ progenie Spiritum quem dedisti*. Epistola: *Sic consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens (Coloss. iii)*.

CAP. XXIX. Quare post « Alleluia » cantetur Tractus.

In eadem missa prius cantatur *Alleluia* pro gaudium Dominicæ resurrectionis in qua nobis resurgendi spes data est. Sed quia nostra resurrectio, quam habemus in spe, longe est adhuc in re, et ad eam per difficultates tendendum est, sequitur tractus.

CAP. XXX. Quare ante Evangelium cerei non ferantur.

In ipsa nocte non defertur lumem ante Evange-

lium, quia mulieres occulte sine lumine ibant ad tumulum ut eum ungerent, sicut refert Evangelium, sive propter cæcitatem cordis earum ignorantium resurrectionem.

CAP. XXXI. Quare in eadem missa « Agnus Dei » non cantetur.

In eadem nocte non cantatur *Agnus Dei* propter incredulitatem illarum mulierum commemorandum, quia quem non credebant esse Deum, nec credebant posse tollere peccata mundi. Presbyter tamen suum interim peragit officium, quia mulieribus et ipsis discipulis de resurrectione dubitantibus Christus et resurrexit et manifestum se fecit.

CAP. XXXII. De officio sancti Paschæ.

Die sancti Paschæ in Introitu per ora prophetarum præsentat se Christus ex resurrectione Patri suo in Ecclesia sua dicens: *Resurrexi et adhuc tecum sum (Psal. cxxxviii)*. In die hac et quinque sequentibus graduali animus ad missam, quia ad gloriam, quam promittit Domini resurrectio, adhuc gradimur et gradiendo Deum laudamus. De perventione tamen quam habemus in spe gaudemus, unde et *Alleluia* cantamus. In Sabbato autem duplex *Alleluia* canimus, quia Septuagesimæ finis est significat requiem quæ peregrinationis erit finis, quando duplici stola corporis et animæ decorati Deum præ utraque laudabimus. Similiter in diebus Dominicis et festis usque ad octavam Pentecostes duo *Alleluia* cantamus propter memoriam Dominicæ resurrectionis, et nostræ, cujus perventionis figura præcessit in Sabbato prædicto. In aliis diebus pro redemptionis nostræ lætitia unum *Alleluia* cantamus.

CAP. XXXIII. Quare a Pascha usque ad Pentecosten non cantatur Responsorium.

Ab octavis Pentecostes usque ad Septuagesimam in Dominicis et festis diebus Responsorium et *Alleluia* actionem eorum et lætitiā sive laudem sive gratiarum actiones significant qui perseverant in sanctitate, quam in baptismo receperunt. Ita enim in spe jam habent regnum futurum ut inter laboriosa opera Deo gratias agant. Sive ut alii dicunt, per Responsorium activam intelligimus per *Alleluia* contemplativam. Instruendi sunt homines de bonis activæ, quæ sunt eleemosyna, lectio, visitatio infirmorum, et hujusmodi. Instruendi sunt etiam de bonis contemplativis, quæ sunt consideratio æternorum, laus Dei. In illis autem diebus, qui sunt a Sabbato paschali usque ad octavas Pentecostes, non cantatur Responsorium quia tempus illud nostram præfiguratur resurrectionem, quando omnes erunt docibiles Dei, et omnia activæ vitæ opera cessabunt; sed tantum *Alleluia* cantabitur, id est lætitiā animarum de percepta immortalitate et receptione corporum agetur. Eadem lætitiā numerus quinquagenarius significat, qui apud Hæbræos Jubileus appellatur.

CAP. XXXIV. Quare in diebus jejunii « Alleluia » non cantetur ad missam.

Dies penitentialis et vigiliæ apostolorum et cæteræ in quibus confiteri peccata et humiliari et je-

junare debemus ut ad gaudium quod in sequenti solemnitate celebratur pervenire mereamur, sine Alleluia transfiguntur quia non est speciosa laus in ore peccatoris (Eccli. xv).

CAP. XXXV. *Quare in vigilia Pentecostes baptismus celebretur.*

In vigilia Pentecostes celebratur baptismus eo quod Dominus ascensus in cœlum promisit discipulis suis dicens: *Baptizamini Spiritu sancto non post multos hos dies* (Act. i), scilicet post decem; quod et factum est. Hac de causa celebrat Ecclesia baptismum decima die post ascensionem, ut cathœcumeni nostri baptizentur Spiritu sancto, sicut et ipsi apostoli. Incipiunt autem dies Pentecostes ab ipso die Paschæ, et terminantur die quinquagesimo, qui vulgo dies Pentecostes appellatur. Unde ipso die canitur Antiphona ad Vesperas: *Hodie completi sunt dies Pentecostes, Alleluia*, etc. In hujus diei vigilia propter catechumenos Lectiones quatuor leguntur. Prima ad historiam pertinet, proponens ad exemplum obedientiam Abrahæ. Secunda Lectio est: *Scriptis Moyses canticum*. De quo autem cantico hic dicat, cantor illico demonstrat, scilicet *Attende, cœlum*. Tam Lectio quam canticum allegorice de Christo et Ecclesia exponendum est. Tertia Lectio moralis, in qua septem dona Spiritus sancti faciunt de obedientibus virum unum de quo dicebat Paulus: *Donec occurramus omnes in virum perfectum* (Ephes. iv). Quarta Lectio anagogen sapit, quæ ad cœlestia tantum invitat. Ecce quatuor pedes mensæ Domini ad quam catechumeni vocantur. De lætantiis circa baptismum dictum est supra. *Alleluia* cantatur pro gaudio emundationis quam neophyti recipiunt in baptismo. Sed quia plena emundatio, a pœna videlicet et culpa ad quam per hanc tenditur, longe est, et non nisi per difficultates nimias ad eam pervenitur, sequitur Tractus.

A CAP. XXXVI. *De officio missarum infra hebdomadam Pentecostes.*

Quid in tota septimana quæ die Pentecostes incipit agere debeamus Beda in Homilia sua manifestat dicens: Verum hoc quoque quod nos statim peracta die quinquagesima non genua ad orandum curvamus, sed et illa; adhuc septimana stantes Domino supplicamus, et quamvis intermissa repetamus jejunia, tamen alleluia quotidie personamus; nemo absque discretionem apta et congrua ratione mysterii putet actitari. Quia enim Spiritus sancti septiformis est gratia, jure solemnitas adventus ejus per VII dies laude hymnorum debita simul et missarum celebratione recolitur.

CAP. XXXVII. *De officio missæ pro mortuis.*

In missa pro mortuis non cantatur *Gloria in excelsis Deo* (Luc. ii), nec *alleluia* suavitatem et lætitiã significantia, quia cantica lætitiã de proximi transitu dolentibus non conveniunt. Ministri enim altaris sicut *gaudere cum gaudentibus*, ita *flere debent cum fletibus* (Rom. xii). Osculum non datur hic, quia ubi solemus dicere, *Dona nobis pacem*, in hoc officio quasi magis defunctorum quam nostri memores, dicimus: *Dona eis requiem sempiternam*. Summopere enim hic illis succurrere nitimur quos in hac vita nil amplius posse mereri cognoscimus. Anniversarius dies ideo repetitur pro defunctis, quia nescimus qualiter se habeant in alia vita. Unde sicut anniversarius sanctorum dies ad eorum honorem repetitur, sic anniversarius defunctorum dies ad memoriam reducitur ad ipsorum, si forte indigent, utilitatem. Triginta diebus continuis solet missa pro defunctis celebrari, ut quidquid in Decalogo legis deliquerunt, sanctæ Trinitatis miseratione deleatur. Denarius enim ternario multiplicatus tricenarium faci

LIBELLUS DE CANONE MYSTICI LIBAMINIS, EJUSQUE ORDINIBUS

AUCTORE, UT VIDETUR,

JOANNE CORNUBIENSI.

CAP. I. *De crucis dominicæ virtute.*

In virtute sanctæ crucis et in sacramento altaris magna est convenientia et magna efficacia, cum per utrumque excludantur contraria, et renovetur et sanctificetur Ecclesia. Duplici autem renovamur

ratione, ut scilicet prius exuamur vetustate, deinde induamur novitate. Non enim potest fieri ut remanentes in vetustate induamur Christi novitate, nec poterat fieri quod Paulus dicebat ex persona infirmi: *Nolumus expoliari, sed supervestiri* (II Cor. v). Unde